

INRICHTING VAN CULTUREEL ERFGOED

Jelmar Brouwer
Paul Plambeck

Afstudeeronderzoek Tuinarchitectuur
27 april 2012

Colofon

Auteurs
Jelmar Brouwer
Paul Plambeck

Vormgeving
Jelmar Brouwer
Paul Plambeck

Tekst
Jelmar Brouwer
Paul Plambeck

Afbeeldingen
Paul Plambeck
tenzij anders, vermeld bij afbeelding

Illustraties
Jelmar Brouwer
Paul Plambeck

Begeleiders
Ard Middeldorp
Ben ter Mull
Hans Smolenaers
Johan Vlug

Drukker
Repro Larensten,
26 april 2012

Copyright
Zonder toestemming van de auteurs mag niets van dit onderzoek verveelvoudigd en/of verspreid worden onder derden

Afbeelding voorkant
Kamp Vught, Vught | Paul Plambeck

2012 Jelmar Brouwer & Paul Plambeck

INRICHTING VAN CULTUREEL ERFGOED

ONDERZOEK NAAR BENADERINGSWIJZEN DIE TE HANTEREN ZIJN BIJ DE HERINRICHTING VAN DE DIRECTE BUITENRUIMTE VAN CULTUREEL ERFGOED

Afstudeeronderzoek
Tuin- en Landschapsinrichting
Afstudeerrichting Tuinarchitectuur

27 april 2012

Auteurs:
Jelmar Brouwer
Paul Plambeck

Begeleiders:
Ard Middeldorp
Ben ter Mull
Hans Smolenaers
Johan Vlug (hoofdbegeleider)

Hogeschool van Hall Larenstein, Velp

SAMENVATTING

Het onderzoeksrapport ‘Inrichting van cultureel erfgoed’ is tot stand gekomen in het kader van de ontwerpondersteunende onderzoeksfase die onderdeel uitmaakt van de totale afstudeerfase. Het doel met dit ontwerpondersteunend onderzoek is het verkrijgen van kennis en inzicht in een bepaalde thematiek, die betrekking heeft op de vraagstelling die geformuleerd is in het kader van de afstudeeropdracht voor Slot Loevestein. In het kader van het ontwerpondersteunend onderzoek hebben wij, Jelmar Brouwer en Paul Plambeck, vijf weken aan het vraagstuk “Welke benaderingswijzen toegepast kunnen worden bij de herinrichting van de directe buitenruimte van cultureel erfgoed, en tevens bijdragen aan de exploitatie?” gewerkt.

In dit onderzoeksrapport worden de stappen beschreven die zijn doorlopen in het onderzoeksproces. Hierbij is een onderzoeksmethode opgesteld die als leidraad heeft gediend in het uitvoeren van het onderzoek. Allereerst is een literatuuronderzoek gedaan naar de ontwikkelingen in de denkwijze met betrekking tot het inrichten van cultureel erfgoed. In het kader van de maatschappelijke ontwikkelingen heeft dhr. Eric Luiten een wetenschappelijk onderzoek gedaan naar welke benaderingswijzen te onderscheiden zijn met betrekking tot het ontwerpen van cultureel erfgoed. Binnen de denkwijze van dhr. Eric Luiten onderscheiden we de conservator, biograaf, taxonoom en pragmaticus.

Binnen het onderzoek hebben we de vier benaderingswijzen een eigen naamgeving gegeven die gebaseerd is op de kenmerken van de benaderingswijzen. Hiermee hebben we de benaderingswijzen naar onze eigen hand willen zetten. De begrippen die we hebben gehanteerd binnen het onderzoek zijn conserverend, verhalend, karakteriserend en pragmatiserend.

Per benaderingswijze hebben we een casestudie gedaan. De analyse binnen de casestudie is gedaan naar de thema’s context, objecten, planorganisatie, geomorfologie, sfeer-grondvlak en sfeer-beplanting. Uit de analyse hebben we de essentie van het ontwerp onderscheiden waarmee we de kern van het ontwerp en daarmee de benaderingswijze kunnen ontleden. Per casestudie zijn ontwerpprincipes onderscheiden waarmee volgens ons inzicht de benaderingswijze vertaald is naar het ontwerp. Uit de casestudies kunnen we met enige voorzichtigheid een conclusie trekken met betrekking tot de benaderingswijzen die te onderscheiden zijn binnen het ontwerpen van het cultureel erfgoed en met welke ontwerpprincipes de vertaling is gemaakt.

Als antwoord op de onderzoeksvraag hebben we met enige voorzichtigheid kunnen stellen dat er binnen een ontwerp twee benaderingswijzen gehanteerd kunnen worden. Hierbij vormt één benaderingswijze de dominante en is de tweede benaderingswijze van ondergeschikte invloed op het ontwerp. Het voorkomen van drie benaderingswijzen is in een ontwerp een onmogelijk ideaal. Dit omdat er bij het voorkomen van twee benaderingswijzen het voorkomen van een derde benaderingswijze altijd een tegenpool vormt van één van de twee benaderingswijzen.

Als conclusie van het onderzoek kunnen we echter stellen dat er niet zoals eerder is gesteld door dhr. Eric Luiten drie benaderingswijzen zijn te onderscheiden, maar dat er negen benaderingswijzen zijn te onderscheiden met betrekking tot het ontwerpen van cultureel erfgoed. Binnen de negen benaderingswijzen zijn de zogenaamde tussenvormen, waarbij er sprake is van twee benaderingswijzen, binnen een ontwerp opgenomen. Voor het kunnen beschrijven van deze zogenaamde tussenvormen is het nodig om verder onderzoek te verrichten.

VOORWOORD

Dit rapport is tot stand gekomen in het kader van de afstudeerfase van de opleiding Tuin- en Landschapsinrichting aan Hogeschool van Hall Larenstein. De afstudeerfase bestrijkt een halfjaar dat onderverdeeld is in drie fasen, de masterplan-, onderzoeks- en uitwerkingsfase. In het kader van de onderzoeksfase hebben wij, Jelmar Brouwer en Paul Plambeck, onderzoek gedaan naar “Welke benaderingswijzen toegepast kunnen worden bij de herinrichting van de directe buitenruimte van cultureel erfgoed, en tevens bijdragen aan de exploitatie?”. De resultaten van het onderzoek naar aanleiding van dit vraagstuk zijn samengevat in het rapport “Inrichting van cultureel erfgoed”.

Binnen de afstudeerfase is het doen van een ontwerpondersteunend onderzoek een onderdeel dat samenhangt met het ontwerpproces dat wordt doorlopen. Met het doen van een ontwerpondersteunend onderzoek hopen wij inzicht te krijgen in de wijze waarop de directe buitenruimte van cultureel erfgoed ontworpen kan worden en deze inrichting bijdraagt aan een exploitatie. Dit vraagstuk is tot stand gekomen naar aanleiding van de afstudeeropdracht die wij doen voor Slot Loevestein die in opdracht is van de Rijksgebouwendienst en de huidige maatschappelijke ontwikkelingen. Om op een juiste manier te werk te kunnen gaan in de uitwerkingsfase van het masterplan, willen wij inzicht krijgen in de verschillende benaderingswijzen die te hanteren zijn bij de herinrichting van de directe buitenruimte van Slot Loevestein.

In dit rapport krijgt u als lezer inzicht in de methode die wij gehanteerd hebben voor het onderzoek en de daarbij behorende resultaten. Het rapport bevat de volgende onderdelen, namelijk een essay over de huidige denkwijze van cultureel erfgoed (hst. 3.0), de onderzoeksopzet (hst. 4.0 & 5.0), casestudies (hst. 6.0) en de conclusie (hst. 7.0) van het onderzoek. Het onderzoek is onder te verdelen in twee delen, namelijk literatuurstudie en casestudies. Beiden zijn in het rapport verweven en vormen met elkaar de resultaten van het onderzoek.

Onze dank gaat uit naar Johan Vlug voor zijn vaste begeleiding van het onderzoek. Daarnaast willen we Ard Middeldorp, Ben ter Mull en Hans Smolenaers bedanken voor de hulp en kritische blik bij het tot stand komen van het onderzoek.

Wij hopen dat dit onderzoek een zo compleet mogelijk overzicht geeft van de benaderingswijzen die te onderscheiden zijn binnen de herinrichting van cultureel erfgoed en ons als studenten voldoende handreikingen biedt voor het op een juiste wijze ontwerpen van de buitenruimte van Slot Loevestein. Wij wensen u als lezer veel plezier bij het lezen van dit onderzoeksrapport.

Velp, vrijdag 27 april 2012

Jelmar Brouwer

Paul Plambeck

◄ Afbeelding 001 | Buitenruimte van het heringerichte cultureel erfgoed, Westergasfabriek Amsterdam

INHOUD

Colofon 2
Samenvatting 5
Voorwoord 7

1.0 Inleiding 11
2.0 Aanleiding 13
2.1 Aanleiding 14
2.2 Doelstelling en relevantie 15
3.0 Cultureel erfgoed 17
3.1 Cultureel erfgoed 18
3.2 Ontwikkelingen 18
3.3 Huidige benaderingswijze 21
4.0 Onderzoeksmethode 25
4.1 Vraagstelling 26
4.2 Onderzoeksvragen 27
4.3 Afbakening onderzoek 27
4.4 Onderzoeksmethode 29
4.5 Hypothese 33
5.0 Vooronderzoek 35
5.1 Thematisering van benaderingswijze 36
5.2 Afbakening casestudies 37
5.3 Selectie van casestudies 39
6.0 Casestudies 41
6.1 Conserverend 43
6.2 Verhalend 47
6.2.1 Kamp Vught, Vught 49
6.3 Karakteriserend 69
6.3.1 Hermitage, Amsterdam 71
6.4 Pragmatiserend 91
6.4.1 Westergasfabriek, Amsterdam 93
6.4.2 Gevangenismuseum, Veenhuizen 113
7.0 Conclusie 133
7.1 Essentie van de benaderingswijzen 134
7.1.2 Benaderingswijzen in casestudies 135
7.2 Overzichtstabel casestudies stap 1 136
7.3 Overzicht benaderingswijzen stap 2 138
7.4 Overzicht benaderingswijzen stap 3 140
7.5.1 Verhalend 142
7.5.2 Verhalend – Karakteriserend 143
7.5.3 Karakteriserend 144
7.5.4 Pragmatiserend 145
7.5.5 Pragmatiserend – Karakteriserend 146
7.5.6 Pragmatiserend – Verhalend 147
7.6 Conclusie 148
7.7 Aanbevelingen 150
Bronvermelding 152
Verklarende woordenlijst 154

1.0
INLEIDING

Het onderzoeksrapport ‘Inrichting van cultureel erfgoed’ is tot stand gekomen in het kader van de ontwerpondersteunende onderzoeksfase die onderdeel uitmaakt van de totale afstudeerfase. Het doel met dit ontwerpondersteunend onderzoek is het verkrijgen van kennis en inzicht in een bepaalde thematiek, die betrekking heeft op de vraagstelling die geformuleerd is in het kader van de afstudeeropdracht voor Slot Loevestein. In het kader van het ontwerpondersteunend onderzoek hebben wij, Jelmar Brouwer en Paul Plambeck, vijf weken aan het vraagstuk “Welke benaderingswijzen toegepast kunnen worden bij de herinrichting van de directe buitenruimte van cultureel erfgoed, en tevens bijdragen aan de exploitatie?” gewerkt.

In het denken over cultureel erfgoed zijn volgens Jan Kolen drie fasen te onderscheiden. De eerste periode wordt gekenmerkt door behoud en zorg van het cultureel erfgoed en is daarom te typeren als zorgfase (19e eeuw-1980). In de tweede fase laait de kritiek op en vroegen critici zich af waarom we het cultureel erfgoed eigenlijk in stand wilden houden. De tweede fase is daarom te typeren als kritiekfase (1980-2000). De derde fase staat in het teken van de beleidsnota Belvedere, waarin vernieuwende concepten en gedachtengangen worden ontwikkeld met betrekking tot het ontwerpen van cultureel erfgoed (1991). De derde fase is te typeren als de optimistische fase (1999-2009). De tegenwoordige tijd wordt gekenmerkt door een groeiend kritiek op de beleidsnota Belvedere, “Ik word bang van die collectieve liefde voor alles wat er is, en de geringe belangstelling voor wat komen moet. We blijven maar bezig met het oppoetsen van het oude tafelzilver” aldus Van de Woud (geciteerd in Luiten, E. 2008: 39).

In het kader van de huidige ontwikkelingen in de denkwijze met betrekking tot het ontwerpen van cultureel erfgoed heeft dhr. Eric Luiten een wetenschappelijk onderzoek gedaan. Binnen zijn onderzoek is hij op zoek gegaan naar welke benaderingswijzen te onderscheiden zijn bij het op een nieuwe manier kijken naar de inrichting van de buitenruimte van cultureel erfgoed. Uit het wetenschappelijk onderzoek van dhr. Eric Luiten onderscheiden we binnen het onderzoek de verschillende benaderingswijzen die hij als resultaat van zijn onderzoek heeft verkregen. De benaderingswijzen die Luiten op een wetenschappelijke wijze heeft gedefinieerd willen we met dit onderzoek vertalen naar benaderingswijzen die op een ontwerpende wijze zijn gedefinieerd. Hiermee hopen we de benaderingswijzen te kunnen gebruiken bij het ontwerpen van cultureel erfgoed.

In het kader van de huidige maatschappelijke ontwikkelingen is er een groeiende belangstelling voor cultureel erfgoed. De historische waarden van het cultureel erfgoed en de identiteit ervan zijn bepalend voor de aantrekkelijkheid ervan voor de huidige recreant. Hoewel de huidige recreant geen emotioneel gevoel heeft bij het verleden van het cultureel erfgoed, speelt het meer dan ooit een belangrijke rol binnen de belevingswaarde van de ‘mens’. De huidige ‘mens’ wil zich onderdompelen in de sfeer en mystiek van het verleden en is bereid hiervoor te betalen. Exploitatie van het cultureel erfgoed speelt een belangrijke rol bij het in stand houden ervan. Het toevoegen van een exploitatie aan het cultureel erfgoed in relatie tot de historische waarde ervan gaat samen met de identiteit van het cultureel erfgoed. De historische waarde, exploitatie en identiteit dienen in een juiste balans voor te komen binnen het ontwerp van cultureel erfgoed. Binnen de toepassing van deze waarden binnen het ontwerp van cultureel erfgoed maakt de ontwerper een ‘bewuste’ keuze.

Het onderzoeksrapport geeft inzicht in het onderzoek en de daarbij behorende resultaten. Het rapport is door de lezer op twee manieren te hanteren. Het doel van het onderzoek is het verkrijgen van inzicht in de verschillende benaderingswijzen die gehanteerd kunnen worden bij de inrichting van cultureel erfgoed. Daarnaast hebben we per benaderingswijze ontwerpprincipes onderscheiden die gebruikt kunnen worden om de vertaalslag te maken van benaderingswijze naar ontwerp. Als de lezer vooraf al heeft bepaald welke benaderingswijze(n) hij wil hanteren binnen zijn ontwerp, dan kan hij direct de conclusiepagina’s hanteren die als resultaat van dit onderzoek zijn gemaakt. Wil de lezer echter inzicht krijgen in de manier waarop wij de resultaten hebben verkregen en welke benaderingswijze(n) hijzelf kan hanteren binnen zijn ontwerp, dan is het raadzaam om het rapport in zijn geheel te lezen.

In het rapport zijn quotes verwerkt van personen die betrekking hebben tot het onderwerp van dit onderzoek. De quotes zijn gerelateerd aan de titelpagina van een hoofdstuk en hebben betrekking tot het onderwerp dat in het hoofdstuk wordt behandelt.

Daarnaast is het goed om te weten dat de ontwerpprincipes die wij als conclusie kunnen onderscheiden per thema al bij de analyse van het thema worden geplaatst. Hierdoor kan de lezer direct zien hoe het ontwerpprincipe in het ontwerp is toegepast. De ontwepprincipes worden in de toelichtende tekst bij de analyse niet specifiek toegelicht.

2.0
AANLEIDING

Het onderzoek “Welke benaderingswijzen kunnen toegepast worden bij de herinrichting van de directe buitenruimte van cultureel erfgoed, en dragen tevens bij aan de exploitatie?” is gebaseerd op de vraagstelling die geformuleerd is door de opdrachtgever, de Rijksgebouwendienst, voor Slot Loevestein en het omliggende landschap. Het landschap waar Slot Loevestein als cultuurhistorisch relict in is gelegen, zal in de komende jaren aan grote veranderingen en transformaties onderhevig zijn. Het landschap rond Slot Loevestein maakt in de huidige situatie bij hoogwater onderdeel uit van het stroomgebied van de rivier de Waal. In de toekomst zal in het kader van Ruimte voor de Rivier door ontpoldering van de huidige binnendijks gelegen Buitenpolder Munnikenland de rivier de Waal een groter stroomgebied krijgen.

Het huidige landschap heeft zich in de afgelopen eeuwen onder invloed van de dynamiek van de rivieren en de kunstmatige ingrepen van de mens gevormd. Bij het ten uitvoer brengen van het Ruimte voor de Rivier project, zal het huidige landschap dat zich kenmerkt door haar rijke cultuurhistorie en vele relicten aangetast worden. Een transformatie van het huidige cultuurlandschap staat dan ook centraal in het kader van het project Ruimte voor de Rivier. In het kader hiervan hebben wij als studenten in de eerste fase van het afstuderen een masterplan ontwikkeld dat inspeelt op de vraag hoe een juiste balans gevonden kan worden tussen het behoud en/of de versterking van het cultuurhistorisch landschap en de inpassing van het Ruimte voor de Rivier project. Het masterplan dat gemaakt is speelt specifiek in op de positie van Slot Loevestein ten opzichte van het omliggende landschap, waarin een juiste balans gevonden moet worden tussen behoud en vernieuwing.

2.1 Aanleiding

De positie van Slot Loevestein ten opzichte van het omliggende landschap is van groot belang in relatie tot de historie en het huidig gebruik van dit cultureel erfgoed. De transformatie van het omliggende landschap is een feit dat ten uitvoer gebracht zal worden. Om de positie van Slot Loevestein in relatie tot het omliggende landschap in de toekomst te waarborgen en het museale karakter van de vesting en het slot te versterken, heeft de Rijksgebouwendienst in 2011 het masterplan “Slot en Vesting Loevestein” opgesteld. In het kader van dit masterplan is gevraagd aan ons als studenten om een masterplan te ontwikkelen voor de vesting van Slot Loevestein. Hierbij gaat het om de (her)inrichting van de directe buitenruimte van Slot Loevestein, dat te typeren is als cultureel erfgoed. Het doel met dit masterplan is het ontwikkelen van een samenhangend palet in vormgeving en materialisering waarmee er een samenhang verkregen kan worden tussen de verschillende tijdslagen die te onderscheiden zijn binnen de vesting.

Slot Loevestein staat als kasteel teken voor de rijke historie van Nederland. Als museum trekt het jaarlijks vele bezoekers die de sfeer en mystiek van het duistere verleden van Slot Loevestein willen beleven. Om Slot Loevestein anno 2012 nog steeds aantrekkelijk te laten blijven voor jong en oud is het nodig om zich duidelijk te profileren als museum met een scala aan activiteiten en bezienswaardigheden. Exploitatie van Slot Loevestein staat hierbij centraal. Omdat het Rijk als eigenaar van Slot Loevestein niet voldoende geld heeft om het cultureel erfgoed in stand te houden, is het nodig om door middel van verschillende vormen van exploitatie commercieel winstgevend te zijn. Het toevoegen van verschillende vormen van exploitatie waaronder bijvoorbeeld horeca, hotel en evenementen zullen samen moeten gaan met een juiste inrichting van de buitenruimte van Slot Loevestein. Het grote vraagstuk hierbij is hoe deze verschillende vormen van exploitatie samen kunnen gaan met een juiste inrichting van de buitenruimte en hoe de buitenruimte tevens kan bijdragen aan het verkrijgen van exploitatie.

Naar aanleiding van de twee bovenstaande vraagstukken die geformuleerd zijn door de Rijksgebouwendienst in het kader van onze afstudeeropdracht, hebben wij de vraagstelling voor ons onderzoek geformuleerd.

2.2 Doelstelling en relevantie

De twee vraagstukken die geformuleerd zijn door de Rijksgebouwendienst met betrekking tot de (her)inrichting van de directe buitenruimte van Slot Loevestein, vormen de basis voor het onderzoek. In de derde fase van het afstuderen moeten wij als studenten een ontwerpplan maken voor de vesting van Slot Loevestein. Hierbij gaat het om het ontwerpen van de directe buitenruimte van Slot Loevestein en het versterken van de relatie tussen Slot Loevestein en het omliggende landschap. Om binnen deze ontwerpopdracht op een juiste wijze om te gaan met cultureel erfgoed is het van belang om hier voor onszelf eerst meer over te weten. Het doel met dit onderzoek is dan ook het verkrijgen van inzicht in wat cultureel erfgoed inhoudt en welke denkwijzen er zijn geweest in het verleden en welke denkwijzen er tegenwoordig zijn te onderscheiden in relatie tot het ontwerpen van en met cultureel erfgoed.

Met het doen van het onderzoek willen wij benaderingswijzen, zogenaamde denkwijzen, kunnen onderscheiden die gehanteerd worden bij de herinrichting van de directe buitenruimte van cultureel erfgoed. De relevantie van het onderzoek hangt nauw samen met het maatschappelijk kader van cultureel erfgoed. Zowel architectuurhistorici, wetenschappers, ontwerpers en wij als studenten zijn op zoek naar benaderingwijzen die gehanteerd kunnen worden bij het (her) inrichten van cultureel erfgoed. De huidige ‘mens’, de recreant, wil tegenwoordig de historie optimaal beleven. Hoewel de historie veelal geen emotionele waarde meer heeft wil de tegenwoordige recreant de historie beleven en zich onderdompelen in de sfeer en mystiek ervan. Een groeiende belangstelling in cultureel erfgoed heeft tot gevolg dat de waarde van cultureel erfgoed tot een toppunt stijgt. Het belangrijkste kenmerk van deze groeiende belangstelling in cultureel erfgoed is dat de recreant bereid is te betalen voor het bezoeken van cultureel erfgoed. Een stijgende recreatie gaat samen met een exploitatie van het cultureel erfgoed. Gezien de vraagstelling van de Rijksgebouwendienst is het van groot belang dat cultureel erfgoed moet vernieuwen om aan de huidige wensen en eisen van de recreant te kunnen voldoen. Een juiste inrichting van de buitenruimte kan bijdragen aan de exploitatie, zodat het cultureel erfgoed instandgehouden kan worden en tevens voldoende aantrekkelijk is voor de huidige recreant.

Het uiteindelijke doel van het onderzoek is dat we als studenten inzicht krijgen in wat cultureel erfgoed inhoudt en welke benaderingswijzen te hanteren zijn bij het opnieuw inrichten van de directe buitenruimte van cultureel erfgoed. Om inzicht te krijgen in de vertaalslag die gemaakt wordt van de benaderingswijze naar het ontwerp willen we de benaderingswijze toetsen aan verschillende voorbeeldprojecten in Nederland. Uiteindelijk hopen we met de toetsing van de benaderingswijzen aan de verschillende voorbeeldprojecten voldoende kennis en inzicht te krijgen om ontwerpprincipes te kunnen onderscheiden die de handvatten vormen voor het vertalen van een benaderingswijze naar een ontwerp. Door het onderscheiden van de ontwerpprincipes per benaderingswijze is het mogelijk om de resultaten van dit onderzoek te gebruiken binnen de uitwerkingsfase van het ontwerp voor Slot Loevestein.

‘De cultuurhistorische identiteit wordt sterk richtinggevend voor de inrichting van de ruimte, en het rijksbeleid zal daarvoor de voorwaarden scheppen’

Hoofddoelstelling beleidsnota Belvedere
(Dings, M., Witsen, P. P. 2009: 9)

3.0
CULTUREEL ERFGOED

3.1 Cultureel Erfgoed

Cultureel erfgoed is een veelgebruikt begrip in politieke sferen, maar wat betekent het nu eigenlijk? Om achter de definitie van cultureel erfgoed te komen moet volgens Van Dale (Dikke van Dale, 2012) het begrip uitgesplitst worden in twee woorden, namelijk cultureel en erfgoed.

cul·tu·reel *bijvoeglijk naamwoord*

1. op de cultuur, de beschaving betrekking hebbende •*de culturele waarde van iets overschatten*
2. waarde hebbend voor de cultuur

erf·goed *zelfstandig naamwoord*

1. bezittingen die bij erfenis overgaan •*het vaderlijk erfgoed* •*in het erfgoed vervallen* kunnen erven
2. (figuurlijk) geestelijke of culturele nalatenschap van een voorganger, een vroeger geslacht, veelal beschouwd als het eigene van een cultuursynoniem: erfenis

Cultureel erfgoed is dus volgens Van Dale: 'De culturele nalatenschap van een vroeger geslacht die waarde heeft voor de cultuur van een land'. Cultureel erfgoed is een heel breed begrip waar alle gebouwde monumenten, archeologische monumenten en beschermde stads- en dorpsgezichten onder vallen. In Nederland zijn er twee rijksdiensten die zich bezighouden met het cultureel erfgoed, de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en de Rijksgebouwendienst, beiden behorend tot een ander ministerie.

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed is onderdeel van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Deze rijksdienst richt zich op alle Rijksmonumenten in Nederland, zowel gebouwde monumenten als archeologische monumenten, in totaal 52.151 (Aantal rijksmonumenten en beschermde stads- dorpgsgezichten, 2012) De rijksdienst is nauw betrokken bij de aanwijzing, het behoud, de duurzame ontwikkeling en het toegankelijk maken van het meest waardevolle erfgoed in Nederland (Missie, 2012). Het is dus een adviesorgaan en subsidieverstrekker voor het behoud van waardevol erfgoed.

De Rijksgebouwendienst is onderdeel van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. De Rijksgebouwendienst heeft 360 van de bovengenoemde gebouwde monumenten in eigendom (Rijksgebouwendienst beheert en behoudt monumenten, 2012). De Rijksgebouwendienst beheert en behoudt de belangrijkste monumenten in Nederland. Vaak worden de monumenten gebruikt voor nieuwe functies en worden ze door de Rijksgebouwendienst verhuurd aan derden. Elf van de 360 monumenten van de Rijksgebouwendienst staan op de UNESCO Nederland top 100.

Binnen het onderzoek zal het begrip cultureel erfgoed meerdere malen terug komen. Het is dan ook waardevol om de betekenis van het brede begrip 'cultureel erfgoed' in het kader van het onderzoek te omschrijven. Zoals beschreven vallen onder cultureel erfgoed gebouwde monumenten, archeologische monumenten en beschermde dorps- en stadsgezichten. Slot Loevestein is een gebouwd monument en is in eigendom van de Rijksgebouwendienst. Om de onderzoeksresultaten zo dicht mogelijk bij de ontwerpopgave te houden richt het onderzoek zich uitsluitend op de gebouwde monumenten. Wanneer in dit onderzoeksrapport over cultureel erfgoed gesproken wordt, gaat het over een gebouwd monument.

3.2 Ontwikkelingen

Volgens Jan Kolen van de Vrije Universiteit Amsterdam (Kolen, J., 2010: 33) zijn er in het denken over cultureel erfgoed drie fasen te onderscheiden. Een periode die gekenmerkt wordt door de opkomst van het behoud en de zorg voor monumenten, dat in dezelfde periode resulteert in de oprichting van de Monumentenzorg, de zorgfase (eind 19e eeuw – 1980). Ten

tweede een periode waarin het behoud van de monumenten onder vuur lag en critici zich afvroegen waarom we deze historische relicten eigenlijk in stand hielden, de kritieke fase (1980 – 2000). En tot slot een periode waarin nieuwe concepten en gedachtegangen ontwikkeld werden om cultureel erfgoed te ontwerpen, dat resulteert in de beleidsnota Belvedere (1999), de optimistische fase (1999 – 2009).

Zorg (eind 19e eeuw – 1980)
Voor de eerste ontwikkelingen in het denken over cultureel erfgoed moeten we terug naar het eind van de achttiende eeuw. In die tijd was de geschiedenis inzichtelijk door oude verhalen en teksten uit de Bijbel. Vanaf die tijd was er door de introductie van de wetenschap een ommekeer te herkennen in de opvattingen over de ontstaansgeschiedenis en de oorsprong van de mensheid. Door deze wetenschappelijke benaderingswijze was het mogelijk om nieuwe samenhangen te ontdekken tussen de ontwikkelingen in het verleden en het heden. Door deze ontwikkeling groeide de maatschappelijke aandacht voor erfgoed. In 1873 is naar aanleiding van een artikel van Victor de Stuers “Holland op zijn smalst” (geciteerd in wat is monumenten zorg?, 2012) de monumentenzorg opgericht. In het artikel stelde De Stuers het wanbeleid van de overheid ten opzichte van cultureel erfgoed en de slechte toestand van historische gebouwen in Nederlandse Binnensteden aan de orde.

Lange tijd is de monumentenzorg en het bestuderen van de geschiedenis een bezigheid geweest voor geleerden uit de stad. Hierdoor kwam het belang voor cultureel erfgoed bij de bevolking en architecten langzaam op gang. Pas na de Tweede Wereldoorlog kwam er meer oog voor cultureel erfgoed door de oprichting van de rijksdienst voor gebouwde monumenten (RDMZ) en het archeologisch onderzoek (ROB). In 1966 werd er zelfs een wet aangenomen waarin de bevoegdheden van de overheid vast werden gelegd en beschreven stond wanneer een bouwwerk een rijksmonument was, de monumentenwet. Het maatschappelijke belang van erfgoed kreeg dus steeds meer vorm, dankzij de vergrootte politieke aandacht.

Zoals de titel van de eerste fase al omschrijft, werd de monumentenzorg in deze tijd voornamelijk gekenmerkt door de angst om waardevolle gebouwen of landschappen te verliezen. Het was een systeem waarin er gefocust werd op instandhouding van sporen en relicten die de oorsprong van onze cultuur weergeven. Helaas bepaalden nog steeds bepaalde hoogopgeleide mensen welke bouwwerken of landschappen tot de monumentenlijst behoorden. Tot slot is vanaf 1972 de UNESCO Werelderfgoedlijst opgesteld waarin per land erfgoed wordt opgenomen dat internationaal gezien van hoge waarde is en dus behouden moeten blijven.

Voor de Nederlandse Tuin- en Landschapsarchitectuur geldt dat in deze periode alle behoudende plannen voor het erfgoed gemaakt werden. Reconstructie was dan ook een thema dat veel langs kwam. Het bekendste en meest uitgesproken voorbeeld in Nederland is de reconstructie van de paleistuinen van Het Loo in 1977. Daarbij zijn de paleistuinen volledig gerestaureerd naar de Barokstijl uit de 17e eeuw. Reconstructie was in deze tijd het belangrijkste thema, dat volledig aansloot bij het defensieve en behoudende (zorg) karakter van deze tijdsperiode.

Kritiek (1980-2000)
In de jaren 80 van de vorige eeuw kwam er een internationaal erfgoed-debat los waar door historici en cultuurhistorici het behoudende karakter voor erfgoed in twijfel werd getrokken. Men vroeg zich af of de huidige lijn om alles te restaureren en te behouden wel de goede richting was. Historicus en geograaf David Lowenthal gaf in zijn boek “The past is a foreign country” (geciteerd in Kolen, J., 2010: 34) aan dat de behoudende fascinatie uit deze tijd ontstaan is door de geldingsdrang van de mens en dat erfgoed niet altijd gerestaureerd hoeft te worden. Erfgoed kan delen overnemen uit de geschiedenis,

maar moet ook aangepast worden aan de huidige behoeften. Historici Eric Hobsbawm en Terrence Ranger kwamen daaropvolgend met hun concept ‘Invented Traditions’ (geciteerd in Kolen, J., 2010: 34) waarin ze beschreven hoe sommige tradities door de samenleving in stand werden gehouden terwijl ze niet lang daarvoor bedacht of her uitgevonden waren. Zo werd de afgelopen decennia dus ook gedacht over cultureel erfgoed. Het reconstrueren van bepaalde tijdsperioden was dus een gebiedsvervalsing. Erfgoed bestaat namelijk niet uit één tijdslaag maar vormt een plaats die zich ontwikkeld heeft door de tijd heen.

De Nederlandse monumentenzorg liep achter op deze (internationale) kritische beschouwingen op de omgang met cultureel erfgoed. Nederlandse historici en cultuurhistorici lieten deze grotendeels aan zich voorbij gaan. Toch is deze ommekeer ook zichtbaar in de Nederlandse Tuin- en Landschapsarchitectuur. Het bekendste voorbeeld waarbij voor het eerst vernieuwend aan erfgoed werd ontworpen is Kasteel Groeneveld (1982-1991), door Michael van Gessel (B+B). Bij het ontwerp voor de herinrichting van landgoed Groeneveld heeft Van Gessel de karakteristieken uit het bestaande ontwerp genomen en aangevuld met een nieuw ontwerp. Zo heeft Van Gessel karakteristieken uit de Barokstijl gebruikt om de Engelse Landschapsstijl te versterken. Hij heeft daarom objecten en elementen verwijderd om zichtlijnen naar het omliggende landschap te maken (Groeneveld Estate Baarn, 2012). Van Gessel heeft met landgoed Groeneveld aan Nederland laten zien dat niet alles historiserend ontworpen hoeft te worden, maar zoals David Lowenthal al aangaf, door toevoegingen de historie van het landgoed zichtbaar blijft en het opgenomen wordt in de huidige cultuur.

Optimisme (vanaf 1995)

Vanaf 1995 kwamen er nieuwe ontwikkelingen op in het denken en omgaan met cultureel erfgoed. Er werden vooral in Duitsland, Denemarken, Italië en Nederland concepten ontwikkeld die inspeelden op een ontwikkelingsgerichte omgang met monumenten en het vormgeven van identiteiten. Nederland liep in deze ontwikkeling in 1999 voorop toen voor het eerst een beleidsmatige reactie op deze stijgende vraag kwam, de nota Belvedere. Deze beleidsnota was gericht op de relatie tussen cultuurhistorie en ruimtelijke inrichting, met als centrale doelstelling: ‘De cultuurhistorische identiteit wordt sterker richtinggevend voor de inrichting van ruimte, en het rijksbeleid zal daarvoor goede voorwaarden scheppen’ (Dings, M., Witsen, P. P., 2009: 9) De nota Belvedere staat er dus voor dat cultuurhistorie meer en anders toegepast moet worden in de planvorming, cultuurhistorie moet kwaliteit bieden en van toegevoegde waarde zijn voor de ruimtelijke kwaliteit. De nota bracht ontwerpers en planners de opgave om het bestaande (deels) te behouden en te zoeken naar een nieuwe vormgeving, herontwikkeling of herbestemming van gebouwen en landschappen. In deze opgave moeten ontwerpers afwegingen maken welke cultuurhistorische waarden in het ontwerp worden opgenomen, er moet een essentie benoemd worden. Het ontwerp van erfgoed draait dus niet meer op het herstel of volledige reconstructie, maar erfgoed moet bijdragen aan identiteitsvorming, economisch profijt en ruimtelijke kwaliteit. Dankzij Belvedere is het begrip erfgoed geaccepteerd als vernieuwde ontwerpopgave. Erfgoed wordt niet langer gezien als hindernis op ruimtelijke transformaties, maar als kans voor nieuwe culturele en economische ontwikkelingen.

Een van de bekendste Nederlandse voorbeelden in de nieuwe omgang met cultureel erfgoed is het ontwerp voor de Westergasfabriek in Amsterdam van Kathryn Gustafson. Alle 22 gebouwen van het complex uit de negentiende eeuw zijn rijksmonumenten en dienden behouden te blijven. Alle gebouwen hebben een nieuwe functie gekregen en daaromheen is een parkontwerp gemaakt. Het parkontwerp sluit nauw aan op de nieuwe functies van de gebouwen (Witsen, P. P., 2004: 138-141). Zo wordt er ingespeeld op twee restanten van gashouders die omgevormd zijn naar vijvers, waardoor de historie zichtbaar wordt door middel van nieuw gebruik. Een oude gasfabriek heeft een nieuw leven gekregen dankzij een economische en recreatieve impuls.

3.3 Huidige benaderingswijze

De nota Belvedere heeft na het verschijnen in 1999 verschillende reacties gekregen, zowel positieve maar zeker ook negatieve. Met name toonaangevende architectuurhistorici zien weinig in de nieuwe benadering van het Belvederebeleid. De hoofddoelstelling van het beleid luidde: '*de cultuurhistorische identiteit wordt sterk richtinggevend voor de inrichting van de ruimte, en het rijksbeleid zal daarvoor de voorwaarden scheppen'* (Dings, M., Witsen, P. P., 2009: 9).

Het hoofddoel van het beleid is om de relatie tussen ruimtelijke opgaven en cultuurhistorische identiteiten te versterken. Architectuurhistoricus Bosma, hoogleraar Architectuurgeschiedenis en Erfgoedstudies aan de Vrije Universiteit Amsterdam, trekt deze identificatiefactor van de Belvedere in twijfel. Volgens hem heeft een klein deel van de huidige Nederlandse bevolking nog actieve herinneringen aan het Nederlandse Erfgoed (geciteerd in Luiten, E., 2008: 39). Bosma: '*De helft van de Nederlandse bevolking heeft elders wortels. Van de andere helft heeft alleen het deel dat inmiddels in geriatrische oorden vertoeft nog (verdraaide) herinneringen aan Belvedere tijden, terwijl de Wederopbouwgeneratie alles nog van horen zeggen heeft en voldoende heeft aan instant plattelandsomgevingen'*.

Ook Jan Kolen, universitair docent Archeologie en bijzonder hoogleraar Erfgoed van Stad en Land aan de Vrije Universiteit Amsterdam, is het met Bosma eens. Volgens hem is de huidige maatschappij gericht op een 'belevenisseneconomie' (Kolen, J., 2005: 8). Met de huidige ontwikkelingen in de massamedia, informatietechnologie en museale technieken is de historische ervaring de laatste jaren enorm veranderd. Deze nieuwe technieken hebben een reproduceerbaarheid van historische ervaringen tot gevolg. Mensen kunnen zich in historische ervaringen identificeren zonder het zelf meegemaakt te hebben, Kolen noemt dit soort ervaringen 'herinneringsprothesen' (Kolen, J., 2005: 7). Als voorbeeld gebruikt hij het bezoek van veel Amerikanen aan het Anne Frank Huis en Auschwitz in Europa en het bezoek van Europeanen aan het US Holocaust Museum in Washington of het Anne Frank Center in New York. De stijgende belangstelling voor de beleving van geschiedenis zorgt steeds vaker voor het identificeren van de geschiedenis, zoals het Belvederebeleid ook als hoofddoel heeft omschreven. Identificatie leidt tot selectie en daarmee het uitsluiten van geschiedenissen, er ontstaat een 'eendimensionale' geschiedenis (Kolen, J., 2005: 11).

Zowel Kolen, Bosma als Van der Woud, hoogleraar architectuur- en stedenbouwgeschiedenis aan de Rijksuniversiteit Groningen, vragen zich af waarom we niet actief nieuwe identiteiten of nieuwe cultuur gaan maken die door de volgende generatie herkend worden. Zo zegt Van der Woud: *'Ik word bang van die collectieve liefde voor alles wat er is, en de geringe belangstelling voor wat komen moet. We blijven maar bezig met het oppoetsen van het oude tafelzilver'* (eciteerd in Luiten, E., 2008: 39).

Eric Luiten, hoogleraar Erfgoed en Ruimtelijk ontwerp aan de Technische Universiteit in Delft, zegt dat zowel ontwerpers als historici de armen ineen moeten slaan en samen moeten zoeken naar het raakvlak van historisch feitenmateriaal en toekomstgerichte scenario's. Volgens hem kunnen heden en verleden in een ruimtelijk ontwerp niet zonder elkaar bestaan (eciteerd in Luiten, E., 2008: 54).

Volgens Kolen moet het ontwerp in de toekomst niet neigen tot identificatie van cultureel erfgoed, maar moet het ontwerp een verrijking zijn voor de geschiedenis van stad en landschap. Het moderne ontwerp moet een dialoog aangaan met het verleden. Kolen: '*Op deze wijze maakt geschiedenis verschil en kan het ontwerp zich onttrekken aan de wurggreep van herinneringen, nostalgische romantiseringen en (nationale) identiteiten'*.

Het teveel identificeren van de historie, zoals het Belvederebeleid beoogt, zal volgens de architectuurhistorici dus leiden tot een verschraling van de Nederlandse historie. We moeten

met ze allen dus vooruit kijken en mogelijkheden aangrijpen om nieuwe cultuur te maken en deze waar mogelijk samen te laten gaan met historie. Vanwege de huidige economische crisis stijgt ook het economische belang achter het culturele erfgoed. Niet alleen de historische waarde versus het nieuwe ontwerp is een belangrijke kwestie. Ook de recreatieve waarde en de exploitatie van het cultureel erfgoed zullen in belang stijgen. Begrippen die de komende periode in het middelpunt van belangstelling zullen staan zijn volgens Luiten dan ook 'historische toekomstwaarde' en 'erfgoedontwikkeling'.

Voor het beschrijven van de huidige denkwijze over cultureel erfgoed onderscheidt Luiten de fatalist en de nihilist. De fatalist is de persoon waarbij alles draait om de geschiedenis en dus gericht is op het verleden. De nihilist daarentegen is iemand die niets met de geschiedenis te maken wil hebben en alleen op het heden gericht is. Tussen deze twee uitersten die beiden niet voor komen, onderscheidt Luiten vier type mensen: de 'conservator', de 'biograaf', de 'taxonoom' en de 'pragmaticus' (Huls, M., Meulen, B. van der, Wit, S. de, 2011: 36-41). De conservator is iemand die gericht is op het teruggrijpen naar één tijdsperiode uit de historie. Dat betekent dat er een keuze wordt gemaakt in de tijd en dat moment volledig gerestaureerd wordt. Het gevolg is dat er een ontkenning van een bepaalde tijdsperiode ontstaat en dus een verschraling van de geschiedenis.

De biograaf is iemand die vindt dat de historische gelaagdheid van een plek het belangrijkste is, alle tijdslagen zijn dus waardevol om zichtbaar te maken. Het uitrafelen van verschillende tijdslagen is het belangrijkste uitgangspunt. De biograaf kan zich gemakkelijk verliezen in een verwarde compositie van verschillende tijdlagen.

De taxonoom heeft een beschouwende benadering op de historie. Hij zal daarom afwegen wat de uniciteit van de plek is, die vervolgens de waarde bepaalt. Het kiezen en het benadrukken van een historische essentie in het ontwerp is het belangrijkste uitgangspunt.

Tot slot de pragmaticus. De pragmaticus is de meest opportunistische persoon en probeert het hier en nu, het heden en het verleden tegen elkaar af te wegen. Hij zal daarom de meest geschikte historische informatie kiezen. Deze historische informatie zal de pragmaticus vervolgens gebruiken om een nieuwe laag te ontwerpen en dus een bewerking van de historie uit te voeren.

De optimistische benadering van de afgelopen twaalf jaar wordt dus gekenmerkt door de kritiek op de beleidsnota Belvedere (1999). Zowel architectuurhistorici, wetenschappers als ontwerpers zijn op zoek naar de nieuwe omgang met het cultureel erfgoed. Belangrijk is te onderschrijven dat het maatschappelijk belang voor het erfgoed steeds groter is geworden en zelfs het punt bereikt dat recreatie en exploitatie belangrijker zijn dan ooit. De komende periode zal gekenmerkt worden door ontwerpen waarin gezocht wordt naar een nieuwe omgang met cultureel erfgoed. Deze zoektocht zal leiden tot zowel goede als minder goede ontwerpen en uiteindelijk tot een nieuwe trend in het omgaan met cultureel erfgoed.

‘Mijn hypothese is dat het mogelijk moet zijn (...) historisch besef en ruimtelijk ontwerp tot convergentie te brengen. Het primaat ligt dan noch bij het retroperspectief van historici, noch bij het properspectief van de ontwerpers

Eric Luiten
Provinciaal Adviseur Ruimtelijke Kwaliteit, Provincie Zuid-Holland
Hoogleraar Erfgoed en Ruimtelijk Ontwerp, TU Delft
(Luiten, E. 2008: 54)

4.0
ONDERZOEKS-METHODE

De huidige ontwikkelingen in het maatschappelijk kader van cultureel erfgoed hebben geleid tot nieuwe denkwijzen met betrekking tot het ontwerpen van cultuur erfgoed. Zoals beschreven in hoofdstuk 2.0 van dit onderzoeksrapport, waarin uiteengezet is welke ontwikkelingen er zijn geweest in de afgelopen jaren met betrekking tot het ontwerpen van cultureel erfgoed, neemt de belangstelling en interesse in cultureel erfgoed onder de Nederlandse bevolking toe. Een stijgende belangstelling voor cultureel erfgoed zorgt voor een groeiende recreatie die samengaat met een exploitatie van het cultureel erfgoed. Erfgoedontwikkeling is dan ook van groot belang om de toekomst van het Nederlands cultureel erfgoed te waarborgen. Erfgoedontwikkeling zorgt voor een vernieuwing binnen het denken over cultureel erfgoed. Door vernieuwing van cultureel erfgoed kan er ingespeeld worden op de huidige wensen van de recreant.

Naar aanleiding van deze nieuwe ontwikkelingen in het maatschappelijk kader van cultureel erfgoed, heeft dhr. Eric Luiten wetenschappelijk onderzoek gedaan naar de huidige denkwijzen met betrekking tot het ontwerpen van cultureel erfgoed. In het onderzoek onderscheidt Luiten vier denkwijzen, die ontleend zijn aan de vroegere en huidige ontwikkelingen met betrekking tot het ontwerpen van cultureel erfgoed. De vier denkwijzen die Luiten onderscheidt zijn de volgende, namelijk conservator, biograaf, taxonoom en pragmaticus.

De vraagstellingen die vanuit de Rijksgebouwendienst zijn gesteld in het kader van de afstudeeropdracht voor Slot Loevestein samen met de huidige ontwikkelingen in het maatschappelijk kader van cultureel erfgoed vormen de basis en aanleiding voor het onderzoek. Zoals beschreven in hoofdstuk 1.0 is het doel om inzicht te krijgen in het ontwerpen van cultureel erfgoed en de verschillende denkwijzen die daarbinnen te onderscheiden zijn. Daarnaast willen we te weten komen op welke wijze een bepaalde benaderingswijze, volgens de benaderingswijzen van dhr. Eric Luiten, is vertaald binnen een ontwerp voor cultureel erfgoed. Om deze kennis te vergaren doen we onderzoek naar “Inrichting van cultureel erfgoed”. Voorafgaande aan dit onderzoek is een onderzoeksmethode ontwikkeld. De onderzoeksmethode is naar eigen inzicht en met behulp van onze begeleider Johan Vlug opgesteld. In dit hoofdstuk zal inzicht gegeven worden in de onderzoeksvraag en de daarbij behorende deelvragen. Daarnaast zal een afbakening gegeven worden van het onderzoek, zodat u als lezer meer inzicht zal krijgen in de onderzoeksrichting en uitgangspunten die gehanteerd zijn. Tot slot zal de onderzoeksmethode worden toegelicht waarbij met behulp van een schema de stappen worden uiteengezet die doorlopen zullen worden om tot de conclusies van het onderzoek te komen.

4.1 Vraagstelling

De vraagstelling met betrekking tot de afstudeeropdracht voor Slot Loevestein in samenhang met de huidige maatschappelijke ontwikkelingen met betrekking tot het ontwerpen van cultureel erfgoed vormen de aanleiding tot dit onderzoek. De vraagstelling vanuit de Rijksgebouwendienst is: hoe men in relatie tot Slot Loevestein, wat te kenmerken is als cultureel erfgoed, de buitenruimte kan inrichten zodat het museale karakter ervan wordt versterkt en bijdraagt aan de exploitatie.

Vanuit onszelf zijn we in het kader van onze afstudeeropdracht geinteresseerd in de huidige maatschappelijke ontwikkelingen met betrekking tot het inrichten van cultureel erfgoed. Met het doen van dit onderzoek willen we de denkwijzen kunnen onderscheiden die in de huidige ontwikkelingen met betrekking tot het inrichten van cultureel erfgoed worden gehanteerd. Daarnaast willen we te weten komen met welke ontwerpprincipes de vertaalslag gemaakt wordt vanuit de benaderingswijze naar het ontwerp. Kortom de vraagstelling is: welke benaderingswijzen zijn te onderscheiden binnen de denkwijze van dhr. Eric Luiten en met welke ontwerpprincipes wordt de vertaalslag gemaakt van benaderingswijze naar ontwerp?

4.2 Onderzoeksvragen

Naar aanleiding van de vraagstellingen die hiervoor beschreven zijn is de onderzoeksvraag geformuleerd. Om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden zijn er tevens deelvragen opgesteld die beantwoord zullen worden in het onderzoeksrapport.

Onderzoeksvraag:
“Welke benaderingswijzen kunnen toegepast worden bij de herinrichting van de directe buitenruimte van cultureel erfgoed, en dragen tevens bij aan de exploitatie?”

Deelvragen:
1. Wat wordt verstaan onder cultureel erfgoed?
2. Welke ontwikkelingen en denkwijzen zijn er in het verleden in relatie tot het ontwerpen van cultureel erfgoed te onderscheiden?
3. Welke benaderingswijzen zijn er in het kader van de huidige maatschappelijk ontwikkelingen te onderscheiden in relatie tot het ontwerpen van cultureel erfgoed?
4. Welke functies streeft men na om het cultureel erfgoed te exploiteren?
5. Welke rol speelt exploitatie in relatie tot de inrichting van de buitenruimte?
6. Hoe is de benaderingswijze zichtbaar in het inrichting van de buitenruimte van cultureel erfgoed en welke ontwerpprincipes zijn hiervoor gebruikt?

4.3 Afbakening onderzoek

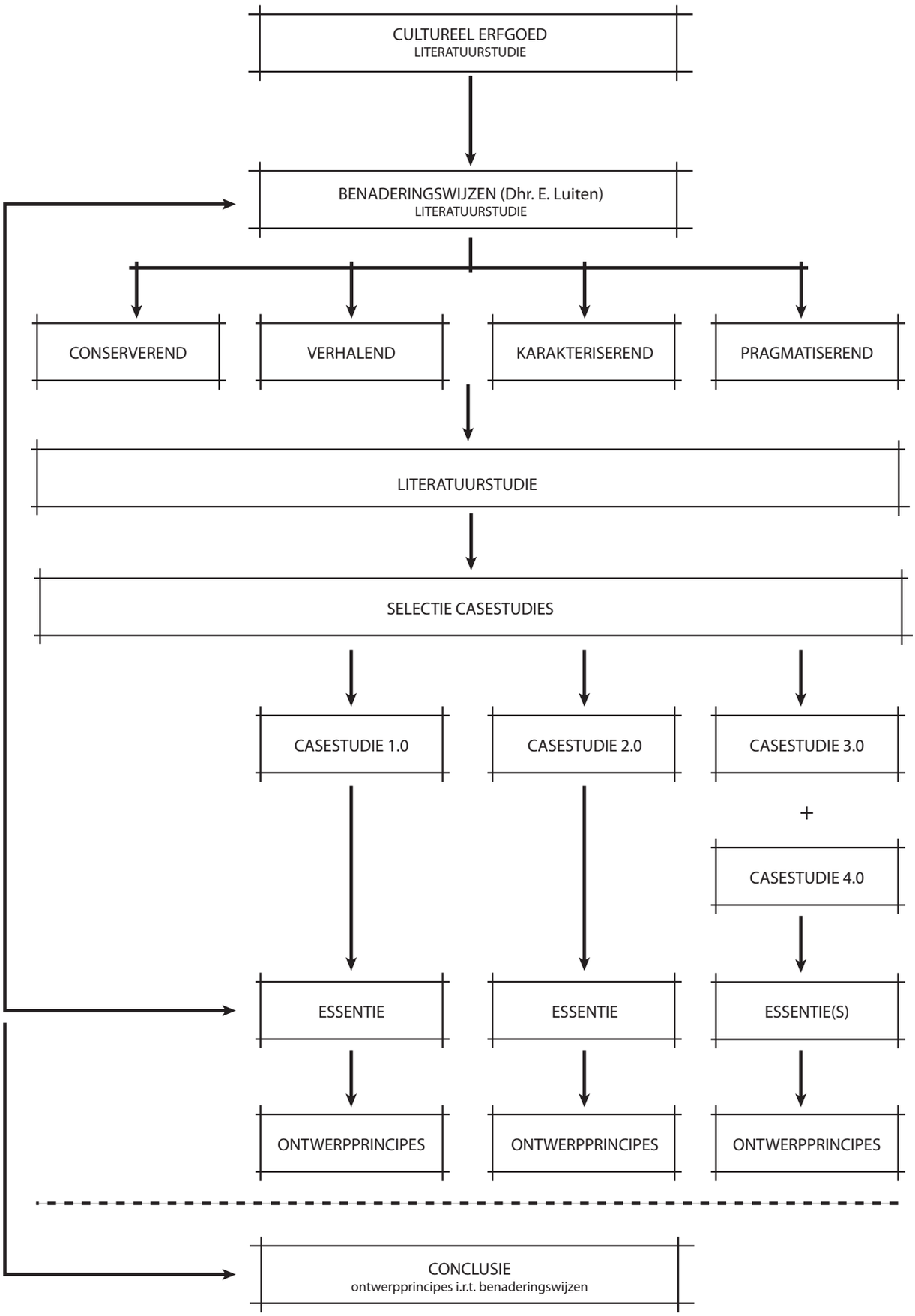
De onderzoeksvraag bevat een aantal begrippen die bepalend zijn voor de afbakening van het onderzoek. De gebruikte begrippen geven tevens de onderzoeksrichting aan die wij voor onszelf hebben vastgesteld bij aanvang van het onderzoek.

Cultureel erfgoed
Onder cultureel erfgoed verstaan we in het kader van dit onderzoek, zoals beschreven in hoofdstuk 2.0, gebouwde monumenten. Slot Loevestein is te kenmerken als cultureel erfgoed. Omdat dit onderzoek te beschouwen is als ontwerpondersteunend onderzoek, in het kader van onze afstudeeropdracht voor Slot Loevestein, is het alleen relevant om ons te richten op cultureel erfgoed.

Benaderingswijzen
Onder benaderingswijzen verstaan we de methode van aanpak, de denkwijze als aanleiding tot het ontwerp. Het gaat hier om de benaderingswijzen die gehanteerd kunnen worden om de buitenruimte van cultureel erfgoed in te richten. De benaderingswijzen die als uitgangspunt gehanteerd worden in dit onderzoek zijn ontleend aan de denkwijze van dhr. Luiten.

Herinrichting
Met het onderzoek richten we ons specifiek op cultureel erfgoed waarvan de directe buitenruimte in de afgelopen jaren opnieuw is ingericht. De reden hiervan is dat de denkwijze van dhr. Luiten die we als uitgangspunt hanteren binnen dit onderzoek toepasbaar is op de huidige maatschappelijke ontwikkelingen. De benaderingswijzen die we onderscheiden kunnen allen getypeerd worden als vernieuwend, wat tevens aansluit op de vraagstelling voor Slot Loevestein.

Exploitatie
Exploitatie is in het kader van de huidige maatschappelijke ontwikkelingen van groot belang voor het instandhouden van cultureel erfgoed. In het onderzoek richten we ons specifiek op hoe de buitenruimte kan bijdragen aan de exploitatie van het cultureel erfgoed. Onder exploitatie verstaan we o.a. de functie van museum, horeca en evenementen.

CULTUREEL ERFGOED
LITERATUURSTUDIE
BENADERINGSWIJZEN (Dhr. E. Luiten)
LITERATUURSTUDIE
CONSERVEREND
VERHALEND
KARAKTERISEREND
PRAGMATISEREND
LITERATUURSTUDIE
SELECTIE CASESTUDIES
CASESTUDIE 1.0
CASESTUDIE 2.0
CASESTUDIE 3.0
+
CASESTUDIE 4.0
ESSENTIE
ESSENTIE
ESSENTIE(S)
ONTWERPPRINCIPES
ONTWERPPRINCIPES
ONTWERPPRINCIPES
CONCLUSIE
ontwerpprincipes i.r.t. benaderingswijzen

3.4 Onderzoeksmethode

De onderzoeksmethode is ontwikkeld naar aanleiding van de onderzoeksvraag die we met het doen van dit onderzoek willen beantwoorden. Om tot de beantwoording te komen van de onderzoeksvraag is het nodig om verschillende onderdelen te onderzoeken die relevant zijn in het kader van het onderzoek. In het schema (fig. 001) worden alle hiervoor benodigde stappen te nemen onderscheiden. In de onderzoeksmethode is onderscheid te maken tussen twee onderdelen, namelijk literatuurstudie en het doen van casestudies.

Literatuurstudie (cultureel erfgoed)
Zoals eerder beschreven in de doelstelling van het onderzoek (hst. 2.2, blz 15) is het doel met dit onderzoek het verkrijgen van inzicht in wat cultureel erfgoed inhoudt en welke vroegere en huidige denkwijzen te onderscheiden zijn met betrekking tot het ontwerpen van de buitenruimte van cultureel erfgoed. Om tot dit inzicht te komen is het nodig om een literatuurstudie hiernaar te doen. Deze literatuurstudie die reeds beschreven is in hoofdstuk 3.0 van dit onderzoek bestaat uit informatie die verkregen is uit boeken en tijdschriften. Daarnaast is gebruik gemaakt van de resultaten van het wetenschappelijk onderzoek die door dhr. Eric Luiten op vrijdag 30 maart 2012 zijn gepresenteerd op Hogeschool van Hall Larenstein.

Benaderingswijzen (n.a.v. literatuuronderzoek dhr. Eric Luiten)
Met het doen van literatuuronderzoek hebben we inzicht gekregen in de huidige denkwijzen die te onderscheiden zijn met betrekking tot het ontwerpen van cultureel erfgoed. Uit de literatuurstudie is gebleken dat met betrekking tot de huidige ontwikkelingen in het denken over het ontwerpen van cultureel erfgoed de denkwijze van dhr. Eric Luiten de meest recente denkwijze is. De denkwijze van dhr. Eric Luiten speelt in op de huidige maatschappelijke ontwikkelingen met betrekking tot het ontwerpen van cultureel erfgoed en deze sluit daarom ook aan op de onderzoeksvraag die we hebben geformuleerd. De denkwijze van dhr. Eric Luiten nemen we dan ook als uitgangspunt binnen dit onderzoek. Binnen de denkwijze onderscheidt Luiten vier benaderingswijzen die gebruikt kunnen worden bij de inrichting van de buitenruimte van cultureel erfgoed. De benaderingswijzen die onderscheiden worden zijn de volgende, namelijk conservator, biograaf, taxonoom en pragmaticus. Om aan de benaderingswijzen een eigen interpretatie te geven is ervoor gekozen deze te thematiseren (hst. 5.0, blz 35). De benaderingswijzen vormen de basis voor het onderzoek en om te weten te komen met welke ontwerpprincipes de vertaalslag van benaderingswijze naar ontwerp gemaakt kan worden, zullen deze geanalyseerd worden aan de hand van casestudies.

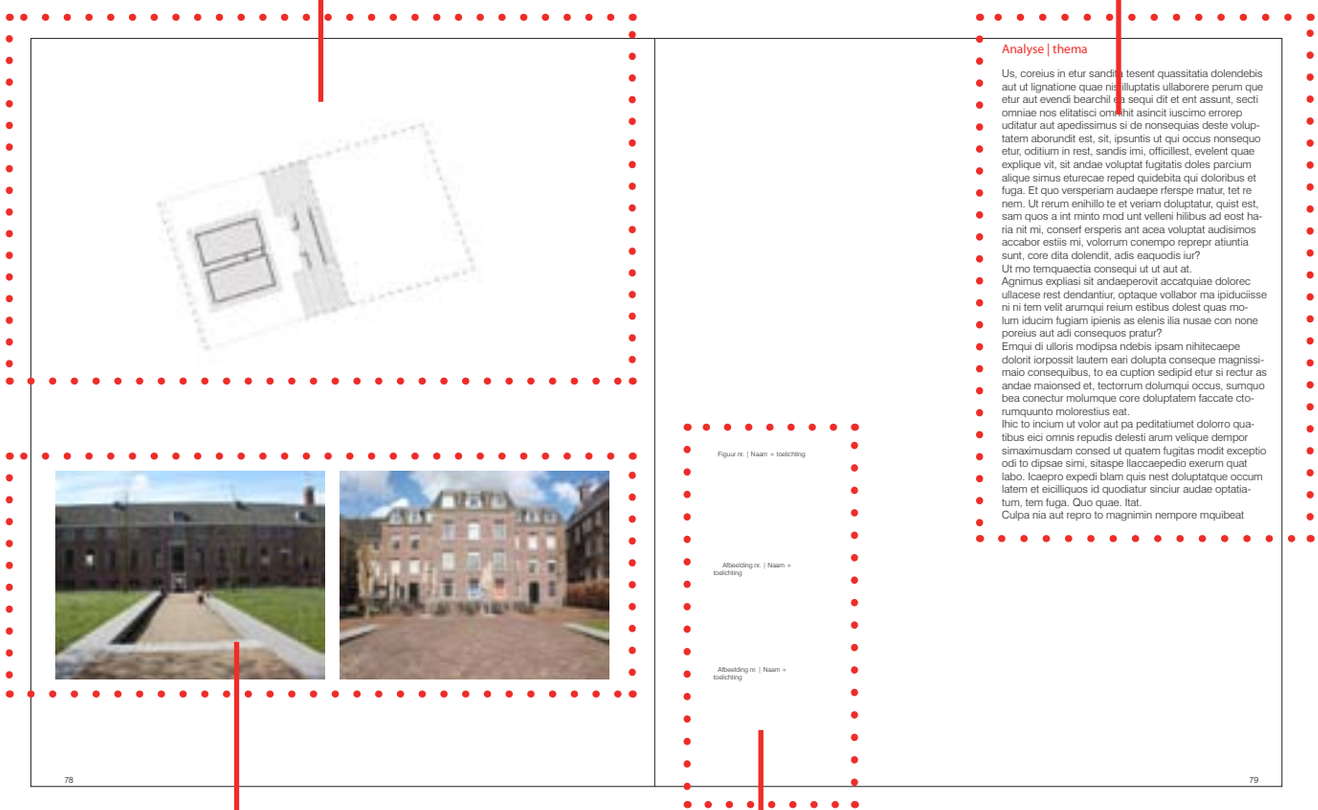
Literatuurstudie
Om de benaderingswijzen te kunnen gebruiken en te analyseren is het nodig eerst een beschrijving te geven van de kenmerken ervan. De benaderingswijzen zijn heel recent bedacht en afkomstig uit het wetenschappelijk onderzoek dat gedaan is door dhr. Eric Luiten. Om ze op een juiste wijze te interpreteren en te beschrijven is het nodig een literatuurstudie te doen.

Selectie casestudies
Naar aanleiding van de beschrijving van de benaderingswijzen moet er doelgericht gezocht worden naar voorbeeldprojecten binnen Nederland die allereerst voldoen aan de gestelde selectiecriteria. Daarna moeten er per benaderingwijze uit de lijst met voorbeeldprojecten één of twee voorbeeldprojecten gekoppeld worden. Het relateren van de casestudies aan de benaderingswijzen gebeurt aan de hand van de informatie die verkregen is uit het literatuuronderzoek en naar eigen inzicht.

◄ Figuur 001 | Onderzoeksschema | Het onderzoeksschema beschrijft de stappen die genomen zullen worden binnen dit onderzoek.

Reductiekaart | analysethema
inclusief legenda

Tekstuele toelichting | analysethema
(beschrijving van de bevindingen)

Foto's | ondersteuning van reductiekaart
(weergave van de essentie)

Toelichting | kaart- en fotomateriaal
(inclusief toelichting 'hoe de afbeelding te lezen')

Casestudie

De benaderingswijzen van dhr. Eric Luiten die onderscheiden zijn na het verrichten van het literatuuronderzoek zijn deels het antwoord op de onderzoeksvraag. Het tweede deel van de onderzoeksvraag is hoe deze benaderingswijzen gehanteerd kunnen worden bij de inrichting van de directe buitenruimte van cultureel erfgoed. Met het doen van casestudies naar voorbeeldprojecten in Nederland willen we de ontwerpprincipes onderscheiden die gebruikt worden om de benaderingswijze(n) te vertalen naar het ontwerp. Om tot deze ontwerpprincipes te komen is het nodig de voorbeeldprojecten te analyseren op verschillende thema's. Om inzicht te krijgen in de vertaalslag van benaderingswijze naar ontwerp wordt het ontwerp ontleed aan de hand van verschillende analysethema's. Om het ontwerp in zijn totaal te ontleden analyseren we elk voorbeeldproject op de thema's context, objecten, functies, planorganisatie, geomorfologie en sfeer (beplanting en behandeling grondvlak). Voor elke casestudie die gedaan wordt, worden dezelfde analysethema's gehanteerd zodat er binnen het onderzoek een overkoepelende analysemethode is te onderscheiden.

Voor elk analysethema zal een reductiekaart gemaakt worden. De informatie die verwerkt is in de reductiekaart wordt ondersteund door een tweetal foto's die de essentie weergeven van het thema. De afbeeldingen worden tekstueel toegelicht waarbij tevens een beschrijving wordt gegeven op welke wijze de afbeelding gelezen kan worden. Daarnaast worden de bevindingen van de analyse van een bepaald thema door middel van een korte tekstuele toelichting beschreven (zie fig. 002).

Van alle vier de benaderingswijzen die onderscheiden zijn binnen het onderzoek wordt een beschrijving gegeven van de kenmerken. Deze beschrijving wordt gedaan naar aanleiding van een literatuuronderzoek dat gedaan wordt naar de denkwijze van dhr. Eric Luiten (hst. 5.0, blz 35). De casestudies worden echter alleen gedaan naar de benaderingswijzen verhalend, karakteriserend en pragmatiserend. Uit het literatuuronderzoek is gebleken dat de benaderingswijze conserverend in het kader van de huidige ontwikkelingen met betrekking tot het ontwerpen van cultureel erfgoed niet meer gehanteerd wordt. De benaderingswijze is achterhaald en fel bekritiseerd in de afgelopen jaren. Het doen van een casestudie naar deze benaderingswijze is in het kader van de vraagstelling en de bruikbaarheid in het verdere ontwerpproces voor Slot Loevestein niet relevant. Voor de benaderingswijze pragmatiserend worden twee casestudies gedaan omdat we aannemen dat deze benaderingswijze het meest wordt gehanteerd binnen het ontwerpen van cultureel erfgoed in het kader van de huidige maatschappelijke ontwikkelingen.

◄ Figuur 002 | Voorbeeldpagina's | Voor verschillende thema's zullen de casestudies geanalyseerd worden. De analyse wordt verbeeldt door middel van reductietekeningen, verduidelijkt met twee foto's en een korte tekstuele toelichting.

Essentie

Als conclusie van de ontwerpanalyse wordt de kern van het ontwerp weergegeven in essentiekaarten. In deze kaarten worden de meest essentiele onderdelen uit het ontwerp in samenhang met elkaar gebracht waardoor de denkwijze achter het ontwerp zichtbaar wordt. De losse essenties worden als conclusie in een synthesekaart weergegeven, waardoor de kern van het ontwerp in een kaart te vatten en zichtbaar is. Aan de hand van de essentiekaarten kunnen we tevens bepalen of er één of meerdere benaderingswijze(n) zijn gehanteerd binnen de denkwijze voor het ontwerp.

Ontwerpprincipes

Uit de essenties die onderscheiden zijn uit de ontwerpanalyse is de denkwijze achter het ontwerp zichtbaar geworden. Om tot de beantwoording van de vraag te komen welke ontwerpprincipes gebruikt kunnen worden om de vertaalslag te maken van benaderingswijze naar ontwerp, is het nodig om uit de essentie van de analyse de ontwerpprincipes te onderscheiden. De ontwerpprincipes kunnen teruggekoppeld worden naar de benaderingswijze en worden binnen dit onderzoek beschouwd als conclusie van de vraagstelling.

Conclusie

Ontwerpprincipes in relatie tot de benaderingswijzen

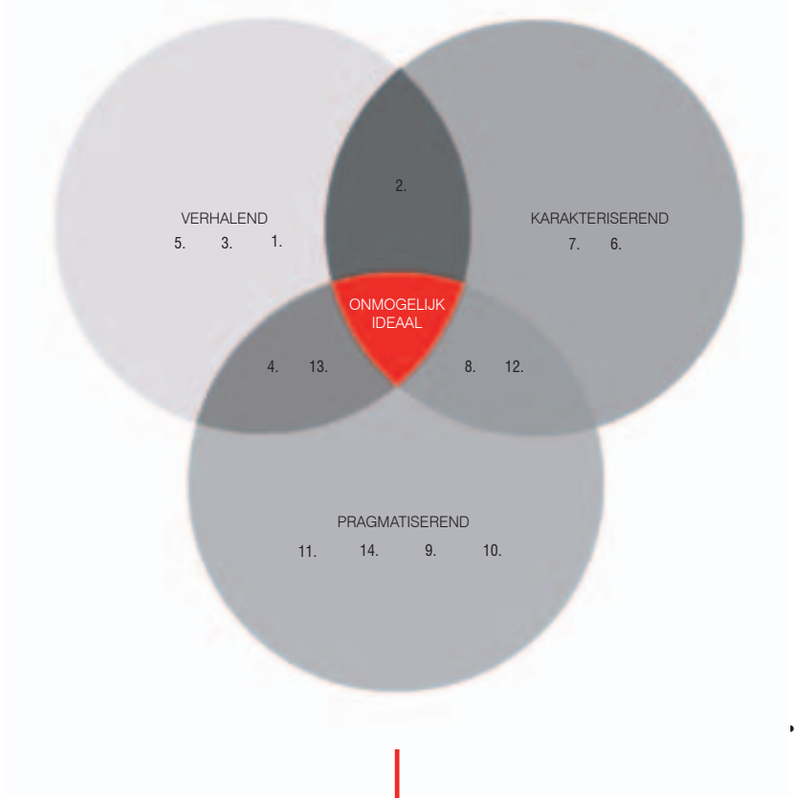
Verhalend (ontwerpprincipes)

Karakteriserend (ontwerpprincipes)

Pragmatiserend (ontwerpprincipes)

Overzichtstabel (totaal ontwerpprincipes - verkregen uit benaderingswijzen)

Venndiagram (Ontwerpprincipes relateren aan één of meerdere benaderingswijzen)

Ontwerpprincipes Verhalend

Ontwerpprincipes Karakteriserend

Ontwerpprincipes Pragmatiserend

Conclusie onderzoek
Per benaderingswijze wordt, zoals hierboven reeds is beschreven, een casestudie(s) gedaan om daarmee de vertaalslag van benaderingswijze naar ontwerp te kunnen ontleden. Als conclusie van de casestudie(s) kunnen er per benaderingswijze ontwerpprincipes onderscheiden worden die de basis vormen voor de conclusie van het onderzoek.

Allereerst zullen de ontwerpprincipes die verkregen zijn uit de casestudies per benaderingswijze in een overzichtstabel worden weergegeven. Met behulp van deze overzichtstabel wordt een totaaloverzicht gegeven van alle ontwerpprincipes die wij uit de casestudies hebben kunnen onderscheiden. Daarnaast kunnen we met behulp van deze overzichtstabel zien of bepaalde ontwerpprincipes in één of meerdere benaderingswijzen voorkomen.

Aan de hand van het totaaloverzicht willen we met behulp van een venndiagram, een grafische voorstelling van de logische relaties tussen de verschillende benaderingswijzen, de positie bepalen van de ontwerpprincipes. De drie benaderingswijzen verhalend, karakteriserend en pragmatiserend vormen met elkaar het venndiagram die bestaat uit drie cirkels. De drie cirkels overlappen elkaar waardoor er een verweving ontstaat tussen telkens twee verschillende benaderingswijzen. De positionering van de ontwerpprincipes is gerelateerd aan de overzichtstabel waaruit is gebleken of een bepaald ontwerpprincipe bij één of meerdere benaderingswijzen voorkomt.

Als eindconclusie van de bovengenoemde conclusies willen we het venndiagram per benaderingswijze uitwerken. Door deze extra stap te maken binnen het onderzoek zijn de resultaten die wij verkregen hebben met het doen van het onderzoek bruikbaar bij het ontwerpen van cultureel erfgoed. Bij het kiezen van één of meerdere benaderingswijzen in relatie tot de ontwerpvraag is het mogelijk om de ontwerpprincipes, die wij hebben onderscheiden met dit onderzoek, te kunnen hanteren binnen het eigen ontwerpproces. (zie fig. 003)

3.5 Hypothese

Voorafgaande aan het onderzoek is het mogelijk om een eerste hypothese op te stellen waarin we de verwachtingen beschrijven die we ten aanzien van de onderzoeksvraag hebben. Met het doen van literatuuronderzoek hebben we vier benaderingswijzen kunnen onderscheiden die gehanteerd kunnen worden bij het ontwerpen van cultureel erfgoed. Binnen het onderzoek doen we een analyse naar de benaderingswijzen verhalend, karakteriserend en pragmatiserend. De benaderingswijzen zijn als we de beschrijving ervan bekijken tegenpolen van elkaar. (zie hoofdstuk 3.0, Cultureel Erfgoed)

De verwachting ten aanzien van het gebruik van de benaderingswijzen binnen het ontwerpen van cultureel erfgoed is dat er binnen een ontwerp altijd minimaal één benaderingswijze dominant is. Daarnaast stellen we dat er binnen een ontwerp nooit één benaderingswijze te onderscheiden is maar dat er altijd een verweving is van minimaal twee benaderingswijzen. Bij het gebruik van meerder benaderingswijzen binnen het ontwerp stellen we dat er altijd één benaderingswijze dominant is.

De hypothese is tevens te onderbouwen met behulp van het venndiagram dat gemaakt is, ten behoeve van de onderzoeksmethode. In het venndiagram is te zien dat de drie cirkels die staan voor de benaderingswijzen verhalend, karakteriserend en pragmatiserend elkaar overlappen. Hieruit kunnen we concluderen dat er binnen een ontwerp twee benaderingswijzen gehanteerd kunnen worden. In het middelpunt van de diagram is een overlap te zien van drie benaderingswijzen. Het gebruik van drie benaderingswijzen binnen een ontwerp is een onmogelijk ideaal. De conclusie die we hieruit kunnen trekken is dat je binnen een ontwerp gebruik kan maken van maximaal twee benaderingswijzen. (zie fig. 003)

◄ Figuur 003 | Opbouw conclusie onderzoek | Dit schema geeft weer op welke wijze de conclusie verankerd is in het onderzoek.

5.0
VOORONDERZOEK

In het literatuuronderzoek (hoofdstuk 3.0, Cultureel Erfgoed) van dit onderzoek is reeds een beschrijving gegeven van de huidige denkwijze die te onderscheiden is met betrekking tot het ontwerpen van cultureel erfgoed. Zoals gezegd hanteren we als uitgangspunt binnen dit onderzoek de denkwijze van dhr. Eric Luiten die binnen het ontwerpen van cultureel erfgoed vier benaderingswijzen onderscheidt, namelijk conservator, biograaf, taxonoom en pragmaticus (Huls, M., Meulen, B. van der, Wit, S. de, 2011: 36-41). Om de benaderingswijzen te kunnen gebruiken als uitgangspunt binnen het onderzoek en de begrippen naar onze 'eigen hand' te zetten hebben we ervoor gekozen om deze een nieuwe naamgeving te geven. Een thematisering van de begrippen hebben we gedaan aan de hand van de beschrijving die gegeven is door dhr. Eric Luiten. In dit hoofdstuk zullen per benaderingswijze de kenmerken worden beschreven en zal tevens een toelichting gegeven worden op de thematisering van de benaderingswijze.

5.1 Thematisering van benaderingswijzen

Voorafgaande aan de beschrijving van de vier benaderingswijzen is het belangrijk om te vermelden dat dhr. Eric Luiten aan de vier benaderingswijzen die hij met zijn wetenschappelijk onderzoek heeft onderscheiden, een eigen begripsdefiniëring heeft gegeven. Op deze wijze is Luiten gekomen tot de begrippen conservator, biograaf, taxonoom en pragmaticus. Hieronder zullen we per benaderingswijze de kenmerken uiteenzetten en tevens onze eigen (ontwerp) naamgeving toekennen aan de vier benaderingswijzen die Luiten heeft onderscheiden.

Conservator (conserverend)

In de denkwijze van dhr. Eric Luiten wordt de conservator beschouwd als een 'persoon' die gericht is op het behouden van één bepaalde tijdsperiode binnen de historie van het cultureel erfgoed. De conservator streeft binnen de historie naar een historische volkomenheid van één tijdsperiode. Opmerkelijk binnen de denkwijze van de conservator is dat hij alle andere historische informatie uit andere tijdsperioden niet wil behouden binnen het ontwerp van cultureel erfgoed. Hieruit kunnen we concluderen dat er binnen de denkwijze van de conservator een ontkenning is van de historische gelaagdheid en dat hierdoor tevens een verschraling van de geschiedenis ontstaat. Op basis van het kenmerk dat de conservator slechts één tijdsperiode gebruikt binnen het ontwerp van cultureel erfgoed en daarbinnen streeft naar een volkomenheid, zijn we door middel van een thematisering van het begrip gekomen op onze eigen naamgeving, namelijk conserverend. Zoals reeds eerder beschreven, wordt er binnen het onderzoek geen verder onderzoek gedaan naar de benaderingswijze conserverend (hoofdstuk 3.4, blz 30).

Biograaf (verhalend)

De biograaf als persoon is te typeren als een beschrijver van het 'levensverhaal'. De biograaf is binnen de denkwijze van dhr. Eric Luiten te kenmerken als persoon die gericht is op het 'vertellen' van de historie van het cultureel erfgoed. Opmerkelijk binnen de denkwijze van de biograaf is dat hij streeft naar het behouden van alle tijdslagen die te onderscheiden zijn binnen de historie van het cultureel erfgoed. De biograaf vindt de historische gelaagdheid die te onderscheiden is binnen het cultureel erfgoed belangrijk, alle tijdslagen zijn dus waardevol en dienen vanuit het oogpunt van de biograaf zichbaar gemaakt te worden binnen het ontwerp. Het belangrijkste uitgangspunt van deze benaderingswijze is het uiteenrafelen van de verschillende tijdslagen en de historische informatie die hieruit verkregen wordt verwerken in het ontwerp. Een kanttekening die te plaatsen is bij deze benaderingswijze is dat de biograaf zich makkelijk kan verliezen in de hoeveelheid informatie die verkregen wordt uit de uiteenrafeling van de historische gelaagdheid. Op basis van het kenmerk dat met de denkwijze van de biograaf het verhaal wordt verteld van de historische gelaagdheid binnen het ontwerp, zijn we door middel van een thematisering van het begrip gekomen tot onze eigen naamgeving, namelijk verhalend.

Taxonoom (karakteriserend)
Binnen de denkwijze van dhr. Eric Luiten is de taxonoom te typeren als ‘wetenschapper’, die een beschouwende benadering hanteert op de historische gelaagdheid. Met de beschouwende benadering die de taxonoom hanteert maakt hij een afweging binnen de hoeveelheid historische informatie die te onderscheiden is binnen het cultureel erfgoed. In zijn afweging bepaalt de taxonoom welke historische informatie de uniciteit van de plek vormt. De historische informatie de de taxonoom onderscheidt als meest uniek binnen de historie van het cultureel erfgoed, bepaalt de waarde van het ontwerp. Het belangrijkste uitgangspunt dat de taxonoom hanteert binnen zijn denkwijze is dat de historische essentie die hij met zijn beschouwende benadering heeft onderscheiden, wordt benadrukt binnen het ontwerp. Door een weergave van de historische essentie binnen het ontwerp wordt het unieke karakter van de plek versterkt. Op basis van dit kenmerk zijn we door middel van een thematisering van het begrip taxonoom tot onze eigen naamgeving gekomen, namelijk karakteriserend.

Pragmaticus (pragmatiserend)
De pragmaticus is de meest opportunistische persoon van de vier ‘personen’ die dhr. Eric Luiten heeft onderscheiden. De pragmaticus probeert binnen het ontwerp van cultureel erfgoed het hier en nu, het heden en verleden tegen elkaar af te wegen. De pragmaticus streeft er naar om binnen zijn ontwerp de meest geschikte historische informatie te selecteren uit de historische gelaagdheid die aanwezig is binnen het cultureel erfgoed. De historische essentie die de pragmaticus onderscheidt binnen zijn denkwijze gebruikt hij om daarmee een ‘nieuwe’ laag te ontwerpen. Uitgangspunt binnen de denkwijze van de pragmaticus is dat hij gebruik maakt van de dingen die voorhanden zijn binnen het huidige cultureel erfgoed. Daarbinnen streeft hij naar het scheppen van nieuwe hedendaagse cultuur. Op basis van deze kenmerken zijn we door middel van een thematisering van het begrip pragmaticus tot onze eigen naamgeving gekomen, namelijk pragmatiserend.

5.2 Afbakening Casestudies

Een groeiende belangstelling in cultureel erfgoed, in het kader van de huidige maatschappelijke ontwikkelingen, heeft tot gevolg dat cultureel erfgoed moet vernieuwen om aan de huidige wensen van de recreant te kunnen voldoen. De recreant wil tegenwoordig de historie beleven en zich onderdompelen in de sfeer en mystiek ervan. De vraagstelling die geformuleerd is door de Rijksgebouwendienst in het kader van de afstudeeropdracht voor Slot Loevestein is reeds beschreven in hoofdstuk 2.0 van dit onderzoek. Gerelateerd aan deze vraagstelling en de huidige maatschappelijke ontwikkelingen hebben we een afbakening geformuleerd voor de selectie van de casestudies. Om tot een selectie te komen van de verschillende casestudies hebben we selectiecriteria opgesteld.

De selectie van de casestudies is gerelateerd aan de kenmerken en vraagstelling voor Slot Loevestein. De schaal van de casestudie moet overeenkomen met de schaal van Slot Loevestein (ca. 10 ha.).De schaal van de casestudie mag kleiner zijn dan 10 ha. maar echter niet veel groter omdat dan de vertaalslag van de casestudie naar het ontwerp voor Slot Loevestein niet realistisch is. Daarnaast is het belangrijk in het kader van de huidige maatschappelijke ontwikkelingen dat de buitenruimte van het cultureel erfgoed opnieuw is ingericht. Het archetype van de bebouwing moet afwijken van het archetype van Slot Loevestein (kasteel). Hierdoor krijgen we met het onderzoek inzicht in welke andere ontwerpwijzen gebruikt kunnen worden in relatie tot de verschillende archetypen van de bebouwing. Exploitatie moet een rol spelen binnen de herinrichting van het cultureel erfgoed. Exploitatie speelt een belangrijke rol bij het in stand houden van het cultureel erfgoed en daarom is het voor ons belangrijk om te weten wat de invloed van exploitatie is op de inrichting van de buitenruimte. Aan de hand van de bovenstaande selectiecriteria hebben we de casestudies geselecteerd.

REFERENTIEPROJECTEN	BENADERINGSWIJZEN	Verhalend	Karakteriserend	Pragmatiserend
DRU Industriepark, Ulft				X
Fort Vijfhuizen, Vijfhuizen			X	
Fort Werk aan het Spoel, Culemborg				X
Gevangenismuseum, Veenhuizen				X
Groede Podium, Groede				X
Hermitage, Amsterdam			X	
Kamp Vught, Vught		X		
Rijkswerf, Den Helderd			X	
Westergasfabriek, Amsterdam				X
Park Groot Zandveld, Leidsche Rijn Utrecht		X		

5.3 Selectie van Casestudies

Aan de hand van de hierboven genoemde selectiecriteria hebben we de casestudies geselecteerd. De casestudies zijn verkregen uit het literatuuronderzoek dat we gedaan hebben aan de hand van de verschillende jaarboeken 'landschapsarchitectuur en stedenbouw in Nederland'. De casestudies die we hebben geselecteerd in het kader van het onderzoek zijn in het schema weergegeven (fig. 004).

Binnen het onderzoek hanteren we de vier benaderingswijzen die dhr. Eric Luiten heeft onderscheiden in zijn wetenschappelijk onderzoek. Voor de benaderingswijzen verhalend, karakteriserend en pragmatiserend doen we een casestudie. Naar de benaderingswijze conserverend doen we geen onderzoek omdat deze niet meer gehanteerd zal worden bij de inrichting van cultureel erfgoed.

Na de selectie van de casestudies die allen voldoen aan de selectiecriteria hebben we deze gekoppeld aan de benaderingswijzen verhalend, karakteriserend en pragmatiserend. Het koppelen van de casestudies aan één van de benaderingswijzen is gedaan nadat we per project de ontwerpvisie hebben onderscheiden. Uit deze literatuurstudie hebben we per casestudie bepaald welke benaderingswijze dominant is geweest bij het maken van het ontwerp. Na de onderverdeling van de casestudies per benaderingswijze hebben we hieruit een selectie gemaakt per benaderingswijze van de naar onze mening meest karakteristieke casestudie. De hieruit geselecteerde casestudie zal in dit onderzoek worden geanalyseerd. Hieronder zullen we per benaderingswijze een toelichting geven op de casestudie die geselecteerd is voor het onderzoek.

Verhalend (Kamp Vught, Vught)
Met het historisch verleden als concentratiekamp ten tijde van de Tweede Wereldoorlog wordt in de huidige situatie het verhaal verteld van de verschrikkingen die er hebben plaatsgevonden. In het ontwerp zijn duidelijk enkele verhaallijnen te onderscheiden die de ontwerper wil vertellen met de vormgeving die te onderscheiden is binnen het ontwerp. Doordat de ontwerper binnen zijn ontwerp het verhaal wil vertellen van het verleden van de plek, is Kamp Vugt in te delen bij de benaderingswijze verhalend (Witsen, P. P., 2004: 142-145)

◄ Figuur 004 | Selectieschema casestudies | In het schema zijn de tien geselecteerde casestudies onderverdeeld onder de drie benaderingswijzen. Rood omcirkeld zijn de vier casestudies die binnen dit onderzoek uitgewerkt worden.

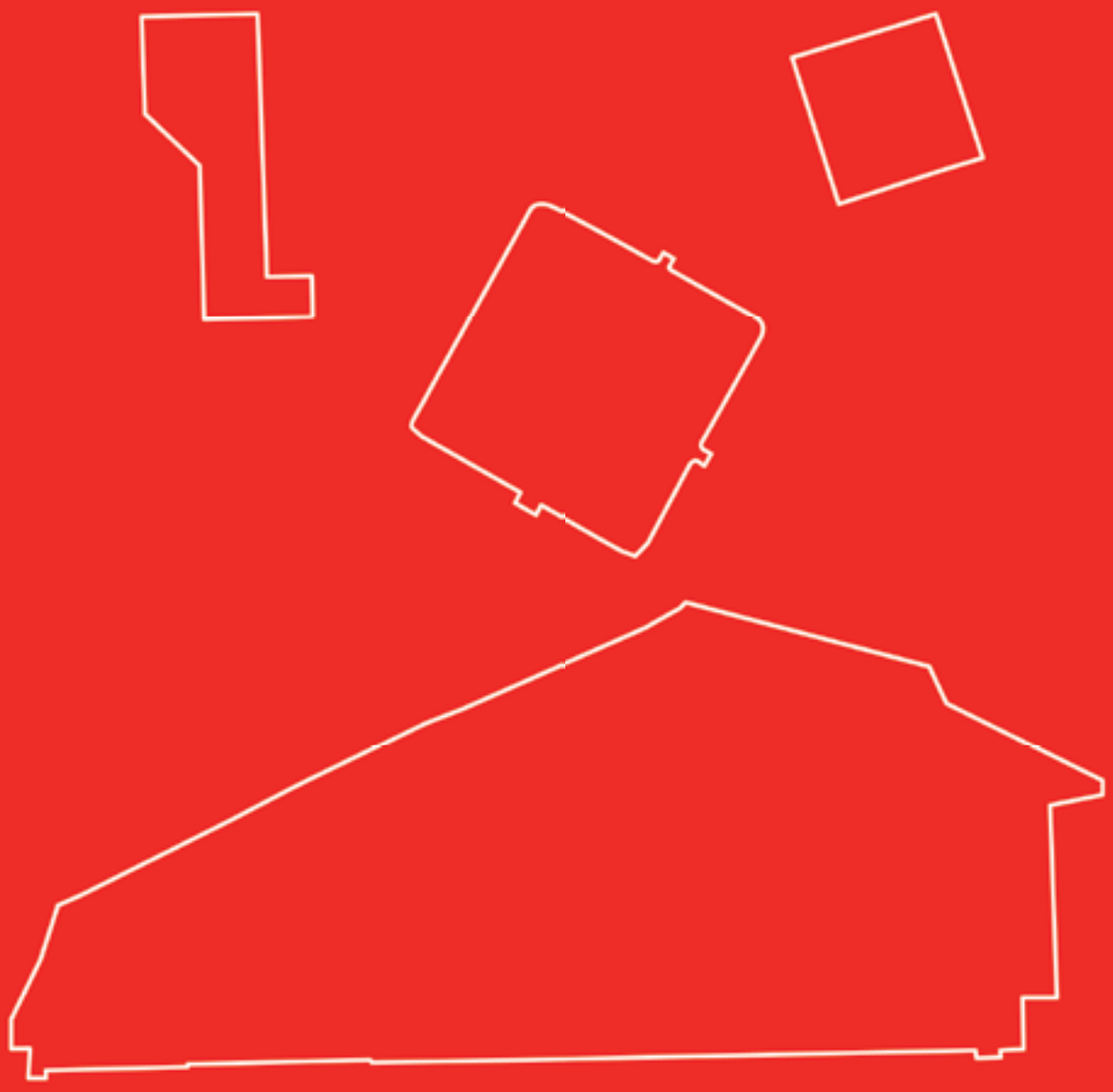
Karakteriserend (Hermitage, Amsterdam)
Binnen het ontwerp voor de buitenruimte van de Hermitage is gekozen om de historische essentie van de bleekvelden te gebruiken en te dramatiseren binnen het ontwerp. Het unieke karakter van de binnentuin en de architectuur van het object worden hiermee versterkt. De bovenstaande kenmerken zijn voor ons bepalend geweest om de Hermitage in te delen bij de benaderingswijze karakteriserend (Bakker, M., Boeijenga, J., Hendriks, M., 2010: 60-63)

Pragmatiserend (Westergasfabriek, Amsterdam) & (Gevangenismuseum, Veenhuizen)
Het industrieel verleden van de Westergasfabriek wordt versterkt door het historisch karakter ervan te versterken door de toepassing van een nieuwe ontwerplaag. Het ontwerp kenmerkt zich door zijn vernieuwende en frisse blik op het ontwerpen van cultureel erfgoed. Het gebruik van de historie en de bewerking ervan is kenmerkend voor de Westergasfabriek waardoor deze casestudie voor ons in te delen is bij pragmatiserend (Witsen, P. P., 2004: 138-141)

Met het historisch verleden als gevangenis is er aan de buitenruimte een nieuwe input gegeven. Van de historische informatie is een bewerking gemaakt die samengaat met een nieuwe ontwerplaag. In de nieuwe ontwerplaag wordt vernieuwend omgegaan met de functie van museum omdat deze wordt ingepast in de buitenruimte. Exploitatie van de buitenruimte speelt een belangrijke rol binnen het ontwerp. De hierboven genoemde kenmerken zijn voor ons de reden om de casestudie in te delen bij pragmatiserend (Hendriks, M., 2007: 144-147)

‘Het ontwerp is de kunst van het verbinden’

Motto Frits van Dongen
Rijksbouwmeester

6.0
CASESTUDIES

‘Het beeld is een ideaal uit het verleden dat wij nu cultiveren. Of wij dat echt moeten willen blijft de vraag’

Willem Zieleman
Tuinbaas Paleis het Loo
(geciteerd in Architectuurcentrum Makeblijde 2011: 7)

6.1
CONSERVEREND

De benaderingswijze van conserverend wordt gekenmerkt door het behouden en reconstrueren van één bepaalde tijdsperiode binnen de historische gelaagdheid van het cultureel erfgoed. Alle andere tijdslagen die te onderscheiden zijn binnen de historie worden niet behouden binnen het ontwerp van het cultureel erfgoed. Een ontkenning van de historische gelaagdheid is het belangrijkste kenmerk van de benaderingswijze conserverend.

Paleis het Loo is binnen Nederland het meest bekende voorbeeld die met een conserverende benaderingswijze is heringericht (1977) (afb. 002). De tuinen van Paleis het Loo kenmerken zich door een barokstijl die refereert naar de 17e eeuw. De barok heeft in de geschiedenis van Paleis het Loo een minimale rol gespeeld. Toch is ervoor gekozen om de tuinen volledig naar deze tijdsperiode te reconstrueren. Door de ontkenning van de historische informatie uit andere tijdsperioden is een vertekend beeld ontstaan van de geschiedenis van Paleis het Loo afb. 003).

Een ander voorbeeld waar de buitenruimte met een conserverende benaderingswijze is heringericht, is kasteel Muiderslot (afb. 004). De klassieke tuinen zijn volledig gereconstrueerd naar de functie en verschijningsvorm zoals die in de 17e eeuw was (afb. 005). Naast deze conserverende benaderingswijze zijn er in Muiderslot ook invloeden van andere benaderingswijzen zichtbaar. Hieruit kunnen we concluderen dat niet één benaderingswijze leidend is voor de inrichting van de buitenruimte van Muiderslot.

De conserverende benaderingswijze is in de afgelopen jaren fel bekritiseerd. Het hanteren van deze benaderingswijze betekent een ontkenning van de historische gelaagdheid dat leidt tot een verschraling van de geschiedenis. De toepassing van de conserverende benaderingswijze wordt dan ook niet meer gehanteerd in relatie tot het inrichten van cultureel erfgoed.

◄ Afbeelding 002 | Paleistuin het Loo | De Tuinen van Paleis het Loo zijn in Nederland het meest bekende voorbeeld van een conserverend ontwerp.

◄◄◄ Afbeelding 003 | Paleis het Loo | Door de ontkenning van de historische gelaagheid is er een vertekend beeld van de geschiedenis ontstaan.

◄◄ Afbeelding 004 | Kasteel Muiderslot | Buitenruimte rond kasteel Muiderslot is voorbeeld van conserverend ontwerp.

◄ Afbeelding 005 | Kasteeltuinen Muiderslot | De kasteeltuinen zijn volledig gerestaureerd naar de 17e eeuw waardoor de historie vertekend is.

‘Reconstructie is niet ‘terug in oude glorie’, het wezen van de tuin is verandering en verval. De tuin is als een ‘Opera Aperta’, een open kunstwerk’

Erik A. de Jong
Kunsthistoricus, hoogleraar Cultuurhistorie en Ontwerp en Artis Chair of Culture, Landscape and Nature, Universiteit van Amsterdam
(geciteerd in Architectuurcentrum Makeblijde 2011: 7)

6.2
VERHALEND

6.2.1 KAMP VUGHT, VUGHT

Oppervlakte:	1 ha
Ontwerper:	Michael van Gessel
Herinrichting:	2002

Iedereen kent de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog waarin de Duitse dictator, genaamd Hitler, zorgde voor een wereldwijde opschudding. Zijn ideaal om van Duitsland een wereldrijk te maken ging gepaard met het waanidee om de Joodse bevolking en tegenstanders van zijn idee uit te roeien. Dit resulteerde in de Tweede Wereldoorlog (1939-1945) waarin de massamoord van Joden centraal stond.

Voor deze massamoord werden speciale vernietigingskampen gemaakt, zoals Auschwitz in Polen. Voordat Joden en andere gevangenen naar deze vernietigingskampen werden gedeporteerd werden ze na hun aanhouding eerst gevangen gehouden in speciale gevangenissen, de zogenaamde 'doorgangskampen'. Kamp Vught is echter één van de concentratiekampen in Nederland en gemaakt omdat de doorgangskampen Amersfoort en Westerbork onvoldoende capaciteit hadden. Vanaf Kamp Vught werden de gevangenen op transport gezet naar de vernietigingskampen (SS-Kamp 2012)

Kamp Vught (oorspronkelijk 35 ha.) is gelegen ten zuidoosten van de stad 's-Hertogenbosch. Het kamp is niet meer in zijn geheel in een oorspronkelijke staat terug te vinden. Een groot deel van het voormalige kamp is tegenwoordig onderdeel van de Justitiële Inrichting Vught en de Van Brederodekazerne. Een klein deel van het kamp is bewaard gebleven en is bestempeld als nationaal monument dat ons herinnert aan de gruwelheden van het verleden (afb. 007). Het nationaal monument bestaat uit een museumgebouw en een grote buitenruimte dat een impressie geeft van het oorspronkelijke kamp. In 1990 is het opengesteld voor publiek.

In 2002 is er een nieuw herinneringscentrum bij het nationale monument gemaakt door Claus en Kaan architecten (afb. 006). De buitenruimte werd heringericht door landschapsarchitect Michael van Gessel (afb. 008 en 009) (Nationaal Monument 2012)

◄ Afbeelding 006| Herinneringscentrum Klaus Caan architecten | In 2002 is er een nieuw herinneringscentrum gemaakt bij Nationaal Monument Kamp Vught.

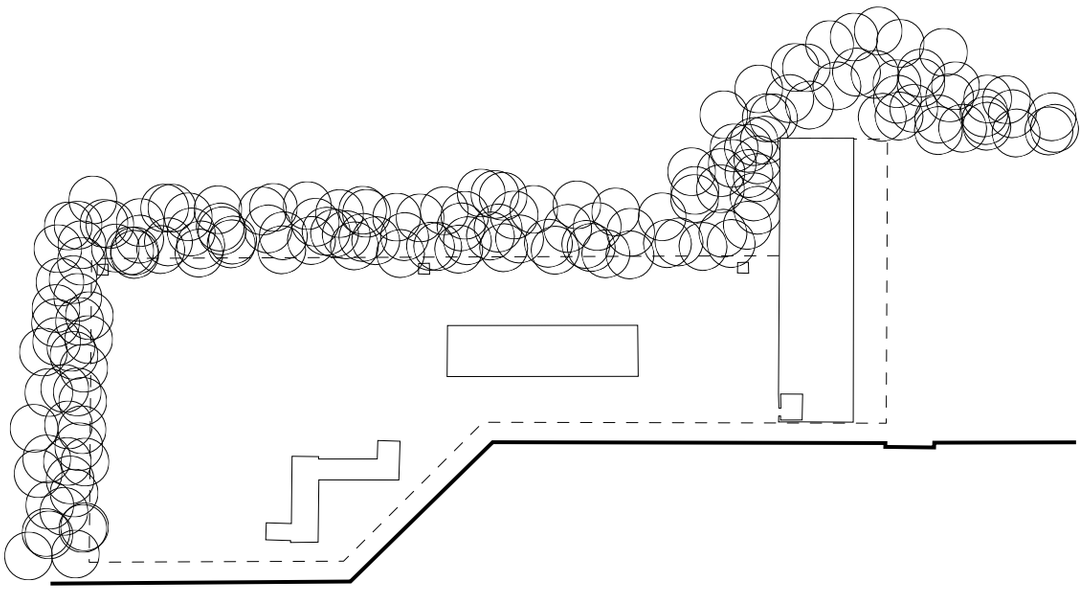

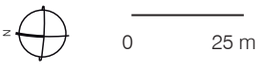
◄◄◄ Afbeelding 007 | Vernieuwde wachttorens doen denken aan de gruwelheden die op deze plek gebeurd zijn.

◄◄ Afbeelding 008 | Het pad loopt door een hekwerk en loopt vervolgens dood op het herdenkingsmonument.

◄ Afbeelding 009 | Uniform ontworpen buitenruimte laat de objecten en het verhaal voorzich spreken.

Ontwerpanalyse

Context

Nationaal Monument Kamp Vught is gelegen ten zuid-oosten van de stad ‘s-Hertogenbosch in de plaats Vught. Het voormalige concentratiekamp is tegen het natuurgebied de Vughtse Heide aan gepositioneerd, ten westen van de plaats Vught.

De directe omgeving van Nationaal Monument Kamp Vught is tweeledig en draagt bij aan de sfeer van de huidige situatie. De ligging ten opzichte van de Justitiële Inrichting Vught is zeer karakteristiek voor de sfeer en beleving van de plek. De Justitiële Inrichting Vught wordt, zoals gebruikelijk bij dit soort inrichtingen, omheind door een hoge betonnen muur. De hoge betonnen muur vormt het sobere decor, aan de oostzijde van de buiten-ruimte van Nationaal Monument Kamp Vught. (afb 010).

De noord- en oostzijde van Nationaal Monument Kamp Vught grenzen aan de Vughtse Heide. Deze bos-rijke omgeving (afb. 011) sluit direct aan op het voor-malige kamp waardoor hier een heel natuurlijke sfeer ontstaat. De hoge betonnen muur die als harde grens te onderscheiden is staat in schril contrast met de ‘zachte’ bosrijke omgeving die het kamp aan beide zijden omhei-nen.

De hoge betonnen muur en de bosrand vormen samen de omkadering van de huidige buitenruimte van Natio-naal Monument Kamp Vught. Hiermee vormen deze de ruimtelijk beleefbare omheining van de buitenruimte (fig. 005).

Bos

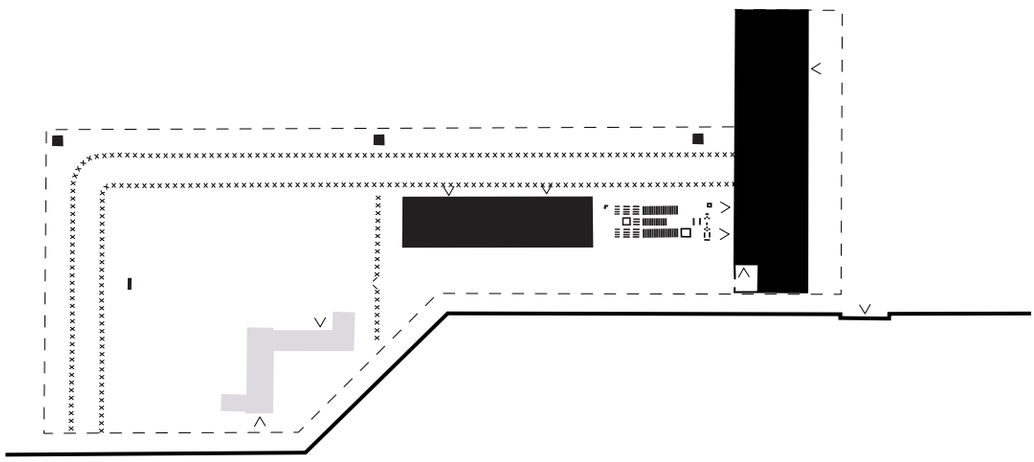

Betonnen muur

◄ Figuur 005 | Context Kamp Vught | Aan de oostzijde wordt het kamp omsloten door de Vughtse Heide. Aan de westzijde door de betonnen muur van de Justitiële Inrichting Vught.

◄◄ Afbeelding 010| Muur van Justitiële Inrichting als sober decor voor Nationaal Monument.

◄ Afbeelding 011 | Bosgebied de Vughtse Heide grenst aan het nationale monument en vormt een schril contrast met de betonmuur aan de westzijde.

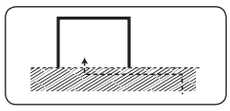

N

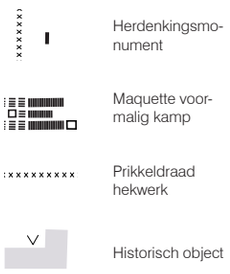
0 25 m

Binnenkomst gesloten ruimte

◄ Figuur 006 | Objecten Nationaal Monument Kamp Vught | Kamp Vught wordt gekenmerkt door een herinneringscentrum die toegang vormt tot de buitenruimte. In de buitenruimte staan objecten die het leven in het Kamp uitleggen.

◄ ◄ Afbeelding 012 | Door middel van een levensgrote maquette wordt de bezoeker uitgelegd hoe het kamp vroeger functioneerde. Op de achtergrond het herinneringscentrum.

◄ Afbeelding 013 | Omheining en nagebouwde barak | Kamp Vught wordt omsloten door prikkeldraad omheining, rechts de nagebouwde barak waarin slaap- en waszalen zijn nagebouwd voor de expositie.

Objecten

De objecten die binnen Nationaal Monument Kamp Vught zijn te onderscheiden, zijn onder te verdelen in nieuwe en voormalige objecten uit het oorspronkelijke concentratiekamp.

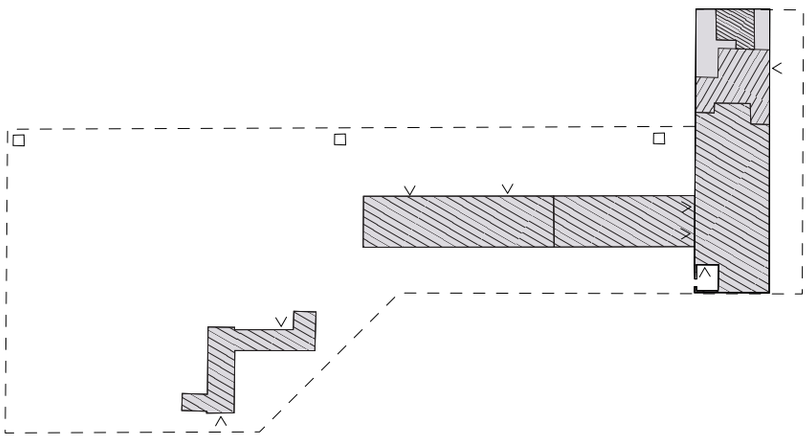
Vanwege de organisaties die zich gevestigd hebben op het oorspronkelijke terrein van Kamp Vught (totaal 35 ha) is het nog bestaande deel van het Nationaal Monument Kamp Vught nog maar één hectare groot. Vele voormalige objecten zijn dan ook verdwenen. Het Nationaal Monument Kamp Vught is in het leven geroepen om een belangrijk gedeelte uit de geschiedenis in stand te houden. Er is dan ook een herinneringscentrum gebouwd (afb. 012) waarin de bezoeker kennis vergaart over de historie van het kamp. Het gebouw vormt tevens de toegang tot de buitenruimte (fig. 006).

De buitenruimte is het belangrijkste onderdeel van het monument en bestaat uit verschillende objecten, die samen de geschiedenis verbeelden voor de bezoeker.

Allereerst wordt de bezoeker geconfronteerd met de beleving van een opgesloten gevoel. Deze beleving wordt gevormd door twee hekwerken van prikkeldraad met de daarachter staande wachttorens die de bezoeker vanuit alle zijden van de buitenruimte kan zien. (afb. 011). Vervolgens staan in de buitenruimte twee gebouwen. Een barak die nagebouwd is en daarmee de slaapplekken en de condities van het gevangenschap uit die tijd laten zien (afb. 013) en een voormalig crematorium dat nog stamt uit het voormalige Kamp Vught. Dit laatste gebouw staat in het noordelijke deel van het nationaal monument waar drie verbrandingsovens tentoongesteld worden

Achter het herinneringscentrum wordt de bezoeker door middel van een maquette (waar men tussendoor kan lopen) geconfronteerd met de schaal van het voormalige concentratiekamp (afb 012).

Tot slot is in het noordelijk deel een herdenkingsmonument geplaatst ter nagedachtenis aan de omgekomen kinderen in Kamp Vught.

N

0 25 m

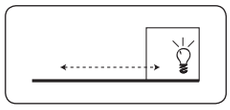

Functies

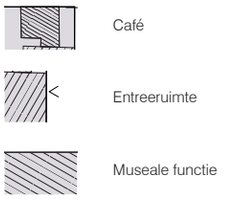
Het Nationaal Monument Kamp Vught is een herdenkingsplek met een museale functie die gevormd wordt door zowel het herinneringscentrum als de buitenruimte. Het museum is als herdenkingsplek vrij toegankelijk, wel wordt als steun een vrijwillige bijdrage gevraagd.

Bij binnenkomst in het herinneringscentrum heeft de bezoeker in de entreeruimte de keuze om gebruik te maken van het café of direct te starten met de bezichtiging van het museum (fig. 007). Belangrijk onderdeel van de tentoonstelling is dat de bezoeker in het gebouw kennis vergaart door middel van brieven van gevangenen, achtergrond informatie, archeologische vondsten en videobeelden van interviews met overlevenden. Bijzonder is dat de bezoeker door de positie van het gebouw en een lange glaspartij in de gevel het gevoel heeft steeds verder het kamp in te lopen en een unieke beleving aan te gaan van vrijheid naar gevangenschap (afb. 014).

Vervolgens gaat de bezoeker naar buiten en kan hij de vergaarde kennis beleven door de gebouwde objecten, zoals de barak, het crematorium en de levensgrote maquette (afb. 015). Zo kan de bezoeker door middel van een unieke ervaring van binnen naar buiten zelf een klein deel van het voormalige kamp zien en zijn gevoel laten spreken.

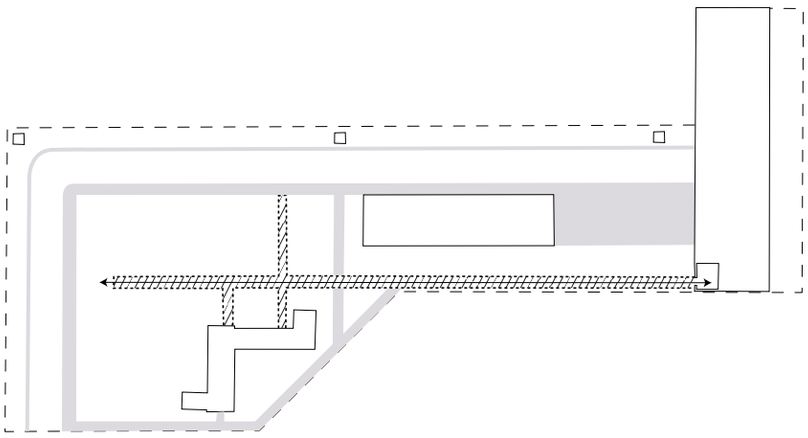
Kennis en beleven

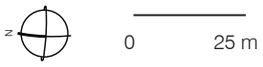

◄ Figuur 007 | Functies Nationaal Monument Kamp Vught | Bezoeker vergaart in herinnerinscentrum kennis over Kamp Vught en krijgt daarna de unieke ervaring deze in het echt te beleven in de buitenruimte.

◄ ◄ Afbeelding 014 | Door een lange glaspartij in de gevel loopt de bezoeker langs de verschillende prikkeldraad hekwerken letterlijk het kamp binnen.

◄ Afbeelding 015 | Levensgrote maquette van voormalig concentratiekamp verteld de bezoeker het functioneren ervan.

N
0
25 m

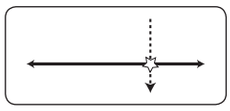

Planorganisatie

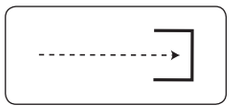
De planorganisatie is eenvoudig en rationeel vormgegeven. In de organisatie ervan is een duidelijke hierarchie te herkennen. De belangrijkste looplijn die is vormgegeven sluit symbolisch aan op de sobere beleving van de historie. Deze looplijn start vanaf de meest westelijke zijde van het herinneringscentrum en eindigt bij het herdenkingsmonument voor de omgekomen kinderen (fig. 008). Symbolisch genoeg loopt deze looplijn letterlijk ‘dood’, en weerspiegelt daarmee het karakter van de concentratiekampen. Het was namelijk voor de gevangenen een ‘one-way street’. Je zou dus kunnen stellen dat deze lijn de symboliek van ‘leven naar dood’ verbeeldt. De looplijn start bij het herinneringscentrum (informatie, herinnering, kennis - leven) en eindigt bij een herdenkinsmonument voor omgekomen kinderen (dood) (afb. 017).

Opvallend genoeg is dit niet de looplijn die de bezoeker als eerste bij het betreden van de buitenruimte bewandeld. De bezoeker stapt namelijk in de buitenruimte ter hoogte van de levensgrote maquette uit het herinneringscentrum en loopt vervolgens over de rondgang, langs de prikkeldraad omheining richting de barak en vervolgens richting het crematorium waarna men de symbolische lijn bewandeld (afb. 016).

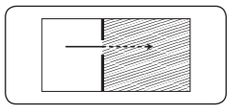
Achter de tweerijige prikkeldraad omheining en voor de wachttorens langs ligt ook nog een (niet toegankelijk) pad. Dit pad symboliseert het omsloten gevoel en doet de bezoeker achter de hekwerken neigen ernaar toe te willen gaan, wat vervolgens onmogelijk blijkt te zijn.

Richting verandering

Doodlopende wandeling

Scheiding in sferen

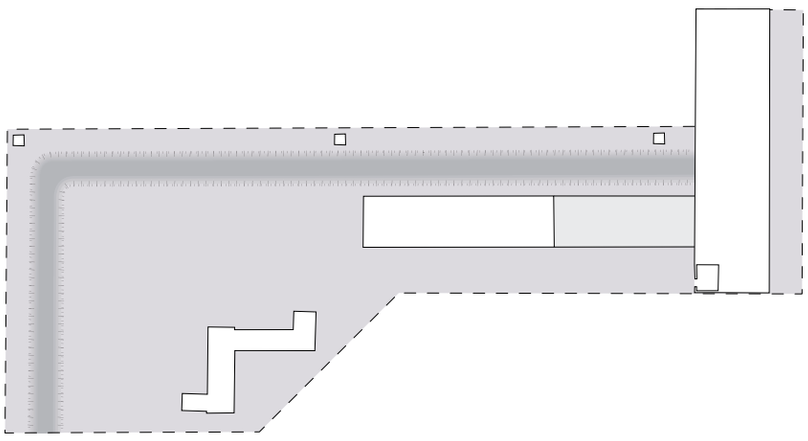
Ondergeschikte paden

Belangrijkste looplijn

◄ Figuur 008 | Planorganisatie Nationaal Monument Kamp Vught | Ontwerp van Kamp Vught wordt gekenmerkt door een belangrijke lijn die de wandeling van leven naar dood symboliseert.

◄ ◄ Afbeelding 016 | Rondgang langs prikkeldraad versterkt opgesloten gevoel bij de bezoeker.

◄ Afbeelding 017 | Pad dat leven naar dood symboliseert, op afbeelding is overgang van leven naar dood te zien (d.m.v. hekwerk).

N

0 25 m

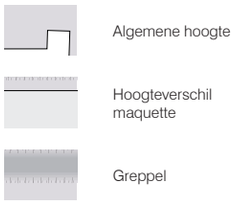

Geomorfologie

De geomorfologie is in zekere zin in dit ontwerp van ondergeschikte waarde. Karakteristiek voor de versterking van het opgesloten gevoel is de gracht die tussen de tweerijige prikkeldraad omheining ligt. Door de positie van de gracht tussen beide hekwerken wordt de onmogelijke opgave om aan de overkant te komen gedramatiseerd (fig. 009, afb. 018).

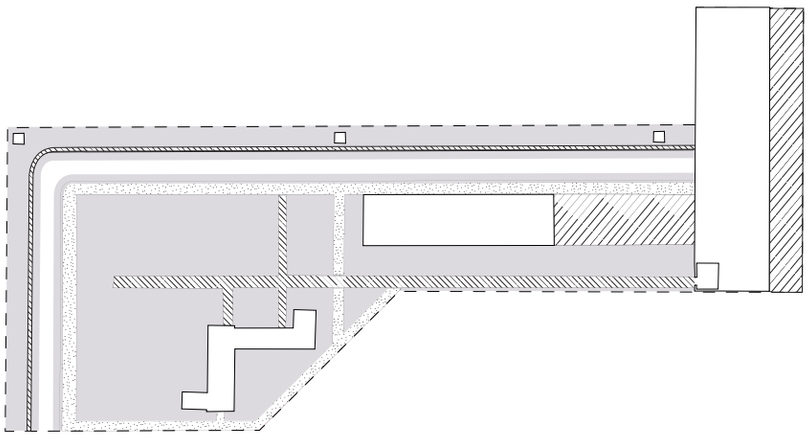
De levensgrote maquette grenst aan het gebouw en lijkt door een accentuering, door middel van een klein hoogteverschil een verlengde te zijn van het museum en hierdoor bij het herinneringscentrum te horen (afb. 019). In de overige ruimte van het nationaal monument wordt geen gebruik gemaakt van hoogteverschillen, waardoor niet het grondvlak wordt geaccentueerd maar de objecten beter tot hun recht komen.

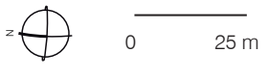

◄ Figuur 009 | Geomorfologie Nationaal Monument Kamp Vught | Gracht tussen twee prikkeldraad hekwerken versterkt de onmogelijke opgave om te ontsnappen.

◄ ◄ Afbeelding 018 | Gracht versterkt opgesloten gevoel van de bezoeker.

◄ Afbeelding 019 | Verhoogd vloeroppervlak levensgrote maquette doet voorkomen alsof maquette extensie van gebouw is.

N
0
25 m

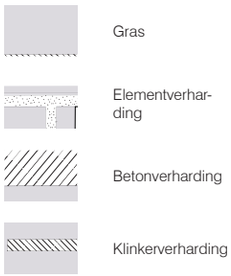
Sfeer | Grondvlak

De sobere sfeer die de buitenruimte van het Nationale Monument Kamp Vught kenmerkt, past uitermate goed bij de historie en het ‘verhaal’ van de plek, namelijk het verleden van de dramatische geschiedenis van een concentratiekamp.

De sobere sfeer wordt gekenmerkt door een eenvoud in het gebruik van materialen wat zorgt voor een uniformiteit in verschijningsvorm. Het uniforme beeld versterkt het karakter van de buitenruimte. Het grootste deel van het oppervlak van de buitenruimte wordt gevormd door de toepassing van gras. Door de toepassing van gras wordt er een verbindend element ingezet op grondvlak niveau die een uniform karakter weerspiegelt en de verschillende objecten met elkaar verbindt. (fig. 010, afb. 020).

De rondgang langs het prikkeldraad hekwerk wordt gevormd door een relatief simpele verharding, namelijk een halfverharding. Deze verharding suggereert meteen de ondergeschikte rol van deze paden (afb ***). Wanneer men tijdens de wandeling kan afwijken naar het, in rangorde belangrijkere pad, wordt dit nog eens versterkt door de toepassing van klinkers (afb. 021).

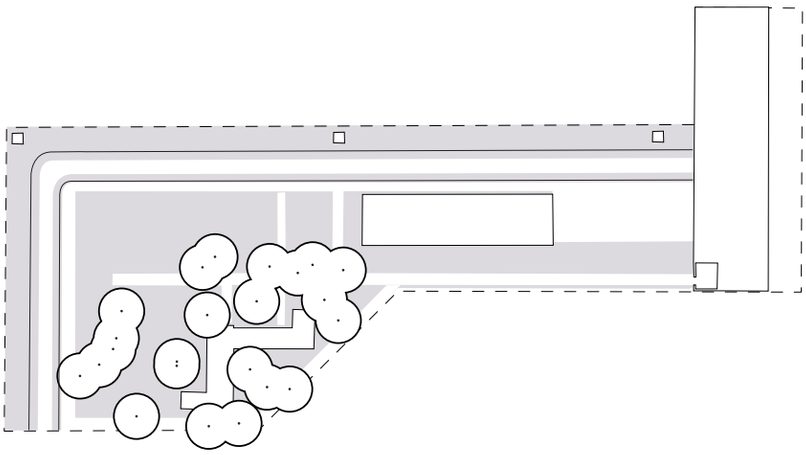
De maquette en de ruimte voor het herinneringscentrum worden gekenmerkt door een sobere en statische betonverharding, die net als het grasvlak, de objecten met elkaar verbindt.

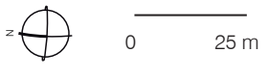

◄ Figuur 010 | Grondvlak Nationaal Monument Kamp Vught | Grote oppervlakte gras wordt als verbindend element ingezet tussen de verschillende objecten en weerspiegelt het uniform karakter.

◄ ◄ Afbeelding 020 | Toepassing van gras dient als verbindend element tussen de verschillende gebouwde objecten.

◄ Afbeelding 021 | Doodlopend pad wordt verbijzonderd door klinkerverharding, waardoor belangrijker in de hierarchie | Foto: J. Brouwer.

N
0
25 m

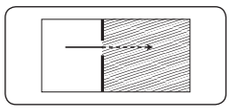

Sfeer | Beplanting

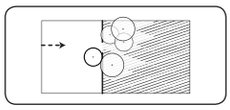
Passend bij de sobere sfeer in het kamp is er nauwelijks gebruik gemaakt van beplanting. De grote oppervlakte gras, gekoppeld aan de leegte die binnen het kamp heerst versterken het opgesloten en sobere gevoel voor de bezoeker (fig. 11). In de buitenruimte van het kamp wordt een contrast gecreëerd door oude karakteristieke bomen rondom het crematorium die in contrast staan tot de oneindige leegte van de overige ruimte.

Allereerst wordt de fysieke overgang van leven naar dood gevormd door het scheidende hekwerk tussen het noordelijke en zuidelijke deel. Deze overgang wordt gedramatiseerd door de aanwezigheid van een aantal karakeristieke oude bomen (afb. 022). Deze bomen zorgen voor een schril contrast met de aanwezige lege ruimte waar de bezoeker doorheen wandelt bij binnenkomst van de buitenruimte. Ook versterken deze en andere oude bomen de mystiek rondom het nog reeds bestaande crematorium (afb. 023). Het enige nog oorspronkelijke bestaande gebouw krijgt hiermee een gedramatiseerde positie in het plan.

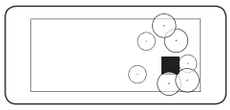
De oude bomen spelen dus een dramatiserende rol, in het gevoel van de bezoeker door het schrille contrast met de overige leegte die kenmerkend is voor de buitenruimte van Nationaal Monument Kamp Vught.

Scheiding in sferen

Accentueren van overgang

Accentueren van gebouw

Boomgroep

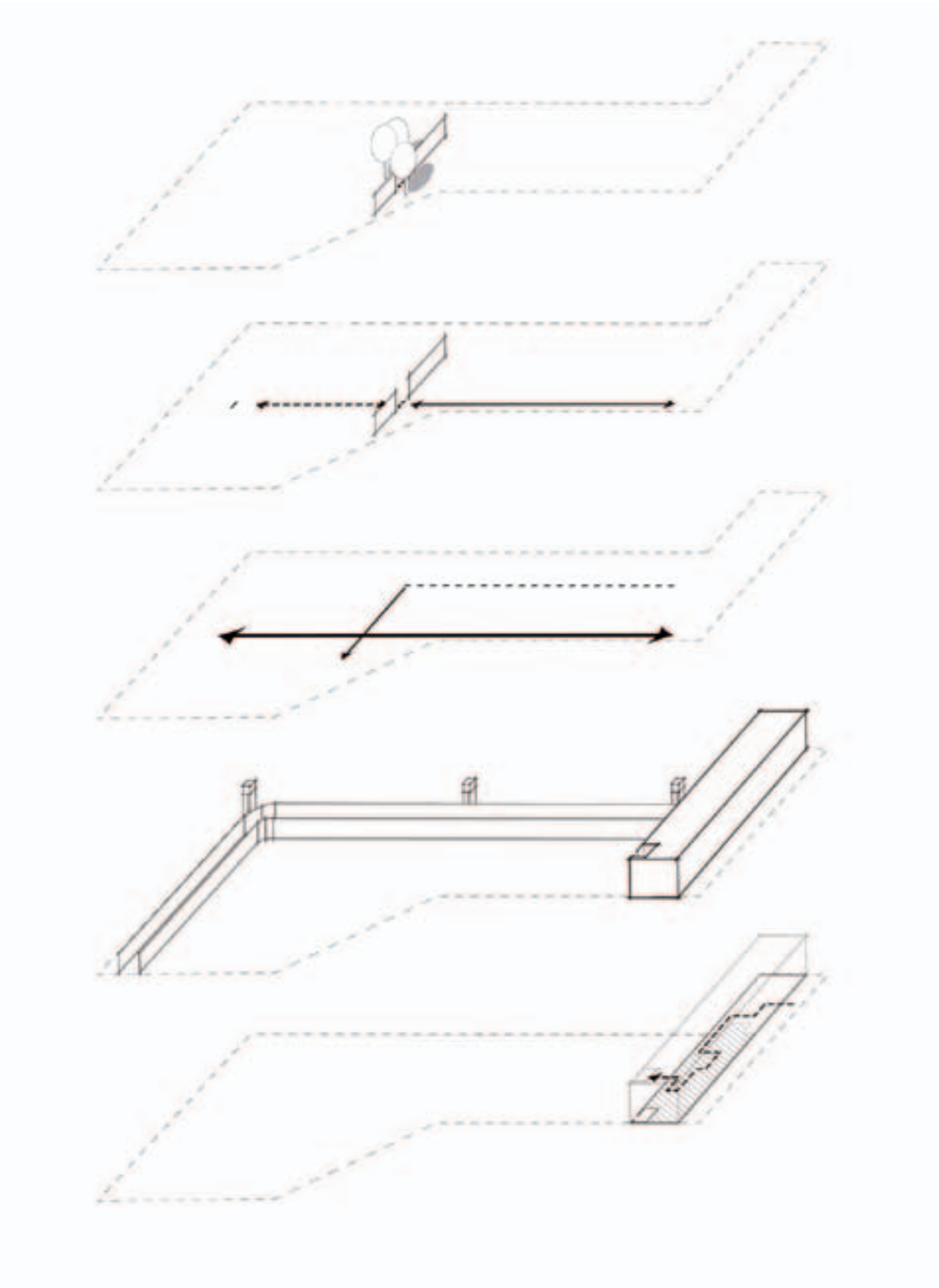
Gras

◄ Figuur 011 | Beplanting Nationaal Monument Kamp Vught | Gras versterkt sobere sfeer binnen het kamp, beplanting rondom crematorium verbijzonderen gebouw t.o.v. de lege ruimte.

◄ ◄ Afbeelding 022 | Karakteristieke oude bomen benadrukken overgang bij hekwerk.

◄ Afbeelding 023 | Oude bomen dramatiseren positie van crematorium t.o.v. de grote lege ruimte.

Essentie

De essentie van het ontwerp is in vijf lagen uiteen te rafelen. De eerste laag die we hebben onderscheiden is de zogenaamde ‘kennislaag’. Kenmerkend voor het ontwerp is dat de bezoeker eerst via een looproute door de museumcollectie, de kennis vergaart die hij nodig heeft om de buitenruimte te kunnen begrijpen en te beleven (fig. 012). Hieruit kunnen we concluderen dat er een sterke relatie aanwezig is tussen het object en de bijbehorende buitenruimte, die twee versterken elkaar.

In de tweede laag onderscheiden we het omsloten karakter van de buitenruimte (fig. 013). De tweerijige prikkeldraad afscheiding geeft samen met de drie wachttorens de bezoeker het gevoel en de beleving alsof hij gevangen zit. De afscheiding verbeeldt dus het opgesloten gevoel dat de gevangenen in vroegere tijden hadden. De verbeelding van het opgesloten gevoel is te kenmerken als een verhaallijn die de ontwerper de bezoeker wil vertellen.

◄ Figuur 016 | Overgang van leven naar dood wordt gedramatiseert door middel van een hekwerk en karakteristieke oude bomen.

De hiërarchie in de planorganisatie is de derde laag de we kunnen onderscheiden binnen de essentie van het ontwerp (fig. 014). De bezoeker betreedt via een onverhard pad de buitenruimte van het museum. Het pad is ondergeschikt aan de hoofdlijn die te onderscheiden is in het ontwerp. Nadat de bezoeker langs de omheining het gevoel van opgesloten zijn ervaren heeft, kan hij het hoofdpad via een aftakking betreden. De hoofdlijn binnen de routing van het ontwerp verbindt het museumgebouw met het herdenkingsmonument. De hoofdlijn loopt letterlijk dood op het monument en verbeeldt hiermee de verhaallijn van leven naar dood.

◄ Figuur 015 | In Kamp Vught is een tweedeling ontworpen namelijk leven (barak en maquette) en dood (crematorium). De hoofdlijn weergeeft de wandeling van ‘leven naar dood’.

De vierde laag verbeeldt symbolisch de tweedeling die aanwezig is in het ontwerp (fig. 015). Het zuidelijk deel verbeeldt het leven in een concentratiekamp, dat verbeeld wordt door de barak en de maquette. Het prikkeldraad hekwerk en de oude doorgang symboliseren en dramatiseren de overgang van leven (kamp) naar dood (crematorium). De overgang wordt daarnaast extra gedramatiseerd door de aanwezigheid van oude karakteristieke bomen die als enige massa aanwezig zijn in de leegte van het kamp. De dramatisering van deze overgang onderscheiden we in een vijfde laag (fig. 016).

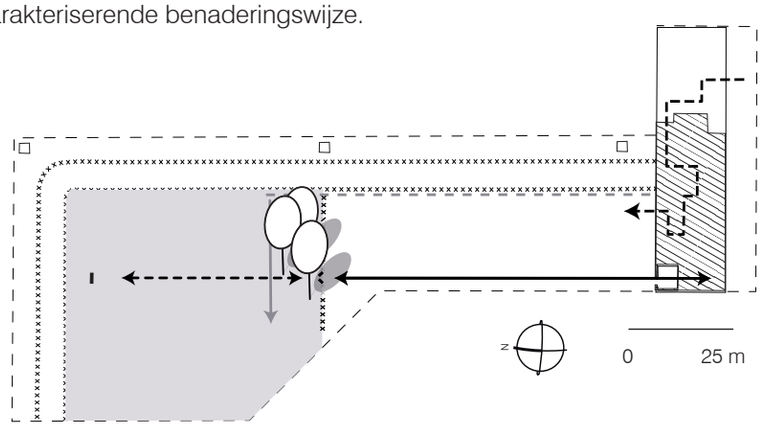
◄ Figuur 014 | Bezoeker betreedt buitenruimte op onverhard pad en draait vervolgens af naar verhard pad richting de hoofdlijn van het ontwerp.

In de synthesekaart (fig. 017) zijn de vijf essenties bij elkaar gevoegd. Hieruit kunnen we concluderen dat de relatie tussen het object en de buitenruimte erg belangrijk zijn voor de beleving van de plek. De verhaallijnen die kunnen worden onderscheiden, zoals gevangen en het verbeelden van leven naar dood, worden verbeeld d.m.v. de looplijnen in relatie tot de objecten en de hekwerken in relatie tot de beplanting.

◄ Figuur 013 | Tweerijig hekwerk en de wachttorens doen bezoekers het gevoel geven alsof ze opgesloten zitten in het kamp.

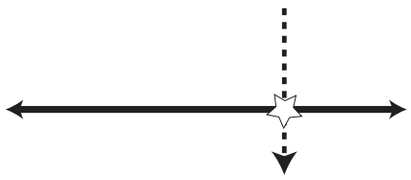
Uit de vijf essentielagen kunnen we concluderen dat de ontwerper de verhalende benaderingswijze heeft gehanteerd. Met de vijf essenties wil de ontwerper het verhaal vertellen van het verleden. Daarnaast zien we echter dat hij de verhaallijnen dramatiseert en hiermee de beleving ervan wil versterken. Het dramatiseren van het historische karakter is echter een kenmerk van een karakteriserende benaderingswijze. Hierdoor kunnen we concluderen dat binnen het ontwerp de dominante benaderingswijze verhalend is geweest maar dat daarnaast gebruik gemaakt is van een karakteriserende benaderingswijze.

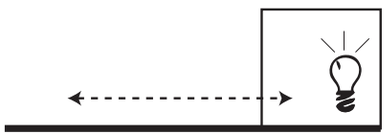
◄ Figuur 012 | Bezoeker vergaart via wandeling door museum de kennis om de buitenruimte te kunnen beleven.

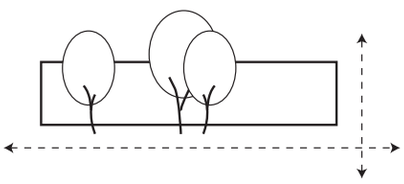

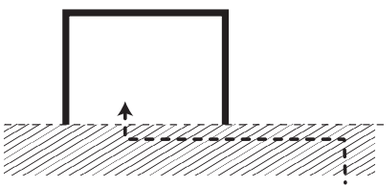
► Figuur 017| Synthesekaart | Vijf essenties van het ontwerp samengevoegd in een kaart. Relatie tussen object en buitenruimte belangrijk voor beleving van de plek. Ook het dramatiseren van objecten is opvallend.

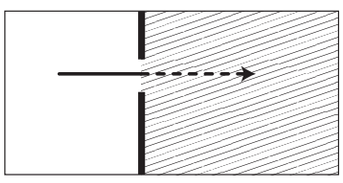
Ontwerpprincipes

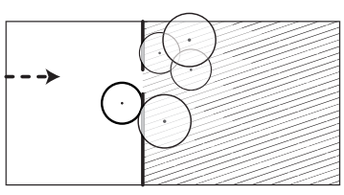

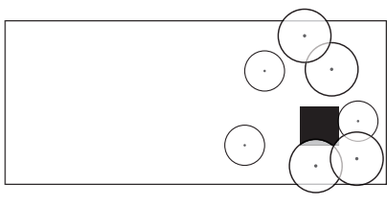

De onderstaande ontwerpmiddelen zijn verkregen uit de casestudie die gedaan is in het kader van de benaderingswijze verhalend. Met de ontwerpmiddelen die wij hebben onderscheiden, is inzichtelijk gemaakt met welke middelen wij denken dat de vertaalslag van benaderingswijze naar ontwerp is gemaakt.

Richtingverandering
Geen loodrechte benadering tot een object zorgt ervoor dat het nodig is een richtingverandering te moeten maken om tot het object te komen. Bewustwording is de achterliggende gedachte van de ontwerper. (fig. 018)

◄ Figuur 018 | Richtingverandering

Kennis - beleven
De kennis die nodig is om de buitenruimte te kunnen beleven wordt in het object opgedaan. Om de bezoeker de verhaallijnen die de ontwerper wil vertellen met zijn ontwerp te kunnen laten ‘begrijpen’ kan dit ontwerpmiddel worden gebruikt. (fig. 019)

◄ Figuur 019 | Kennis en beleven

Horizontale gelaagdheid
Het versterken van een horizontaal gelaagd object wordt verkregen door het inzetten van verticaal gerichte objecten, zoals bomen. Beide elementen versterken in samenhang met elkaar de karakteristiek die de ontwerper in zijn ontwerp wil benadrukken. (fig. 020)

◄ Figuur 020 | Horizontale gelaagdheid

Binnenkomst gesloten ruimte
Door het laten verspringen van het object ten opzichte van de ‘gesloten’ ruimte wordt de overgang leesbaar van context naar de plek. Dit middel wordt hier gebruikt om de verhaallijn van vrijheid naar gevangenschap te verbeelden. (fig. 021)

◄ Figuur 021 | Binnenkomst gesloten ruimte

Scheiding in sferen (fig. 022)
Door een toepassing van bijvoorbeeld objecten kan de scheiding tussen verschillende sferen in het ontwerp worden verbeeld. Met dit ontwerpmiddel wordt een grens zichtbaar gemaakt tussen verschillende sferen.

◄ Figuur 022 | Scheiding in sferen

Benadrukken overgang
De overgang van twee sferen wordt gedramatiseerd door de toepassing van verticaal gerichte elementen, zoals bomen. Een dramatisering d.m.v. een toevoeging van elementen zorgt voor een visueel meer beleefbare overgang. (fig. 023)

◄ Figuur 023 | Benadrukken overgang

Doodlopende wandeling
De meest markante looplijn loopt dood op een object waarmee het object een bijzondere positie krijgt binnen het ontwerp. De bezoeker moet omkeren bij het object om zijn weg te vervolgen. Hiermee wordt een bewustwording van de verhaallijn (levend-dood) bij de bezoeker nagestreefd. (fig. 024)

◄ Figuur 024 | Doodlopende wandeling

Benadrukken van gebouw
De toepassing van bomen nabij een gebouwd object versterkt de positie ervan in een ‘lege’ ruimte. Hiermee kan een essentie uit het ontwerp geaccentueerd worden. (fig. 025)

◄ Figuur 025 | Benadrukken van gebouw

‘Het ontwerp hoeft geen herinneringsprothese te zijn; het mag het verleden ook laten spreken ‘buiten ons om’

Jan Kolen
Universitairdocent Archeologie en bijzonder hoogleraar Erfgoed van Stad en Land, VU Amsterdam
(Kolen, J., 2005: 13)

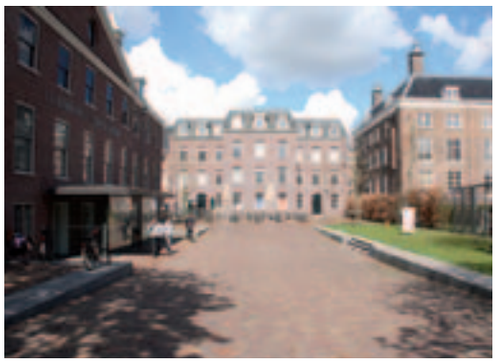
6.3

KARAKTERISEREND

6.3.1 HERMITAGE, AMSTERDAM

Oppervlakte:	1 ha
Ontwerper:	Michael van Gessel
Herinrichting:	2009

In 1681 werd begonnen met de bouw van de oorspronkelijke Amstelhof. De Amstelhof werd gebouwd met het doel om de 'oude besjes' van Amsterdam een thuis te bieden waar zij verzorgd konden worden. De Amstelhof werd in 1970 grondig verbouwd tot een modern en groot verpleeghuis. Tijdens deze grootschalige verbouwing werd tevens de grote binnentuin opnieuw heringericht door Mien Ruys. De binnentuin werd gekenmerkt door haar functionele inrichting die inspeelde op de toegankelijkheid voor ouderen die in de Amstelhof woonden.

Het gebouw kenmerkt zich door een classicistische voorgevel die tevens de langste (102 m.) gevel van Amsterdam is (Geschiedenis van het gebouw, 2012*)*. Op plattegrondniveau is een duidelijke symmetrie te onderscheiden waarin de binnenplaats een duidelijke positie inneemt (afb. 024). De Amstelhof is gelegen ten zuidoosten van de binnenstad aan de rivier de Amstel.

In 2004 voldeed de oorspronkelijke Amstelhof niet meer aan de eisen van de tegenwoordige bejaardentehuizen. Het bejaardentehuis maakte plaats voor de komst van de Hermitage Amsterdam. Het museum is een onderdeel van de Hermitage in St. Petersburg. Een grootschalige verbouwing van het gebouw vond plaats en ook de binnentuin werd opnieuw ingericht.

In 2009 maakte landschapsarchitect Michael van Gessel een ontwerp voor de binnentuin van de Hermitage (fig. 025, 027). Als historisch uitgangspunt binnen zijn ontwerp nam hij de oorspronkelijke bleekvelden die gebruikt werden om de was te bleken (fig. 026). Het kiezen van één historisch kenmerk zorgt ervoor dat de 'tuin niet tien dingen tegelijk wil zeggen, maar de tuin maar één ding wil zeggen' (Amstelhof naar Hermitage Amsterdam, 2012).

◄ Afbeelding 024 | Binnenplaats Hermitage Amsterdam neemt duidelijke positie in t.o.v. het gebouw.

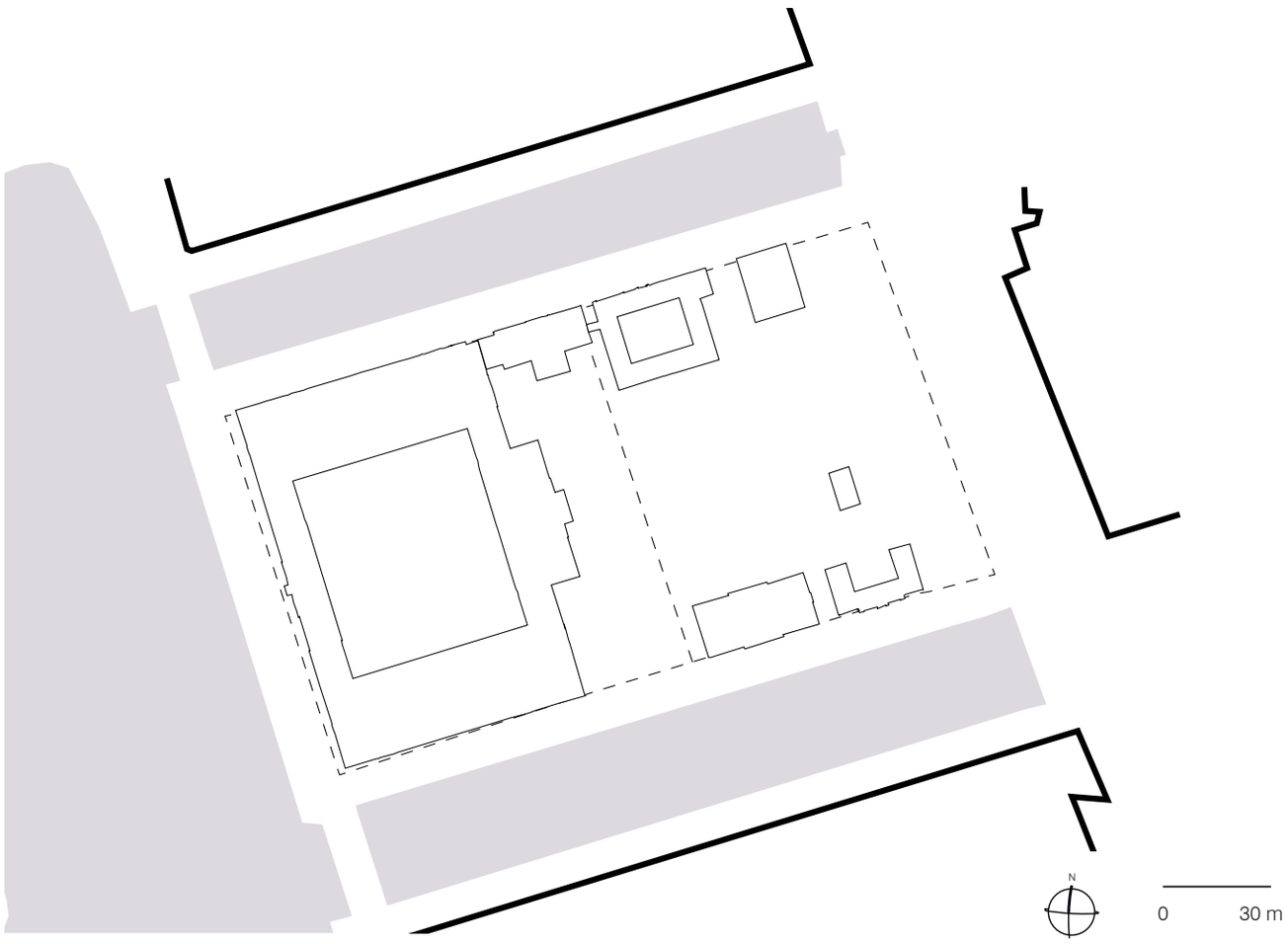

◄◄◄ Afbeelding 025 | Classicistische architectuur van gebouw benadrukt door rondgang in binnentuin

◄◄ Afbeelding 026 | Verbeelding van oorspronkelijke bleekvelden, uitvergroot in de binnentuin.

◄ Afbeelding 027 | Een verlaging in het grondvlak maakt dat er een entreeruimte voor het gebouw ontstaat.

Ontwerpanalyse

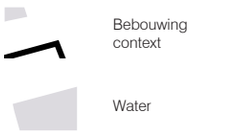

Context

De Hermitage Amsterdam is gelegen ten zuidoosten van de binnenstad van Amsterdam. De Hermitage is met de voorzijde naar de rivier de Amstel gericht die aan de westzijde van het gebouw gelegen is afb. 029). Daarnaast wordt het gesloten bouwblok van de Hermitage Amsterdam aan de noordzijde door de Nieuwe Herengracht en aan de zuidzijde begrensd door de Nieuwe Keizersgracht (afb. 028). Kenmerkend voor de context van de Hermitage Amsterdam zijn de brede straatprofielen en de daarbij behorende kades die grenzen aan de beide grachten en de rivier de Amstel.

De achterzijde van het gebouw (oostzijde) wordt gekenmerkt door een aanwezigheid van verschillende losse bouwelementen die de stedelijke setting en sfeer van de context bepalen.

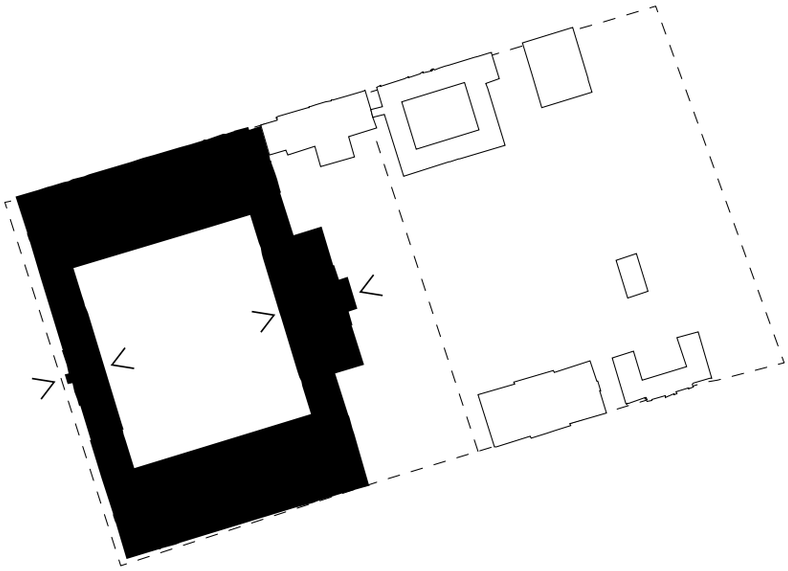
De ruime opzet van de context die bepaald wordt door de brede straatprofilering en de daarbij behorende grachten en rivier de Amstel, zorgen ervoor dat de Hermitage Amsterdam als gebouwd element een opvallende en bijzonder ruime positionering heeft (fig. 028)

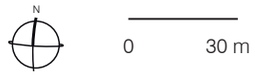

◄ Figuur 026 | Context | Stedelijk stratenpatroon van Amsterdam vormt de directe omgeving van de Hermitage, die omringd wordt door de Amstel en de Nieuwe Keizersgracht.

◄ ◄ Afbeelding 028 | Zuidelijke begrenzing aan de Nieuwe Keizersgracht | Foto: J. Brouwer

◄ Afbeelding 029 | Westelijke begrenzing met de classistische gevel van de Hermitage aan de Amstel.

N
0
30 m

Objecten

De Hermitage Amsterdam wordt gevormd door één gebouwd object. Het gebouwde object is een historisch object dat geen vernieuwde toevoegingen kent. De Hermitage Amsterdam wordt gekenmerkt door een gesloten bouwblok die een bijzondere classicistische architectuur heeft (afb. 030). Het gesloten bouwblok is naar binnen gericht waardoor er geen relatie is tussen de binnentuin en de omliggende context.

Kenmerkend voor de Hermitage Amsterdam is dat de voorgevel die georiënteerd is op de rivier de Amstel een lengte heeft van 102 meter, waardoor deze de langste voorgevel vormt van Amsterdam. Aan de oostzijde van het gebouw is de hoofdentree gesitueerd van de Hermitage Amsterdam. Via deze entree heeft het publiek toegang tot het museum en de binnentuin. Aan de voorzijde van het gebouw (westzijde) is een zogenaamde 'schijningang' gesitueerd. De 'schijningang' wekt het idee dat zich aan de voorzijde van het gebouw de entree bevindt tot de Hermitage Amsterdam. In werkelijkheid is dit echter niet zo en bevindt de hoofdentree zich vanouds al aan de oostzijde van het gebouw (fig. 027).

De beide entrees staan lijnrecht tegenover elkaar waardoor bij binnenkomst van één van deze entrees een doorkijk is naar de andere entree. In het ontwerp van de binnentuin wordt deze doorkijk extra geaccentueerd door middel van het creëren van een visueel waarneembare looplijn. (afb. 031)

De losstaande bouwelementen die aan de oostzijde van het object in de context zijn gesitueerd vormen geen visueel waarneembare relatie met het bouwblok van de Hermitage Amsterdam (fig. 027).

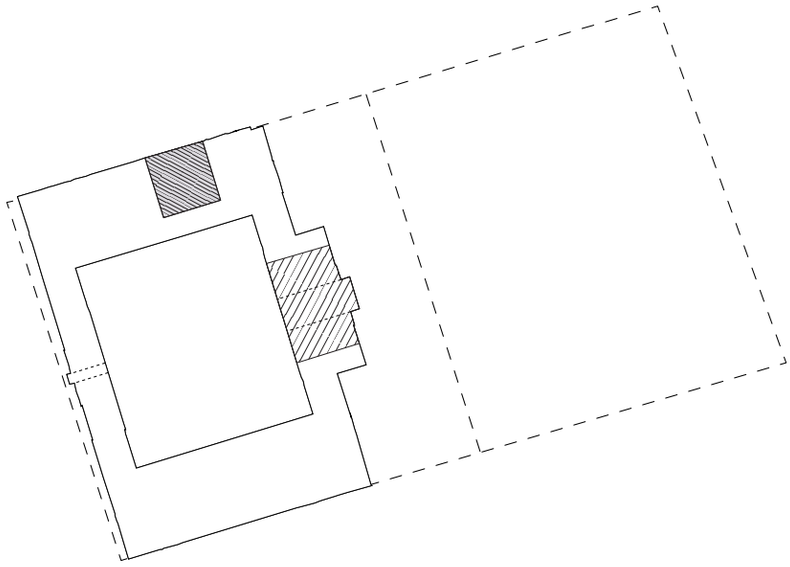

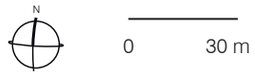
Entree gebouw

◄ Figuur 027 | Objecten | Gesloten bouwblok met aan de oostzijde de hoofdentree; echter de meeste bezoekers komen via de 'schijningang' aan de oostzijde binnen.

◄ ◄ Afbeelding 030 | Gebouw heeft een bijzondere classicistische architectuur met een introvert karakter. Er is dus geen duidelijke relatie met de context.

◄ Afbeelding 031 | Visueel waarneembare looplijn vanaf de schijningang richting de hoofdentree.

N
0
30 m

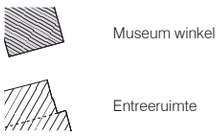

Functies

De Hermitage Amsterdam is een kunstmuseum waarbij het gebouw een museale functie heeft. De buitenruimte maakt indirect geen onderdeel uit van de museale functie die zich in het gebouw bevindt. Het museum is tegen betaling toegankelijk en de tuinen zijn vrij toegankelijk voor publiek.

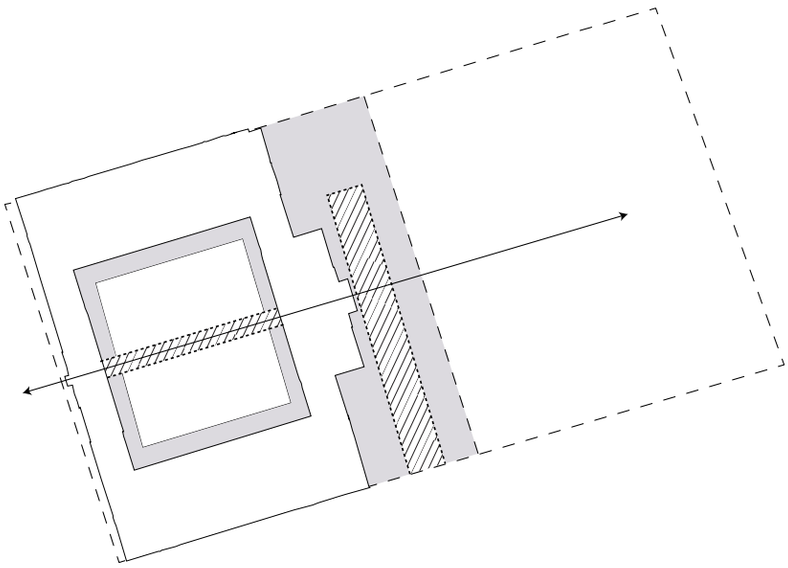
Bij binnenkomst van het museum via de hoofdentree die gelegen is aan de oostzijde van de Hermitage Amsterdam (afb. 032), heeft de bezoeker in de entreeruimte de keuze om of het museum in te gaan of direct door te lopen naar de binnentuin (fig. 028). Daarnaast bevindt zich op de begane grond de museumwinkel waar de bezoeker van het museum diverse museum aanverwante artikelen kan kopen. De museale functie van de Hermitage Amsterdam en de museumwinkel dragen beide bij aan de exploitatie van het cultureel erfgoed maar hebben geen invloed op de inrichting van de buitenruimte.

De functie van horeca is niet vrij toegankelijk voor de niet betalende bezoeker van de Hermitage Amsterdam, omdat deze functie zich niet op de begane grond bevindt. Dit is tevens de reden dat deze functie niet opgenomen is in de analysekaart.

◄ Figuur 028 | Functies | Hermitage Amsterdam heeft museale functie, buitenruimte maakt geen onderdeel uit van deze museale functie.

◄ ◄ Afbeelding 032 | Hoofdentree Hermitage Amsterdam aan de oostzijde van het gebouw.

N
0
30 m

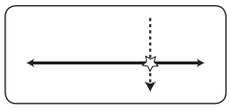
Planorganisatie

De planorganisatie van de Hermitage Amsterdam is eenvoudig en functioneel vormgegeven. Binnen de planorganisatie is een duidelijke hierarchie te onderscheiden. De entree aan de oostzijde van de Hermitage wordt gekenmerkt door een zogenaamde ‘loper’. De ‘loper’ ligt niet los in zijn omgeving maar sluit aan op de voorgevel van een gebouwd object in de context van de Hermitage Amsterdam (afb. 034).

Kenmerkend voor de benadering van de hoofdentree van de Hermitage Amsterdam is dat de ‘loper’ niet direct aansluit op de entree maar dat je van richting moet veranderen om de entree te betreden. Deze wijze van benadering heeft een bewustwording van het betreden van een object tot gevolg. Vanaf de entree is er een looplijn aanwezig die toegang geeft tot de binnentuin, die tevens op plattegrondniveau voor een symmetrie zorgt binnen het ontwerp (afb. 033).

Kenmerkend voor de Hermitage Amsterdam is dat het kenmerk van het gesloten bouwblok wordt geaccentueerd door de toepassing van een zogenaamde rondgang. De rondgang versterkt de vormgeving van het gebouw en biedt tevens toegang tot de entrees. Opvallend is dat de bezoeker van de binnentuin de rondgang niet tot nauwelijks bewandeld maar veelal alleen de hierboven beschreven looplijn die in de analysekaart zichtbaar is gebruikt (fig. 029).

De rondgang en de ‘looplijn’ zorgen ervoor dat er binnen het ontwerp van de binnentuin twee vlakken ontstaan.

Richting verandering

Ondergeschikte verharding

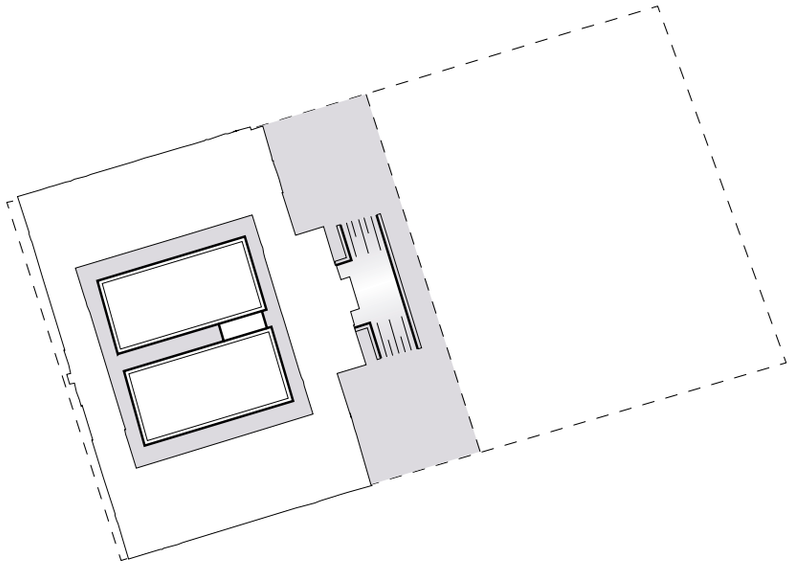

Belangrijkste looplijn

◄ Figuur 029 | Planorganisatie | De rondgang in de binnentuin versterkt de vormgeving van het gebouw. In het gebouw en binnentuin is duidelijk de looplijn te herkennen die door het gebouw heenloopt.

◄ ◄ Afbeelding 033 | Looplijn door binnentuin sluit aan op de schijnentree aan de westzijde van de Hermitage.

◄ Afbeelding 034 | Zogenaamde ‘loper’ richting de hoofdentree van de Hermitage sluit aan op de gevel van het gebouw op achtergrond | J Brouwer.

N
0
30 m

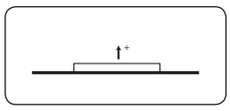

Geomorfologie

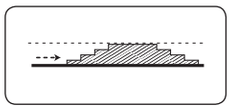
De geomorfologie speelt binnen het ontwerp een belangrijke rol en is van grote waarde voor de beleving van de essentie van het ontwerp. De entree die aan de oostzijde van het gebouw gelegen is wordt door een plaatselijke vloerpeilverlaging extra benadrukt (afb. 035). De verlaging van het vloerpeil ten opzichte van de omgeving ter plekke van de entree tot het museum, zorgt voor een visueel beleefbare entreeruimte.

In de binnentuin speelt het gebruik van de geomorfologie binnen het ontwerp een belangrijke rol bij het beleefbaar maken van de historische essentie van de bleekvelden. De twee vlakken liggen ten opzichte van het vloerpeil ca. 50 cm hoger. Hiermee ontstaat er een hoogteverschil waardoor de vlakken, de bleekvelden, worden benadrukt. Het hoogteverschil van ca. 50 cm zorgt ervoor dat de randen van de onverharde vlakken gebruikt kunnen worden als zitelement (afb. 036) Om het hoogteverschil voor de bezoeker extra beleefbaar te maken is er in de 'looplijn' een trappartij aanwezig (afb. 033) Met de toepassing van een trappartij wordt het hoogteverschil van de bleekvelden gedramatiseerd en beleefbaar.

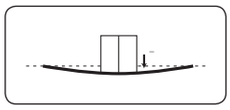
In vergelijking met de historische geomorfologie (fig. 031) is de ontwerpingreep zichtbaar die gehanteerd is als uitgangspunt binnen het huidige ontwerp (fig. 030). Het verlagen van het vloerpeil ter plekke van de entree zorgt voor bewustwording van de entreeruimte. De bleekvelden worden in het huidig ontwerp extra geaccentueerd door een dramatisering ervan in hoogte ten opzichte van het historisch vloerpeil.

Optillen grondvlak

Beleven van hoogteverschil

Entreeruimte door verlaging

Algemene hoogte

Verhoogde vlakken

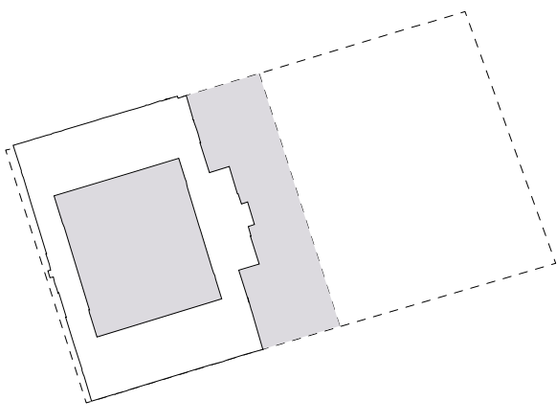

Verlaging bij entree

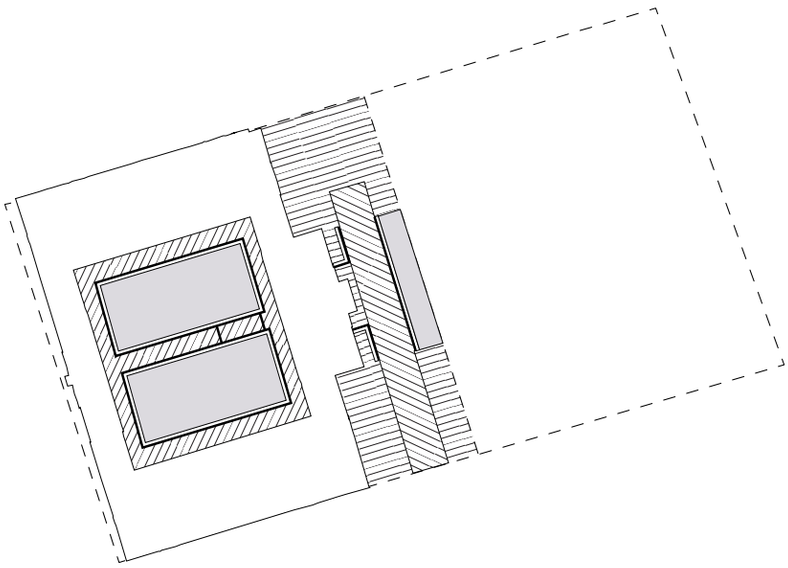
◄ Figuur 030 | Geomorfologie | In het ontwerp wordt het huidige vloerpeil verlaagd ter plekke van de entree waardoor er een entreeruimte ontstaat. Ook worden in de binnentuin de bleekvelden opgetilt en daarmee geaccentueerd.

◄ ◄ Afbeelding 035 | Door het verlagen van het maaiveld voor de hoofdentree wordt deze extra benadrukt en ontstaat er een entreeruimte.

◄ Afbeelding 036 | De twee bleekvelden in de binnentuin zijn 50 cm verhoogd waardoor deze benadrukt worden. Het hoogteverschil zorgt ervoor dat de randen gebruikt kunnen worden als zitelement.

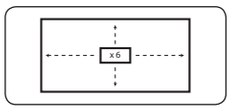
► Figuur 031 | Historische geomorfologie | In de situatie voor de herinrichting bestond het maaiveld uit één hoogte.

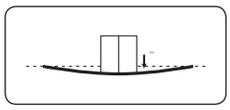

N
0
30 m

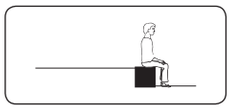

Uitvergroten van concept

Entreeruimte door verlaging

Accentueren hoogteverschil

Gras

Hardsteen banden

Klinkerverharding geel

Klinkerverharding rood-geel

'Loper' klinkerverharding rood

◄ Figuur 032 | Het ontwerp wordt gekenmerkt door een eenvoud in materiaalgebruik, zowel in de binnentuin als bij de hoofdentree. Klinkerverharding, gras en hardsteen banden zijn de gebruikte materialen.

◄ ◄ Afbeelding 037 | De twee grasvlakken zijn in contrast met de elementverharding. De hardstenen banden accentueren het hoogteverschil.

◄ Afbeelding 038 | De 'loper' naar de hoofdentree, aan de oostzijde van het gebouw, verschilt van materiaal t.o.v. de overige verharding. De entreeruimte wordt geaccentueerd met hardstenen banden, die het reliëf benadrukken.

Sfeer | Grondvlak

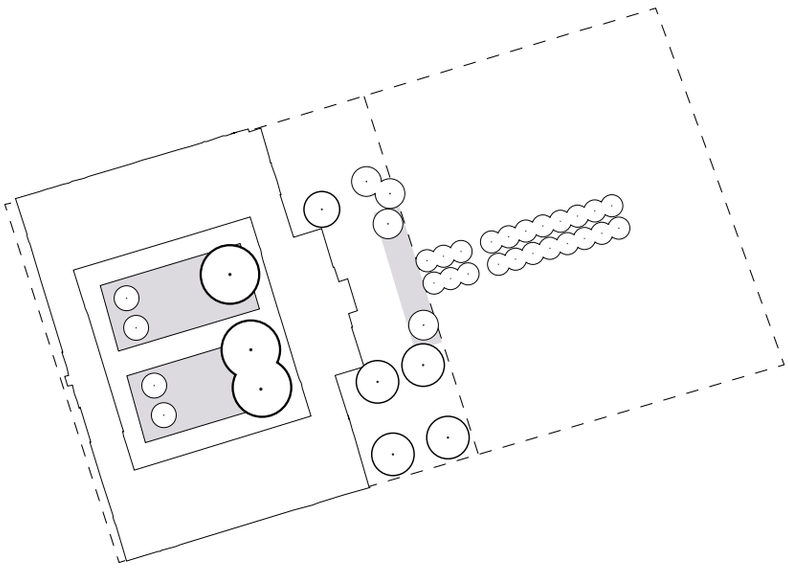
Eenvoud in vormgeving en materiaalgebruik kenmerken de buitenruimte van de Hermitage Amsterdam. De eenvoud zorgt ervoor dat de essentie van het ontwerp, de bleekvelden, leesbaar zijn en tot de verbeelding van de bezoeker spreken.

Door een eenvoud in materiaalgebruik in de binnentuin van de Hermitage Amsterdam wordt de architectuur van het gebouw benadrukt. De binnentuin overschreeuwt door zijn eenvoudig en uniform materiaalgebruik niet de essentie en waarden van de plek. Een opvallend contrast op grondvlakniveau is zichtbaar in de binnentuin. In de binnentuin is enkel gebruik gemaakt van een elementverharding en een toepassing van gras (fig. 032).

Door de rondgang en de 'looplijn' uit een elementverharding te laten bestaan worden de twee onverharde vlakken, die als teken staan voor de bleekvelden, sterk benadrukt (afb. 037). De toepassing van gras staat in een schril contrast tot de toepassing van de elementverharding. Het contrast in materiaalgebruik zorgt ervoor dat het ontwerp leesbaar wordt voor de bezoeker.

Om de vormgeving en de historische essentie van de bleekvelden te dramatiseren en de looplijn te accentueren worden er brede natuurstenen banden gebruikt. Een belangrijk detail hiervan is dat de kleur van de natuurstenen band overeenkomt met de kleur van de zogenaamde 'spatband', die in de gevel van het gebouw aanwezig is.

Bij de entree aan de oostzijde van het gebouw verschilt de loper van materiaalkleur ten opzichte van de materiaalkleur van de omliggende verharding. De verlaging van het vloerpeil wordt bij de entreeruimte extra geaccentueerd door de toepassing van dezelfde brede natuurstenen banden als die in de binnentuin zijn gebruikt (afb. 038). Hierdoor ontstaat er een samenhang in grondvlakbehandeling van de binnentuin en de directe omgeving van het gebouw.

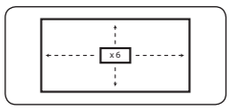

N

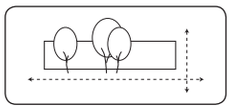
0 30 m

Uitvergroten van concept

Horizontale gelaagdheid

Sfeer | Beplanting

De beplanting in de Hermitage Amsterdam bestaat uit enkele oude karakteristieke kastanjebomen van ca. 200 jaar oud en enkele nieuw aangeplante notenbomen. De bomen zijn geplaatst in de twee (gras)vlakken en versterken hiermee het karakter ervan. Daarnaast zorgen de bomen die een verticale gerichtheid hebben de horizontale gelaagdheid van het gebouw (afb. 039).

Vanuit de entree aan de oostzijde van het gebouw is een zichtlijn aanwezig die bepaald wordt door de bomenrij die in de context van de Hermitage Amsterdam aanwezig is. Met deze zichtlijn wordt er een samenhang verkregen tussen de Hermitage Amsterdam en zijn context (fig. 033). Daarnaast wordt deze samenhang versterkt doordat het grasvlak dat in de context aanwezig is onder het hekwerk, die de afscheiding vormt, doorgetrokken tot aan de entreeruimte van de Hermitage Amsterdam. Hierdoor vormt het hekwerk dat als afscheiding dient tussen de Hermitage Amsterdam en de context visueel gezien niet de harde grens, maar wordt deze verzacht door het laten doorlopen van elementen uit de context in de ruimte van de Hermitage Amsterdam.

Daarnaast markeren enkele oude karakteristieke kastanjebomen de entree tot de Hermitage Amsterdam. De bomen geven maat en schaal aan de ruimte waardoor de ruimtelijkheid van de binnentuin meer beleefbaar is voor de bezoeker (afb. 040).

Kortom bepalen de oude kastanjebomen die behouden zijn in het huidig ontwerp het karakter van de plek en geven tevens maat en schaal aan zowel de context als de binnentuin van de Hermitage Amsterdam.

Bomen

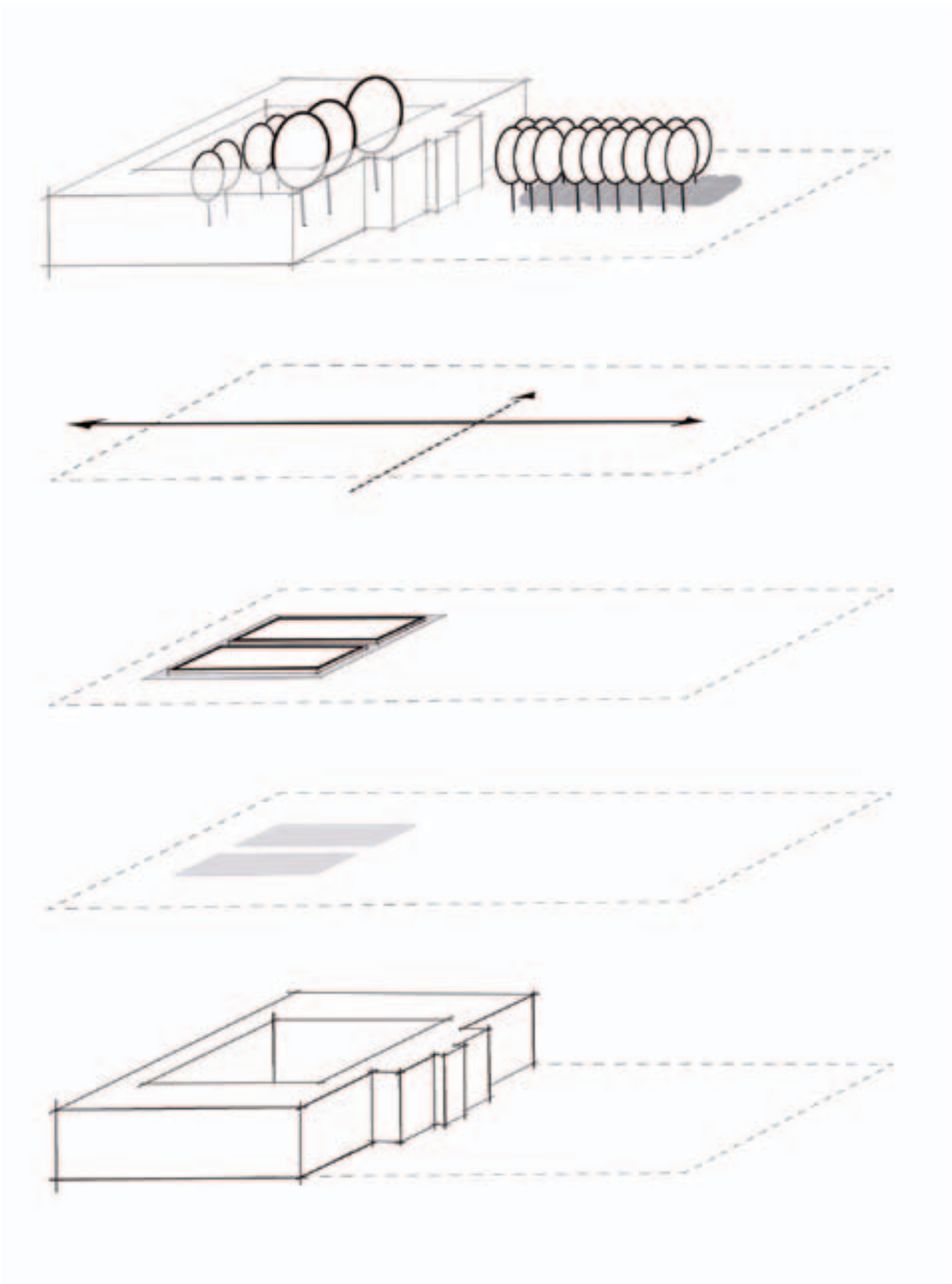
Gras

◄ Figuur 033 | De looplijn die in het gebouw en ontwerp aanwezig is sluit aan op een bomenrij in de context van de Hermitage. In de binnentuin zelf zorgt de toepassing van bomen voor het doorbreken van de horizontale gelaagdheid van het gebouw.

◄ ◄ Afbeelding 039 | De toepassing van bomen in de binnentuin, die in de twee grasvlakken geplaatst zijn zorgen voor het doorbreken van de horizontale gelaagdheid van het gebouw en benadrukken het gebouw.

◄ Afbeelding 040 | Oude karakteristieke kastanjebomen markeren de entree van de Hermitage.

Essentie

De essentie van het ontwerp is in vijf lagen uiteen te rafelen. De eerste laag die we hebben onderscheiden is de laag van het gebouw. Kenmerkend voor het gebouw is dat het een gesloten bouwblok vormt dat naar binnen gericht is. Hieruit kunnen we concluderen dat de binnenruimte geen directe relatie heeft met de context van het gebouw (fig. 034).

In de tweede laag onderscheiden we de historische essentie die de ontwerper als uitgangspunt in zijn ontwerp heeft gehanteerd (fig. 035). De twee vlakken staan als teken voor de bleekvelden die in het verleden gelegen waren in de binnentuin van de Hermitage Amsterdam. De kracht in het ontwerp is dat er een overdrijving is van de historische essentie. De vlakken worden door middel van een schaalvergroting extra benadrukt binnen het ontwerp van de binnentuin. Overige historische tijdslagen en informatie zijn niet in het ontwerp zichtbaar gemaakt.

Een dramatisering en het accentueren van de historische essentie onderscheiden we in de derde laag (fig. 036). De bezoeker beleeft de twee vlakken die als teken staan voor de bleekvelden meer, doordat deze ten opzichte van het maaiveld hoger gelegen zijn en geaccentueerd worden met brede natuurstenen banden. Door het verhogen van de twee vlakken ten opzichte van het maaiveld wordt tevens de rondgang, die de vormgeving van het object versterkt, leesbaar voor de bezoeker.

De planorganisatie is de vierde laag die we kunnen onderscheiden binnen de essentie van het ontwerp (fig. 037). De zogenaamde loper die toegang geeft tot het terrein van de Hermitage Amsterdam staat niet loodrecht op de entree van het museum. Om de entree te betreden moet je van looprichting veranderen en bewandel je de 'looplijn' die tevens als zichtlijn door het gebouw heenloopt, van entree tot entree en verder.

De bomen in de binnentuin van de Hermitage Amsterdam versterken de horizontale gelaagdheid van het object. Hierdoor ontstaat tevens een maat en schaal die de ruimte leesbaar maakt voor de bezoeker. Opvallend is dat de bomenrij in de context van het gebouw de zichtlijn versterkt die door het gebouw heenloopt (fig. 038).

In de synthesekaart (fig. 039) zijn de vijf essenties bij elkaar gevoegd. Hieruit kunnen we concluderen dat de vormgeving van de binnentuin de architectuur en vormgeving van het object versterkt. Dit wordt veroorzaakt doordat de historische essentie, de twee vlakken, de rondgang en de routing bepalen binnen het ontwerp. De looplijn zorgt voor een symmetrie binnen het ontwerp die versterkt wordt door het verhogen van de twee vlakken, de historische essentie. Gerelateerd aan de looplijn is de zichtlijn aanwezig die versterkt wordt door de bomenrij in de context.

Uit de vijf essentielagen kunnen we concluderen dat de ontwerper door het kiezen van één historische essentie (de bleekvelden) en deze te dramatiseren een karakteriserende benaderingswijze heeft gehanteerd. Dit wordt versterkt doordat de ontwerper bewust alle overige historische informatie binnen het ontwerp achterwege laat.

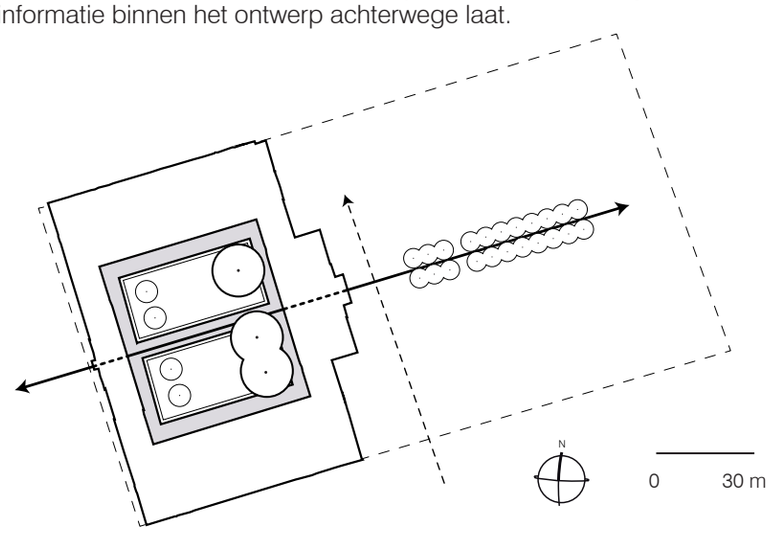
◄ Figuur 038 | De belangrijkste lijn in het ontwerp sluit aan op de bomenrij in de context van de Hermitage. De bomen in de binnentuin doorbreken de horizontale gelaagdheid van het gebouw.

◄ Figuur 037 | De zogenaamde 'loper' die naar de hoofdentree leidt staat niet loodrecht op de entree. De bezoeker moet van richting veranderen om de belangrijkste lijn in het ontwerp te ervaren.

◄ Figuur 036 | Doordat de ontwerper de twee vlakken verhoogd en geaccentueerd heeft met grote hardstenen banden, wordt de historische essentie gedramatiseerd.

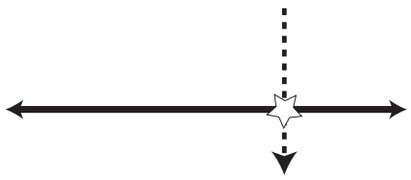
◄ Figuur 035 | De ontwerper heeft de essentie uit de historie gebruikt en deze versterkt in het ontwerp, namelijk de vroegere bleekvelden.

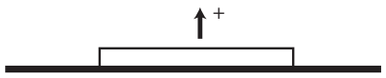
◄ Figuur 034 | Het gebouw van de Hermitage is een gesloten bouwblok met een introvert karakter. De binnentuin heeft dus geen relatie met de context

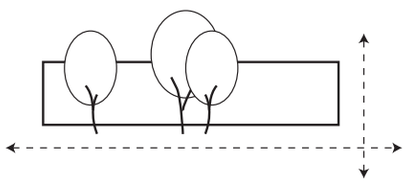

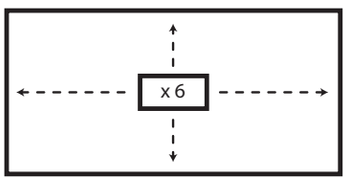
► Figuur 039 | Synthesekaart | De synthesekaart is opgebouwd uit vijf essenties. Het meest kenmerkende binnen het ontwerp is het overdrijven van de essentie van de bleekvelden door deze vakken te verhogen.

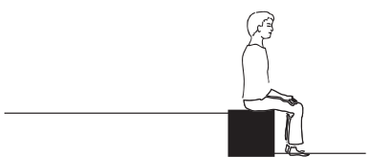
Ontwerpprincipes

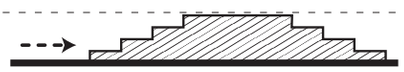

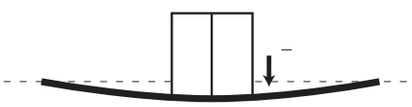

De onderstaande ontwerpmiddelen zijn verkregen uit de casestudie die gedaan is in het kader van de benaderingswijze karakteriserend. Met de ontwerpmiddelen die wij hebben onderscheiden, is inzichtelijk gemaakt met welke middelen wij denken dat de vertaalslag van benaderingswijze naar ontwerp is gemaakt.

Richtingverandering
Geen loodrechte benadering tot een object zorgt ervoor dat het nodig is een richtingverandering te moeten maken om tot het object te komen. Bewustwording is de achterliggende gedachte van de ontwerper. (fig. 040)

◄ Figuur 040 | Richtingverandering

Optillen grondvlak
Om binnen het ontwerp een essentie te benadrukken kan het grondvlak ten opzichte van het maaiveldniveau worden verhoogd. (fig. 041)

◄ Figuur 041 | Optillen grondvlak

Horizontale gelaagdheid
Het versterken van een horizontaal gelaagd object wordt verkregen door het inzetten van verticaal gerichte objecten, zoals bomen. Beide elementen versterken in samenhang met elkaar de karakteristiek die de ontwerper in zijn ontwerp wil benadrukken. (fig. 042)

◄ Figuur 042 | Horizontale gelaagdheid

Uitvergroten van concept
Het benadrukken van de essentie van het ontwerp kan door middel van deze te overdrijven. Een schaalvergroting van de essentie zorgt ervoor dat de essentie dominant in het ontwerp aanwezig is. (fig. 043)

◄ Figuur 043 | Uitvergroten van concept

Accentueren hoogteverschil
Het hoogteverschil dat verkregen is door het optillen van het grondvlak wordt geaccentueerd door de toepassing van brede banden die tevens de functie van zitelement hebben. Door een toepassing van accentuatie wordt de karakteristiek van het verhoogde vlak binnen het ontwerp benadrukt. (fig. 044)

◄ Figuur 044 | Accentueren van hoogteverschil

Beleven van hoogteverschil
Het gebruik van een trappartij zorgt ervoor dat de bezoeker bewust wordt gemaakt van het hoogteverschil van het verhoogde grondvlak ten opzichte van het maaiveldniveau. (fig. 045)

◄ Figuur 045 | Beleven van hoogteverschil

Entreeruimte door verlaging
Door ter plaatse van de entree een verlaging te maken in het maaiveld wordt er een entreeruimte gevormd. Hiermee wordt de bezoeker bewust gemaakt van de entree tot het object. (fig. 046)

◄ Figuur 046 | Entreeruimte door verlaging

‘Ik word bang van die collectieve liefde voor alles wat er is, en de geringe belangstelling voor wat komen moet. We blijven maar bezig met het oppoetsen van het oude tafelzilver’

Van de Woud
Hoogleraar architectuur- en stedenbouwgeschiedenis, Rijksuniversiteit Groningen
(geciteerd in Luiten, E. 2008: 39)

6.4
PRAGMATISEREND

6.4.1 WESTERGASFABRIEK, AMSTERDAM

Oppervlakte:	14 ha
Ontwerper:	Kathryn Gustafson
Herinrichting:	2003

◄ Afbeelding 041 | Oude gebouwen op het terrein van de Westergasfabriek hebben een blijvende culturele bestemming gekregen.

◄◄◄ Afbeelding 042 | Vanwege de blijvende culturele bestemming is vanuit de bewoners een wens ontstaan om een groen stadspark te ontwerpen.

◄◄ Afbeelding 043 | Het stadspark wordt gekenmerkt door de toepassing van verschillende sferen.

◄ Afbeelding 044 | De kade weerspiegeld in het park het historische gebruik van de plek. Het refereert door het materiaalgebruik naar de vroegere fabriek.

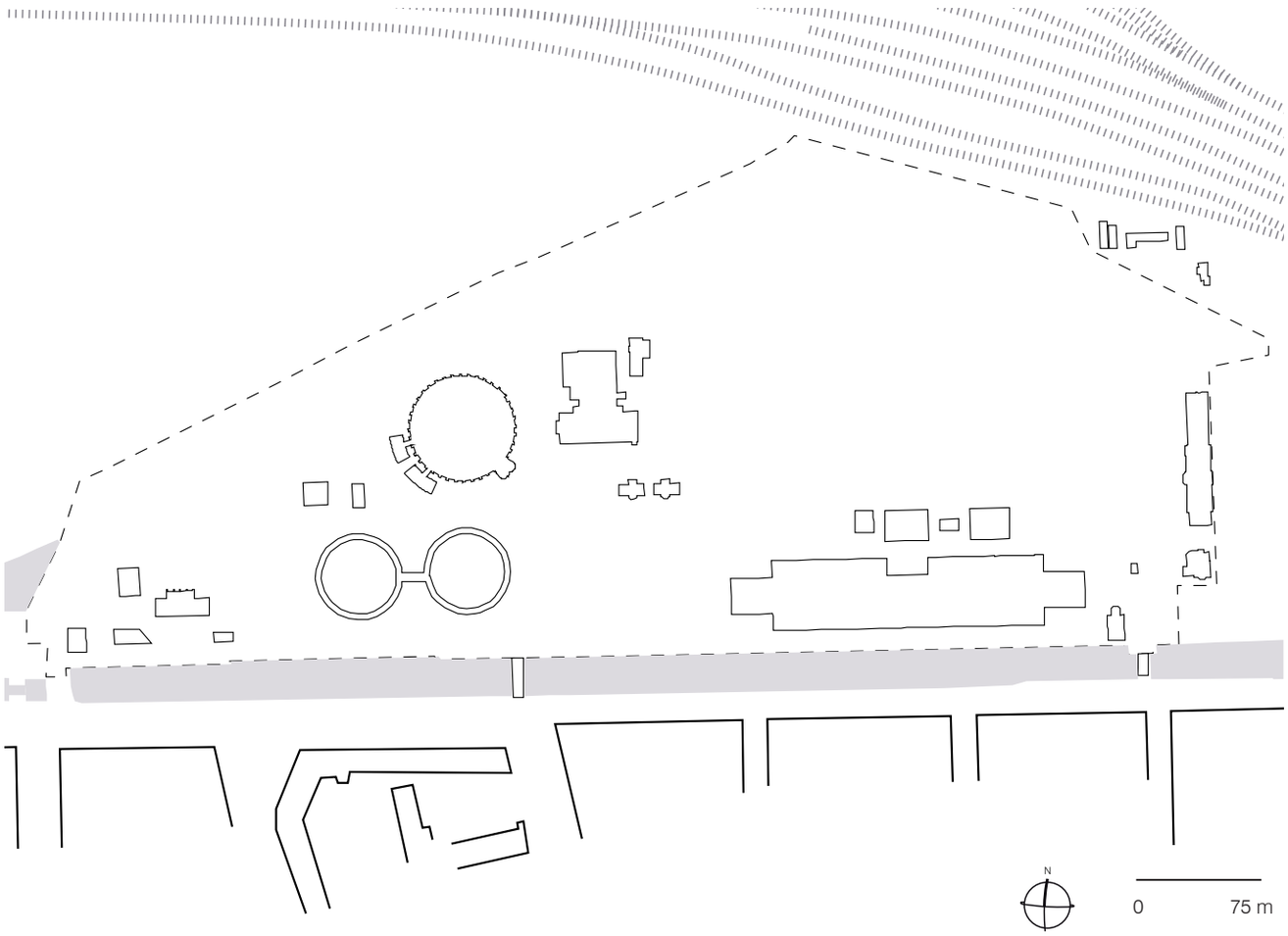
De Imperial Continental Gas Association (ICGA) bouwde in 1885 de Westergasfabriek. De Westergasfabriek werd gebouwd om de stadsverlichting in Amsterdam van gas te voorzien. Omdat de gemeente Amsterdam stopte met de exploitatie van de Westergasfabriek werd de gasproductie in 1967 gestaakt. Na de sluiting van de Westergasfabriek bleef een zwaar vervuild fabrieksterrein achter, waar niet gemakkelijk een nieuwe bestemming voor gevonden werd (Geschiedenis 2012).

Vanaf 1992 werden de gebouwen echter voor het eerst gebruikt voor creatieve en culturele activiteiten. Avontuurlijke ondernemers en kunstenaars streken er in de Westergasfabriek neer. De Westergasfabriek werd de ontmoetingsplaats voor creatief en innovatief Amsterdam. Het werd zo'n groot succes dat de voormalige Westergasfabriek een blijvende culturele bestemming kreeg (fig. 041).

De Westergasfabriek is gelegen ten westen van de binnenstad van Amsterdam. Het park vormt een belangrijk onderdeel binnen het uitloopgebied voor de bewoners van het stedelijk gebied van Amsterdam. Omdat de Westergasfabriek een blijvende culturele bestemming kreeg was het de wens van de bewoners van de aangrenzende buurten om tevens het gebied om te vormen tot een 'groen' stadspark (fig. 042). In 2003 maakte landschapsarchitecte Kathryn Gustafson het winnende ontwerp voor het parkdeel van de Westergasfabriek, het Westerpark (fig. 043 en 044).

Tot op de dag van vandaag wordt de omvorming van fabrieksterrein naar cultuurpark met een groen karakter geroemd door vele (landschaps)architecten in binnen- en buitenland. In 2007 won het Westerpark de prestigieuze Landscape Institute Award, een internationale prijs voor het beste park groter dan vijf hectare. (Park 2012)

Ontwerpanalyse

Context

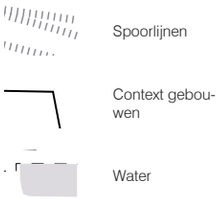
Het terrein van de Westergasfabriek is gelegen ten westen van de binnenstad van Amsterdam. Het voormalige fabrieksterrein is gelegen temidden van de stedelijke structuren van de stad Amsterdam.

Het terrein van de Westergasfabriek wordt aan de noordzijde begrensd door de oorspronkelijke spoordijk waarachter verschillende treinsporen tot op de dag van vandaag gelegen zijn (afb. 046). De spoordijk wordt gekenmerkt door zijn groene karakter.

Aan de oostzijde van het terrein van de Westergasfabriek is het Westerpark gelegen. Het Westerpark maakte oorspronkelijk deel uit van het terrein van de Westergasfabriek, maar is al vele jaren eerder dan de huidige Westergasfabriek omgevormd tot stadspark.

Het grootste deel van de context wordt bepaald door de stedelijke structuren van de stad Amsterdam (afb. 045). De stedelijke structuren van de Spaandammerbuurt en de Staatsliedenbuurt zijn gelegen aan de noordoost- en zuidzijde van de Westergasfabriek.

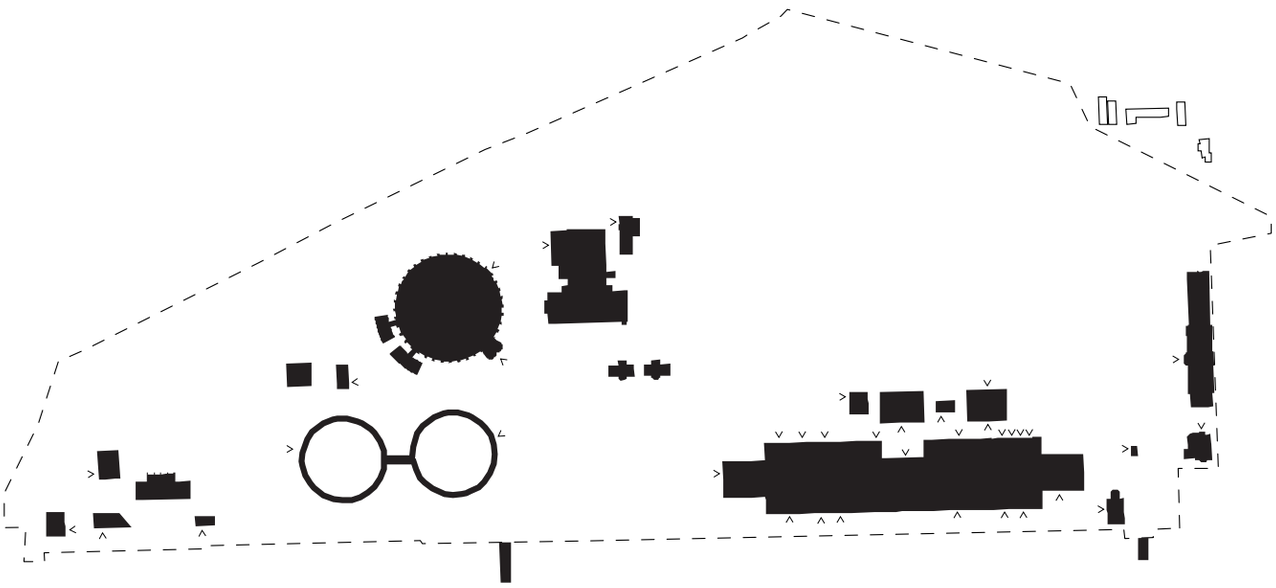
Kortom wordt de context van het terrein van de Westergasfabriek aan de zuidzijde bepaald door stedelijke structuren, die zich kenmerken door een stenig karakter en aan de noord- en oostzijde door de oorspronkelijke spoordijk en het Westerpark, die zich beide kenmerken door een groen karakter (fig. 047).

◄ Figuur 047 | Context | Het park van de Westergasfabriek heeft een hoogstedelijke en een meer landschappelijke context.

◄ ◄ Afbeelding 045 | De zuidelijke context van het park wordt gekenmerkt door de Amsterdamse buurten Spaaandammerbuurt en de Staatsliedenbuurt.

◄ Afbeelding 046 | Aan de noordzijde wordt het park begrenst door de drukke spoorverbindingen vanaf Amsterdam Centraal.

N

0 75 m

Objecten

De objecten die op het terrein van de Westergasfabriek zijn te onderscheiden (fig 048), zijn allen historisch en hebben de status van Rijksmonument. Hierdoor zijn alle objecten te kenmerken als cultureel erfgoed. In de afgelopen jaren zijn er bij de omvorming van fabrieksterrein naar cultuurpark geen nieuwe toevoegingen gedaan in de verschijningsvorm van gebouwde objecten.

De objecten die te onderscheiden zijn op het terrein van de Westergasfabriek zijn allen gebouwde objecten die van oorsprong een industriële functie hebben gehad. Bij de omvorming van het voormalig fabrieksterrein naar cultuurpark zijn alle toen aanwezige gebouwde objecten behouden gebleven.

De meest markante gebouwen die te onderscheiden zijn op het terrein van de Westergasfabriek zijn onder andere het voormalige machinegebouw, het ketelhuis en de gashouder. Het voormalige machinegebouw en het ketelhuis zijn aan de zuidzijde van het park gelegen en kenmerken zich door een opvallende architectuur die kenmerkend is voor bijna alle gebouwde objecten die op het terrein aanwezig zijn (afb. 047). De voormalige gashouder (afb. 048) is het meest markante gebouw dat aanwezig is aan de noordzijde van het terrein van de Westergasfabriek.

Naast de gebouwde objecten zijn ook nog enkele andere objecten te onderscheiden op het terrein van de Westergasfabriek. Aan de zuidzijde van het park zijn twee bruggen aanwezig die toegang verschaffen tot het terrein (afb. 045). Daarnaast zijn de twee voormalige gashoudervijvers, die aan de zuidzijde van het park gelegen zijn, behouden gebleven in het huidig ontwerp. De gashouders vormen de twee meest bijzondere objecten binnen het ontwerp van de Westergasfabriek (afb. 048).

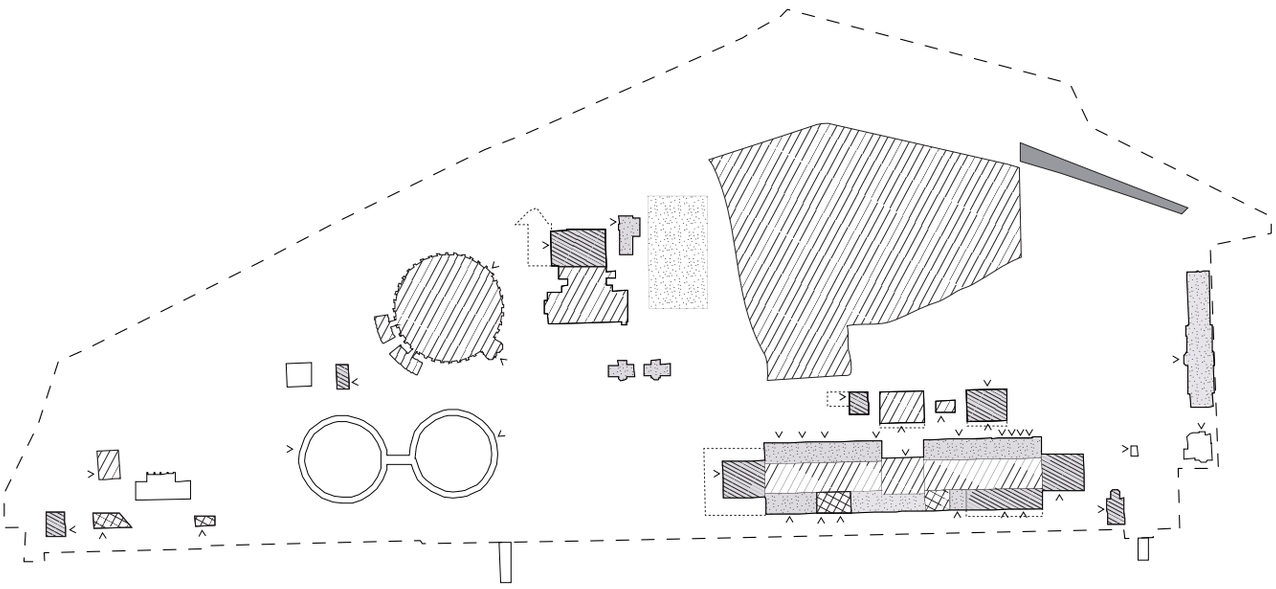

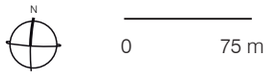
Entree gebouw

◄ Figuur 048 | Alle 22 gebouwen die onderdeel zijn van de voormalige Westergasfabriek zijn in het ontwerp behouden en hebben een nieuwe, vaak culturele functie gekregen.

◄ ◄ Afbeelding 047 | Bijna alle gebouwen worden gekenmerkt door een sterk opvallende architectuur. Het park krijgt daarmee een bijzondere uitstraling.

◄ Afbeelding 048 | De voormalige gashouder is het meest opvallende gebouw in het park. Op de voorgond zijn twee oude gashouders omgebouwd tot vijvers.

N
0
75 m

Functies

De gebouwde objecten die te onderscheiden zijn op het terrein van de Westergasfabriek hebben allen een nieuwe functie gekregen bij de omvorming van het voormalige fabrieksterrein. Als uitgangspunt binnen de omvorming is ervoor gekozen om het grootste deel van de objecten een culturele bestemming te geven.

Binnen de functies die te onderscheiden zijn op het terrein van de Westergasfabriek is een onderverdeling te maken in verschillende categorieën, namelijk horeca, kunstexpositie, evenementen en organisatie. In de analysekaart zijn door middel van verschillende aceringen de functies weergegeven (fig. 049).

De functie van horeca is vooral aanwezig in het voormalig machinegebouw en het ketelhuis dat ten zuidoosten van het terrein gelegen is. Gerelateerd aan de functie van horeca zijn verschillende terrassen aanwezig in de buitenruimte (afb. 049). Hieruit kunnen we concluderen dat de exploitatie van horeca invloed heeft op de inrichting van de buitenruimte.

De functie van kunstexpositie is in de verschillende gebouwen aanwezig. Deze functie heeft geen invloed op de inrichting van de buitenruimte, behalve dat het gebouw toegankelijk moet zijn voor publiek.

De functie van evenementen is naast dat deze gerelateerd is aan verschillende objecten vooral aanwezig in de buitenruimte. Het evenementenveld dat aan de noord-oostzijde van het terrein gelegen is biedt plaats aan grootschalige evenementen en festivals. Het sportveld maakt tevens deel uit van de categorie evenementen. De gashouder als gebouwd object biedt als één van de weinige objecten plaats aan evenementen en verschillende andere culturele uitingen.

Daarnaast is er in de buitenruimte een grote vijver aan de noordzijde van het terrein aanwezig die een speelfunctie heeft (afb. 050).

De laatste categorie die we kunnen onderscheiden binnen de functies is die van organisatie. Hieronder verstaan we bedrijven en organisaties die een plek hebben binnen de gebouwen die aanwezig zijn op het terrein van de Westergasfabriek. De meest grote organisatie die aanwezig is op het terrein is die van het stadsdeelkantoor van Amsterdam dat gevestigd is in het meest oostelijk gelegen gebouw.

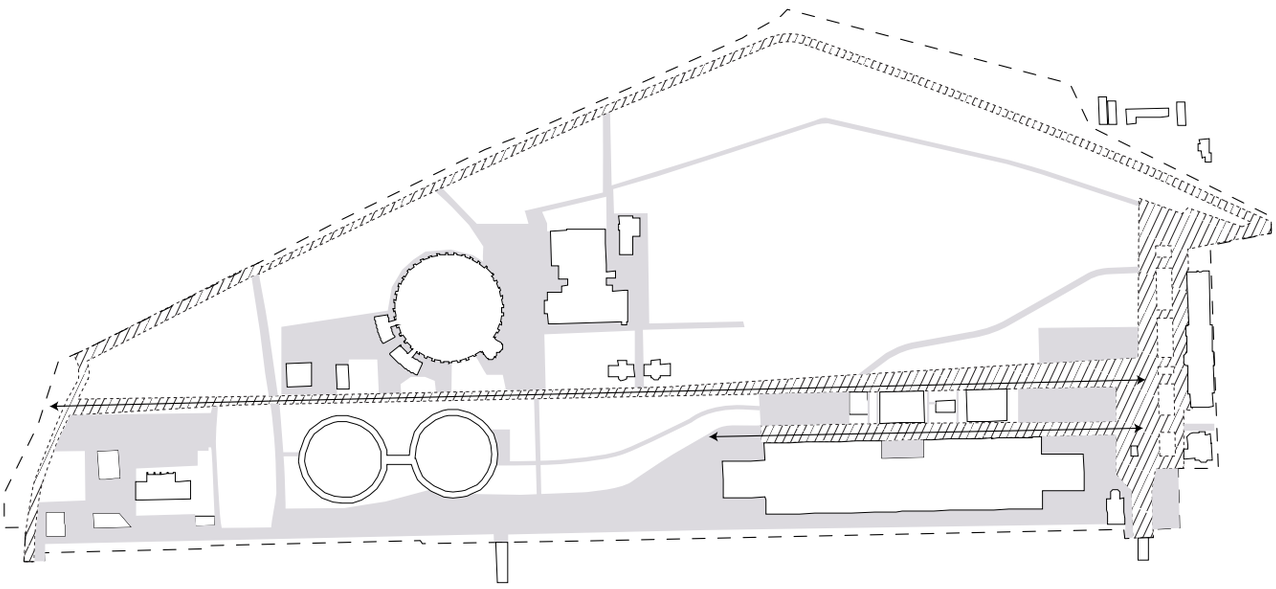
We kunnen concluderen dat door de vestiging en toepassing van de verschillende functies op het terrein van de Westergasfabriek een grote exploitatie aanwezig is, die tevens een invloed heeft op de inrichting van de buitenruimte. Een exploitatie van de Westergasfabriek is nodig om de aanleg en het onderhoud van zowel de gebouwen als het terrein te kunnen bekostigen.

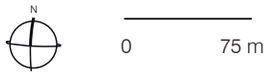

◄ Figuur 049 | Binnen de nieuwe functies die de gebouwen gekregen hebben zijn vier typen te onderscheiden, namelijk horeca, kunstexpositie, evenementen en organisaties.

◄ ◄ Afbeelding 049 | Op een aantal plekken zijn in de historische gebouwen restaurants en cafe's gesitueerd. Deze functies hebben invloed op de buitenruimte doordat er veelal een terras aanwezig is.

◄ Afbeelding 050 | Aan de noorzijde van het park is een grote vijver aanwezig, die deels gevulld kan worden met leidingwater en daarmee fungeert als speelvijver voor kinderen.

N
0
75 m

Planorganisatie

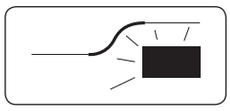
De planorganisatie die te onderscheiden is op het terrein van de Westergasfabriek kenmerkt zich door een heldere hoofdstructuur die eenvoudig is vormgegeven. Binnen de planorganisatie is een duidelijke hiërarchie te onderscheiden. De entrees tot het terrein van de Westergasfabriek zijn gelegen aan de oost-, zuid- en westzijde van het terrein. Hiermee heeft het park een goede verankering ten opzichte van zijn context (fig. 050).

De meest kenmerkende lijn die te onderscheiden is binnen de planorganisatie vormt de hoofdstructuur binnen het ontwerp (afb. 054. De zogenaamde hoofdroute heeft een oriëntatie van oost naar west en vormt de verbindende lijn die toegang geeft tot de objecten die op het terrein gelegen zijn. De hoofdroute sluit loodrecht aan op de entree van het stadsdeelkantoor dat aan de oostzijde van het terrein gelegen is. De voorruimte van het gebouw is te typeren als plein waar de verschillende paden die te onderscheiden zijn binnen de planorganisatie bijelkaar komen. Gerelateerd aan deze ruimte is aan de zuidzijde de hoofdentree van het terrein gesitueerd.

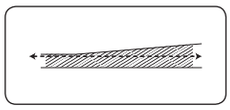
De ondergeschikte planorganisatie wordt onder andere gevormd door de kade die aan de zuidzijde van het terrein gelegen is en het stedelijk karakter van de context versterkt (afb. 045). Daarnaast is er binnen het ontwerp een zigzaggende lijn aanwezig die ondergeschikt is aan de hoofdroute binnen het terrein en geen directe verbindingen vormt tussen de verschillende objecten (afb. 053).

Aan de noordzijde van het terrein is een fiets- en wandelontsluiting aanwezig, gerelateerd aan de oorspronkelijke spoordijk, die het Westerpark dat aan de oostzijde van het terrein gelegen is en de westzijde van het terrein met elkaar verbindt. Gerelateerd aan de kade en de spoordijk zijn drie verbindende lijnen te onderscheiden die noordzuid verbindingen vormen binnen het terrein.

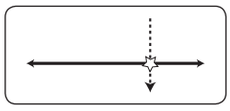
Kortom kunnen we concluderen dat er binnen de planorganisatie een duidelijke hiërarchie te onderscheiden is. Kenmerkend voor de planorganisatie is dat door de toepassing van één lijn er een verbindende factor ontstaat die alle objecten met elkaar verbindt. Hiermee is de planorganisatie binnen het ontwerp goed leesbaar en overzichtelijk voor de bezoeker van de Westergasfabriek.

Reageren op bebouwing

Richtingen accentueren

Richtingverandering

Ondergeschikte verharding

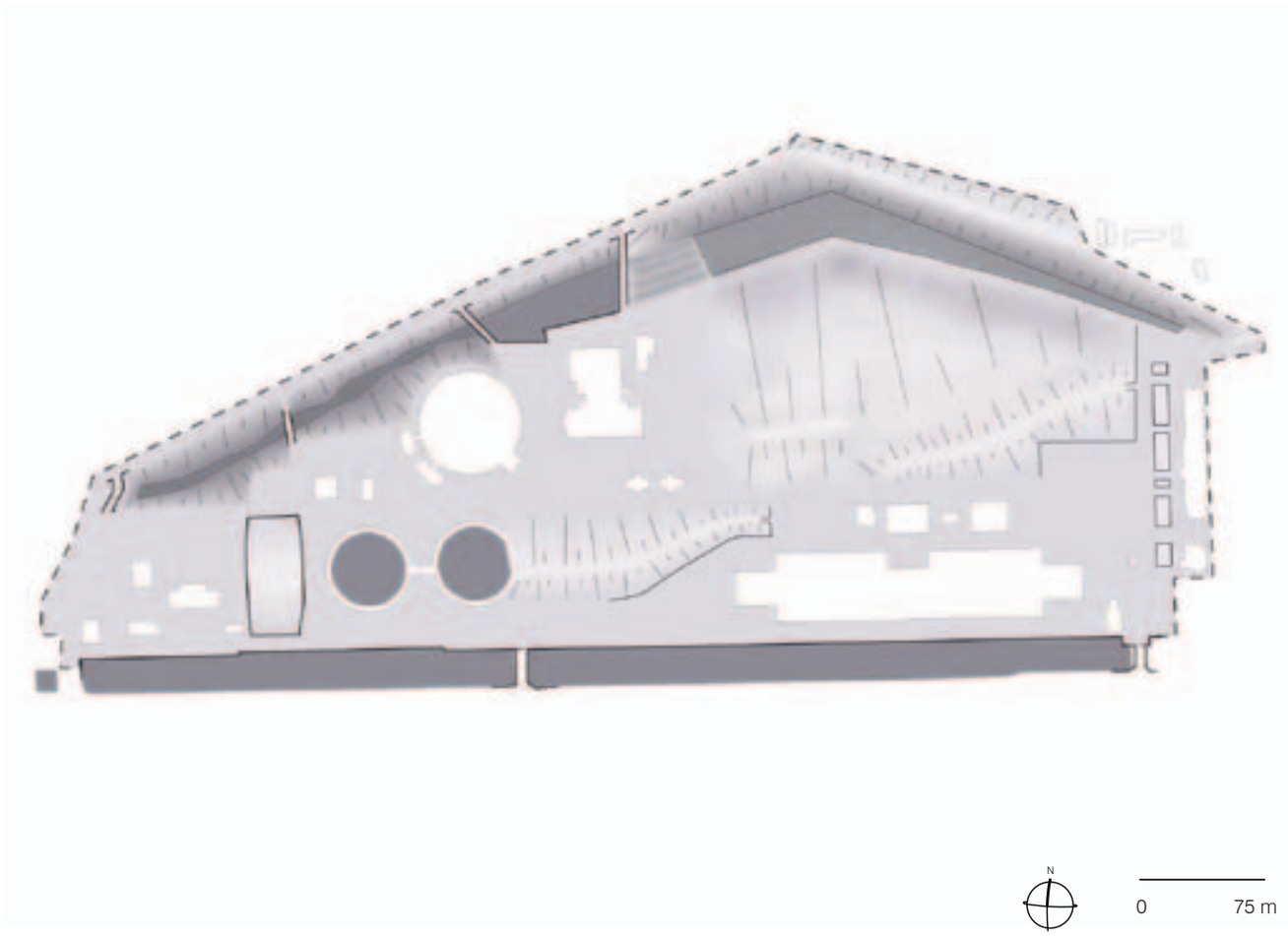

Belangrijkste verharding

◄ Figuur 050 | Planorganisatie | De planorganisatie kenmerkt zich door een heldere en eenvoudige hoofdstuctuur.

◄ ◄ Afbeelding 053 | De ondergeschikte route vormt een zigzag lijn door het ontwep. Bewandeling van deze lijn geeft een compleet andere beleving van het park.

◄ Afbeelding 054 | De hoofdlijn in het park is de lijn waaraan de meeste gebouwen gekoppeld zijn, deze lijn vernauwd van breed- oost, naar nauw - west. | Foto: J Brouwer

N
0
75 m

Geomorfologie

De geomorfologie speelt binnen het ontwerp een belangrijke rol en is van grote waarde voor de beleving van de verschillende sferen die te onderscheiden zijn in de Westergasfabriek. De aanwezigheid van grondlichamen is een gevolg van het hanteren van een gesloten grondbalans waarbij alle vrijgekomen verontreinigde grond binnen het terrein gebruikt moest worden.

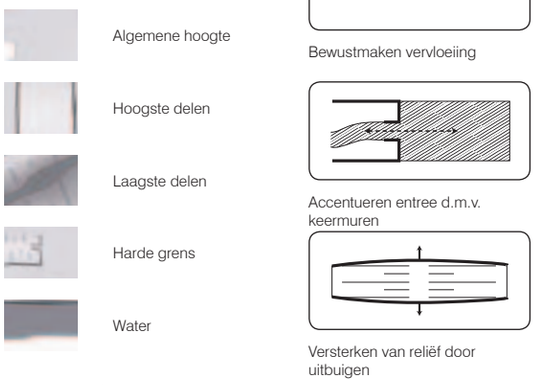
Het meest opvallende hoogteverschil wordt gevormd door het talud van de oorspronkelijke spoordijk die aan de noordzijde van het terrein gelegen is (fig. 051). Vanaf deze spoordijk heeft de bezoeker een overzicht over het terrein van de Westergasfabriek (afb. 056).

Gerelateerd aan het talud van de oorspronkelijke spoordijk zijn de waterpartijen aanwezig die als laaggelegen in de analysekaart zijn weergegeven. De oevers van de waterpartijen kenmerken zich door een vloeiend verloop. Hieruit kunnen we concluderen dat hiermee een natuurlijk karakter wordt gesuggereerd dat in contrast is met de harde 'lijn' van de kade aan de zuidzijde van het terrein. Het natuurlijke karakter van de oevers sluit aan op het groene karakter van de spoordijk en de harde lijn van de kade sluit aan op de stedelijke context.

Om in de waterpartijen een verval van water te suggereren is er gebruik gemaakt van harde lijnen die het hoogteverschil markeren (afb. 055).

Het evenementenveld bevat een aantal organisch vormgegeven grondlichamen. Naar de waterpartij toe heeft het maaiveld een vloeiend verloop waardoor de waterpartij in samenhang is met het evenementenveld. De grondlichamen hebben de functie van tribune bij evenementen. In samenhang met de gashoudervijvers is een verhoogd vlak aanwezig. Hierdoor ontstaat er een hoogteverschil ten opzichte van het omliggende vloerpeil die de scheiding vormt tussen de ruimtebeleving van de kade en de objecten die ten noorden hiervan gelegen zijn. Het hoogteverschil wordt hier geaccentueerd door de toepassing van keermuren, die tevens de entree tot het hoger gelegen deel versterken.

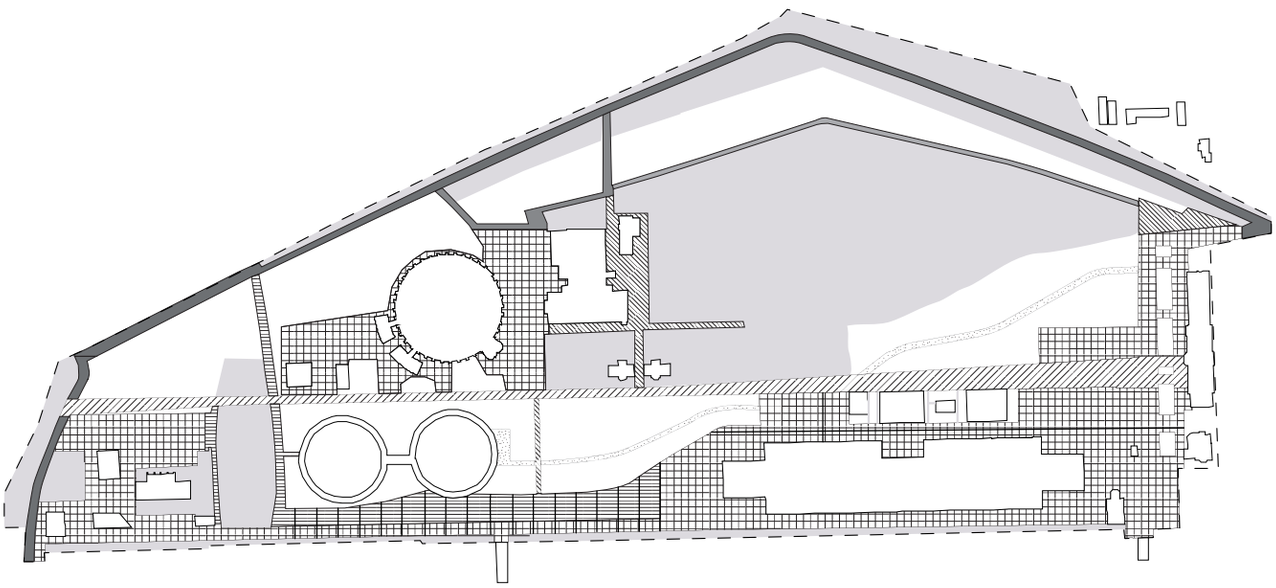
De geomorfologie in het ontwerp heeft een sterke samenhang met of een functie of een versterking van het karakter van de plek of het creëren van een scheiding tussen twee ruimtelijke eenheden binnen het ontwerp.

◄ Figuur 051 | Geomorfologie | Het meest opvallende hoogteverschil dat in het gebied aanwezig is, bevindt zich aan de noorzijde van het park. Dit is het talud van de spoordijk en de daarbij behorende vervloeiingen van het grondvlak van het evenemententerrein.

◄ ◄ Afbeelding 055 | Aan het einde van de grote vijver aan de noordzijde van het park, wordt het water beleefbaar doordat het in niveaus naar beneden valt. Het geluid hiervan is bepalend voor de rustgevende factor.

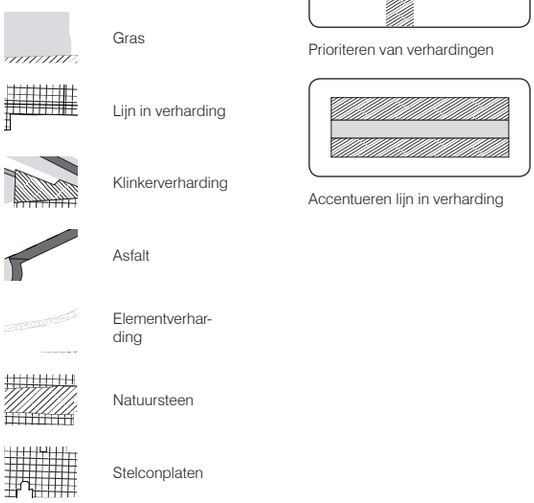
◄ Afbeelding 056 | Vanaf het talud van de spoordijk heeft de bezoeker een prachtig panorama over het manifestatieveld en de rest van het park.

N
0
75 m

◄ Figuur 052 | Grondvlak | In de behandeling van het grondvlak is een duidelijke scheiding zichtbaar tussen het zuidelijke, stenige en industriële deel, en het noordelijke, groene deel.

◄ ◄ Afbeelding 057 | De pleinruimten in het stedelijke deel worden gekenmerkt door de toepassing van stelconplaten. Deze betonplaten weerspiegelen het industriële karakter van de oude fabriek.

◄ Afbeelding 058 | De hoofdlijn die in het ontwerp aanwezig is wordt gekenmerkt door een natuursteen verharding die bijzonder is t.o.v. het overige materiaalgebruik.

Sfeer | Grondvlak

Het materiaalgebruik voor de buitenruimte wordt gekenmerkt door een sobere en industriële uitstraling. De materialen versterken het historische industriële karakter en zijn bepalend voor de sfeer van de plek. Kenmerkend voor het ontwerp zijn dat er een veelvoud aan materialen en afmetingen is gebruikt. De materialen hebben allen een stoere en robuuste uitstraling die het industriële karakter van de plek versterken.

De hoofdlijn die als verbindende lijn aanwezig is in het ontwerp van het terrein kenmerkt zich door een eenvoud in vormgeving en materiaalgebruik (afb. 058). Het gebruik van één materiaal versterkt het uniforme beeld van de lijn dat in contrast staat met het materiaalgebruik van de overige planorganisatie, die zich kenmerkt door het gebruik van stelconplaten en een stoere klinkerverharding op de kade aan de zuidzijde van het terrein.

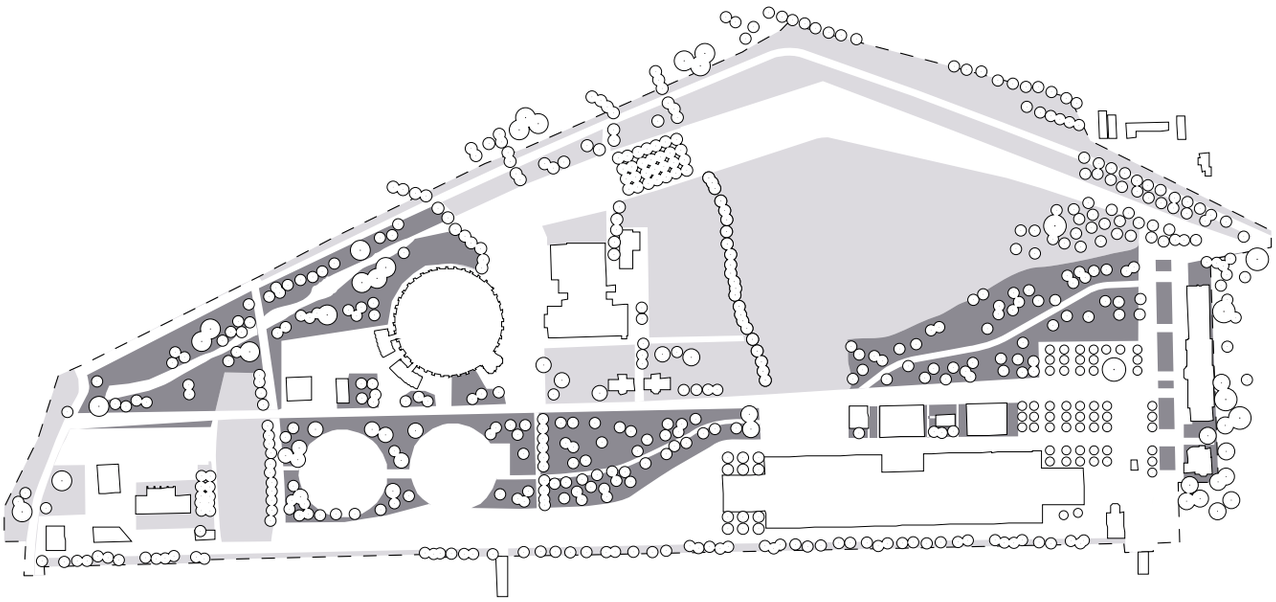
De verschillende pleinruimten worden gekenmerkt door de toepassing van een elementverharding die bestaat uit stelconplaten (afb. 057). Hiermee ontstaat er een samenhang tussen de grondvlakbehandeling van de planorganisatie en de pleinruimten die te onderscheiden zijn bij onder andere het stadsdeelkantoor en de verschillende objecten, zoals de gashouder en het voormalige machine- en ketelgebouw.

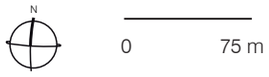
Naast de toepassing van een elementverharding is er voor het evenementenveld gebruik gemaakt van een toepassing van gras, waardoor deze het natuurlijke karakter van het noordelijk deel van het terrein versterkt.

In de behandeling van het grondvlak is een duidelijk contrast zichtbaar tussen het noordelijk en zuidelijk deel van het terrein (fig. 052). Het zuidelijk deel wordt vooral gekenmerkt door een toepassing van een elementverharding die het industriële karakter in samenhang met de objecten versterkt. Het noordelijk deel van het terrein wordt voor het grootste deel gekenmerkt door de toepassing van gras. Hiermee wordt in relatie tot de ‘groene’ spoordijk het natuurlijke karakter versterkt.

Het contrast in grondvlakbehandeling wordt in het ontwerp extra benadrukt door de toepassing van een ander type verharding in de hoofdroute. De hoofdroute is in het ontwerp te kenmerken als scheiding tussen het noordelijk (natuurlijk) en zuidelijk (industrieel) deel van het park.

De toepassing van een verschillende grondvlakbehandeling heeft als resultaat dat er binnen het ontwerp drie sferen te onderscheiden zijn. De klinkerverharding op de kade versterkt het stedelijke karakter van de context. De stelconplaten versterken het industrieel karakter van de objecten en de toepassing van gras versterkt het natuurlijk karakter. Hiermee is een duidelijke driedeling te maken binnen het ontwerp van de Westergasfabriek.

N
0
75 m

Sfeer | Beplanting

De sfeer wordt op het terrein van de Westergasfabriek sterk bepaald door de aanwezigheid van een grote hoeveelheid beplanting. Kenmerkend voor de aanwezige beplanting is dat deze jaarrond de bezoeker iets te bieden heeft in bloei, kleur of vorm. Dit is tevens het uitgangspunt geweest van Kathryn Gustafson bij het maken van het ontwerp voor de Westergasfabriek.

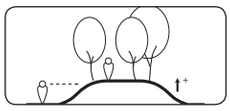
De beplanting is binnen het ontwerp ingezet als een ruimtevormend ontwerpmiddel waarmee de verschillende ruimten die allen een eigen sfeer hebben van elkaar worden gescheiden. De beplanting bestaat uit een vakbeplanting met een bomenlaag waardoor deze een massa vormt die in contrast is met de leegheid van de kade aan de zuidzijde en de openheid van het evenementenveld aan de noordzijde (fig. 053). De beplantingsvakken zijn bepalend voor de sfeer van het park waarin tevens de 'rust' gevonden kan worden. De bezoeker van het park heeft de mogelijkheid om de beplantingsvakken te betreden en zich terug te trekken uit de drukte van de stad (afb. (059).

De meest opvallende toepassing van beplanting is zichtbaar in de boomlijnen die van noord naar zuid te onderscheiden zijn binnen het park. Hiermee wordt een geleding van de ruimte verkregen (fig. 053).

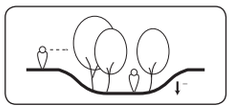
Het plein dat gelegen is als voorruimte van het stadsdeelkantoor, aan de oostzijde van het park, wordt gekenmerkt door een gridstructuur van solitaire bomen (afb. 057). De gridstructuur reageert op de informele structuur van de beplanting die elders in het park zichtbaar is. Door een toepassing van een gridstructuur wordt een verbijzondering van de plek verkregen.

Het evenementenveld kenmerkt zich door een leegheid waarin geen ruimtevormende elementen aanwezig zijn. Wel zijn er aan de randen van het veld bomen toegepast waardoor de gebouwde objecten in een groene setting zijn gesitueerd (afb. 060).

Het gebruik van beplanting speelt een belangrijke rol binnen de verschillende sferen die te onderscheiden zijn binnen het park. Daarnaast vormt de beplanting een ruimtevormend ontwerpmiddel waarmee tevens een geleding van de ruimte wordt verkregen.

Dramatiseren verhoging

Dramatiseren verlaging

Gras

Bomen

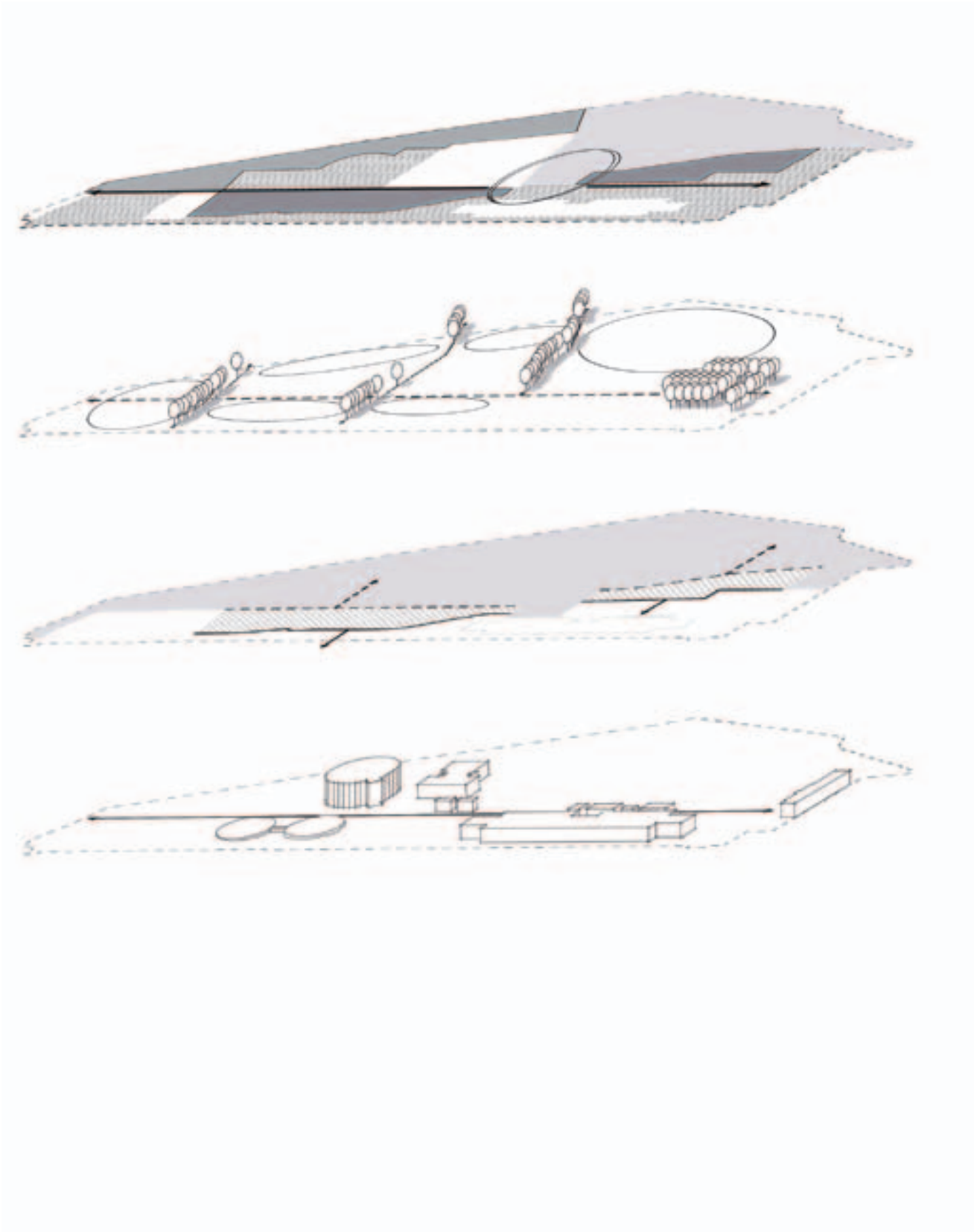
Vakbeplanting

◄ Figuur 053 | Beplanting | De beplanting binnen het ontwerp is ingezet als ruimtevomend ontwerpmiddel, waarmee de verschillende sferen van elkaar gescheiden worden. Door de toepassing van een vakbeplanting is een eigen sfeer gemaakt waarin de bezoeker zich kan terugtrekken.

◄ ◄ Afbeelding 059 | Centraal in het park gelegen heeft de ontwerpster een eigen sfeer gecreëerd. Doordat de bezoeker tussen een beplanting fietst wordt de bezoeker onttrokken aan de context.

◄ Afbeelding 060| Aan de rand van het manivestatieveld zijn bomen toegepast waardoor de bebouwing nauwelijks zichtbaar is vanaf het recreatieveld.

Essentie

De essentie van het ontwerp is in vier lagen uiteen te rafelen. De eerste laag de we hebben onderscheiden is de laag van de objecten die aanwezig zijn op het terrein van de Westergasfabriek. Door de toepassing van één lijn worden alle objecten met elkaar verbonden. Deze lijn vormt tevens de hoofdroute binnen het terrein en sluit aan op de entree van het stadsdeelkantoor dat aan de oostzijde van het park gelegen is (fig. 054)

In de tweede laag onderscheiden we de twee karakteristieken van het park, namelijk aan de noordzijde een landschappelijk karakter en aan de zuidzijde een stedelijk karakter die beiden aansluiten op de omliggende context van het terrein van de Westergasfabriek (fig. 055). De scheiding tussen de beide karakters wordt versterkt door de positionering van de beplantingsvakken die een ruimtevormende werking hebben. Hierdoor is de oriëntatie van de bezoeker gericht op één van deze karakteristieken en niet op beide karakteristieken. Hiermee wordt de beleving van de verschillende karakters versterkt binnen het ontwerp van het park.

De geleding van de ruimte die door de toepassing van structuurvormende bomenrijen wordt verkregen is de derde laag die we kunnen onderscheiden binnen de essentie van het ontwerp (fig. 056). De hoofdroute die we in de eerste laag hebben onderscheiden vormt tevens een scheidende lijn binnen de geleding van de ruimte in samenhang met de beplantingsvakken die in de tweede laag zijn onderscheiden. Aan de oostzijde van de lijn wordt deze versterkt door de toepassing van bomen die geplaatst zijn in een gridstructuur.

In de vierde laag onderscheiden we de verschillende sferen die aanwezig zijn op het terrein van de Westergasfabriek (fig. 057). De industriële sfeer hangt samen met de objecten en staat als teken voor de historie van de plek. Aan de noordoostzijde van het terrein is de sfeer van evenementen verbeeld in het evenemententerrein. De beplantingsvakken en de gashoudervijvers staan als teken voor de ecologie die zich kenmerkt door een natuurlijke sfeer. Aan de noordzijde wordt het omgaan met water verbeeld wat tevens gekenmerkt wordt door een natuurlijk karakter. De sferen verknopen met elkaar op de pleinruimte die aanwezig is voor het voormalige Machinegebouw. Vanaf deze pleinruimte zijn alle sferen te beleven.

In de synthesekaart (fig. 058) zijn de vier essenties bij elkaar gevoegd. Hieruit kunnen we concluderen dat de hoofdroute de verschillende objecten, sferen en ruimten aan elkaar koppel. Dit is de belangrijkste conclusie die we kunnen trekken uit de ontleding van het ontwerp.

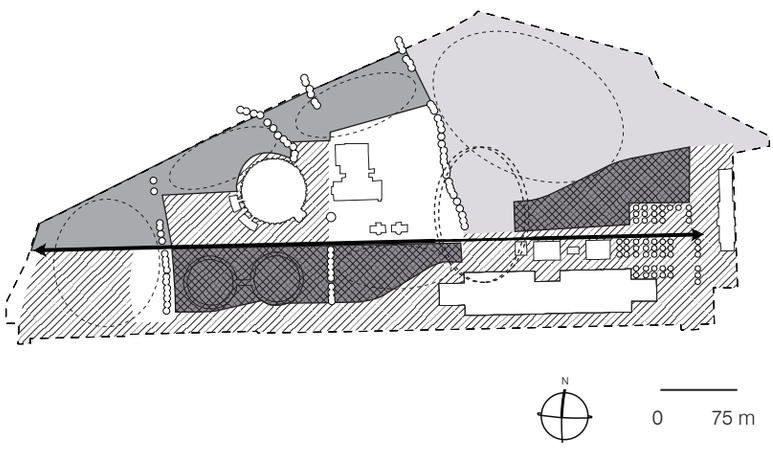
Uit de vier essentielagen kunnen we concluderen dat de ontwerper door het inpassen van nieuwe functies en een bewerking van de historie bezig is geweest met het scheppen van een nieuwe cultuur. Hieruit kunnen we concluderen dat de ontwerper een pragmatiserende benaderingswijze heeft gehanteerd. Daarnaast heeft de ontwerper de denkwijze van de ‘mens’ ten opzichte van het omgaan met natuur willen verbeelden. Dit is echter te kenmerken als een verhalende benaderingswijze.

◄ Figuur 057 | Het plan wordt onderscheiden door verschillende sferen waar bewust mee ontworpen is. Aan de zuidzijde het industriële karakter, aan de noordzijde de evenementen, in het midden de ecologische sfeer en tot slot aan de noordwestzijde het omgaan met water.

◄ Figuur 056 | In het ontwerp is een ruimtelijke geleding gemaakt door noordzuid gerichte bomenrijen. De rijen vormen de verschillende ruimtes en doorsnijden de hoofdlijn van het ontwerp.

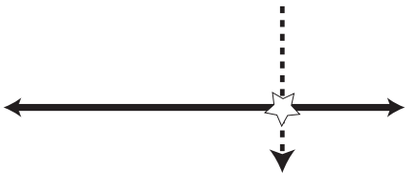
◄ Figuur 055 | Het park kent twee karakteristieken, namelijk aan de noordzijde het landschappelijke karakter en aan de zuidzijde het stedelijke industriële karakter.

◄ Figuur 054 | De ontwerper koppelt alle 22 gebouwen aan één hoofdlijn waardoor een heldere structuur ontstaat.

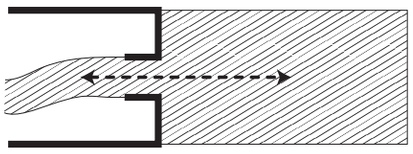

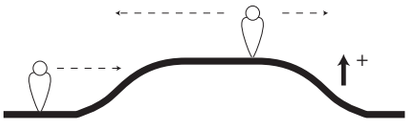
► Figuur 058 | Synthesekaart | Uit de synthesekaart kunnen we concluderen dat de ontwerper bezig is geweest met het scheppen van een nieuwe cultuur door het inpassen van verschillende sferen, die zorgen voor de ruimtelijke leesbaarheid van het ontwerp.

Ontwerpprincipes

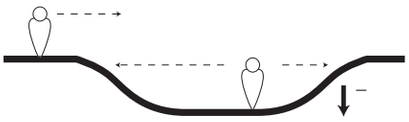
◄ Figuur 060 | Richtingverandering

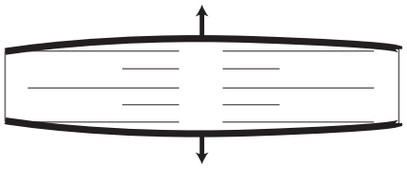

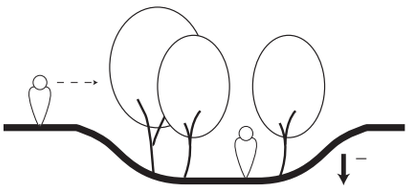
◄ Figuur 061 | Optillen grondvlak - nieuwe beleving

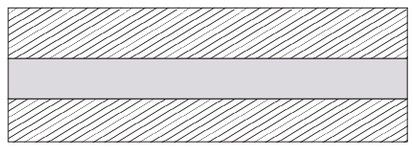

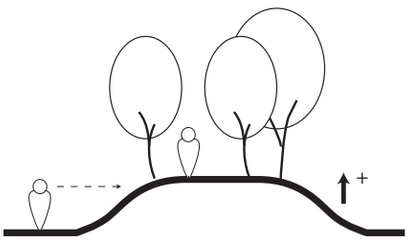
◄ Figuur 062 | Verlagen grondvlak - nieuwe beleving

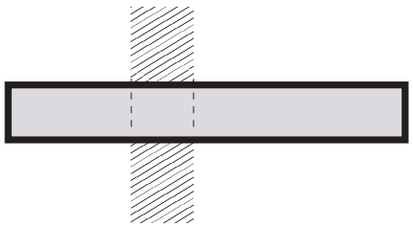

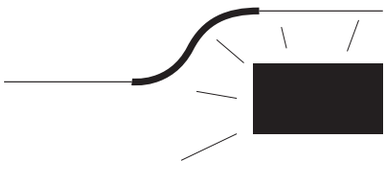
◄ Figuur 063 | Dramatiseren verlaging

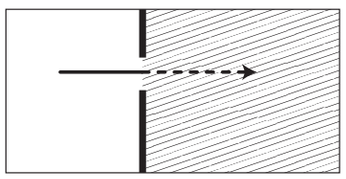

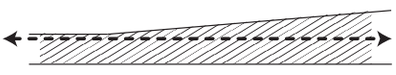
◄ Figuur 064 | Dramatiseren verhoging

◄ Figuur 065 | Reageren op bebouwing

◄ Figuur 066 | Richtingen accentueren

De onderstaande ontwerpmiddelen zijn verkregen uit de casestudie die gedaan is in het kader van de benaderingswijze pragmatiserend. Met de ontwerpmiddelen die wij hebben onderscheiden, is inzichtelijk gemaakt met welke middelen wij denken dat de vertaalslag van benaderingswijze naar ontwerp is gemaakt.

Richtingverandering
Geen directe benadering van de hoofdas zorgt ervoor dat het nodig is een richtingverandering te maken om tot de aan de hoofdas gerelateerde objecten te komen. Met dit middel wordt de hoofdas als belangrijkste lijn in het ontwerp benadrukt. (fig. 060)

◄ Figuur 067 | Accentueren entree

◄ Figuur 068 | Bewustmaken vervloeiing

Optillen grondvlak - nieuwe beleving
Het verhogen van het grondvlak ten opzichte van het omliggende vloerpeil zorgt ervoor dat er een zichtbelemmerend hoogteverschil in het terrein ontstaat. Vanaf het hoogteverschil is er echter een overzicht over het terrein aanwezig met als resultaat een andere beleving. (fig. 061)

◄ Figuur 069 | Versterken reliëf

Verlagen grondvlak - nieuwe beleving
Het verlagen van het grondvlak ten opzichte van het omliggende vloerpeil zorgt ervoor dat er een laaggelegen ruimte ontstaat. Binnenin deze ruimte is de omliggende context niet meer beleefbaar en is de oriëntatie gericht op de ruimte waarin je jezelf bevindt. (fig. 062)

◄ Figuur 070 | Accentueren lijn in verharding

Dramatiseren verlaging
Door een toepassing van beplanting in het laaggelegen deel wordt het zicht belemmerd doordat de boomkronen op ooghoogte zichtbaar zijn. Met dit middel dramatiseert de ontwerper de laaggelegen ruimte. (fig. 063)

◄ Figuur 071 | Prioriteren van verharding

Dramatiseren verhoging
De toepassing van beplanting op een hooggelegen grondvlak dramatiseert het hoogteverschil ten opzichte van zijn omgeving. Met dit middel creëert de ontwerper een scheiding tussen rechts en links van het verhoogde grondvlak. (fig. 064)

◄ Figuur 072| Scheiding in sferen

Reageren op bebouwing
Door de lijnvoering niet op het object te laten aansluiten maar deze er omheen te leggen, wordt het object in een ruimte geplaatst. De ontwerper streeft er met dit middel naar om een samenhang te krijgen tussen het object en zijn omliggende ruimte. (fig. 065)

Richtingen accentueren
Bij een vervloeiing van de lijn kan door de toepassing van structuurvormende elementen de richting geaccentueerd worden. Met dit middel wil de ontwerper de lijn tot aan het gebouw visueel beleefbaar maken zonder dat deze verstoord wordt door andere lijnen (fig. 066).

Accentueren entree
Door het toepassen van een accentuatie van de randen wordt de entree tot een pad versterkt. Dit middel gebruikt de ontweper om je naar ‘binnen’ te trekken (fig. 067).

Bewustmaken vervloeiing
Door twee contrasten vloeiend met elkaar te laten verweven, ontstaat er een samenhang tussen beide. Met dit middel creëert de ontwerper een samenhang binnen het gebruik van verschillende grondvlakbehandelingen. (fig. 068)

Versterken reliëf
Door het uitbuigen van de vorm van het reliëf wordt deze extra benadrukt. Met dit middel wil de ontwerper de bolling van het reliëf versterken en meer beleefbaar maken (fig. 069).

Accentueren lijn in verharding
Om de richting van de looplijn te accentueren gebruikt de ontwerper een ander materiaal dat als lijn in de verharding van de looplijn zichtbaar is. De ontwerper gebruikt dit middel om een bepaalde looprichting te benadrukken in zijn ontwerp (fig. 070)

Prioriteren van verharding
Door de verharding van een looplijn niet te onderbreken wordt de looplijn als belangrijk (dominant) ervaren binnen het ontwerp. Met dit middel maakt de ontwerper de hoofdroute binnen zijn ontwerp leesbaar en zijn de andere looplijnen ondergeschikt geworden (fig. 071).

Scheiding in sferen
Door een toepassing van bijvoorbeeld objecten kan de scheiding tussen verschillende sferen in het ontwerp worden verbeeldt. Met dit ontwerpmiddel wordt een grens zichtbaar gemaakt tussen verschillende sferen (fig. 072).

6.4.2 GEVANGENISMUSEUM, VEENHUIZEN

Oppervlakte:	1 ha
Ontwerper:	Buro Lubbers
Herinrichting:	2006

◄ Afbeelding 061 | De nieuwe buitenruimte van het Gevangenismuseum is zo ingericht dat deze aanlsuit op het gebouw, namelijk het museum.

◄◄◄ Afbeelding 062 | De hoofdentree van het museum wordt gekenmerkt door twee lindebomen.

◄◄ Afbeelding 063 | De buitenruimte is ontworpen met een streng en sober karakter dat doet refereren naar het verleden van de plek.

◄ Afbeelding 064 | Het carrévormige gebouw vormt een grote binnenplaats dat vroeger de binnenplaats was van het gesticht.

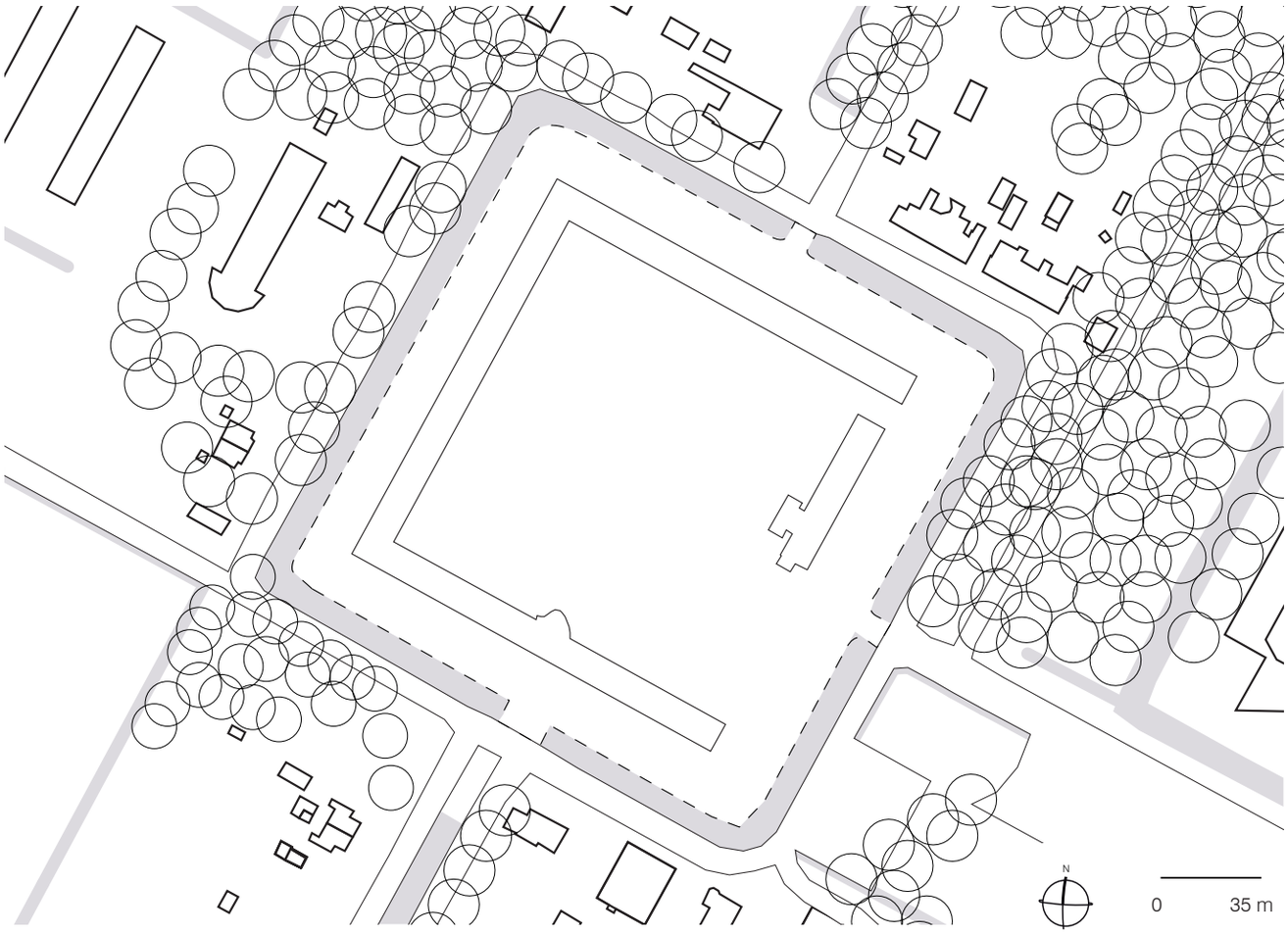
Naar het voormalige Drentse detentiedorp Veenhuizen werden rond 1825 duizenden bedelaars, landlopers, weduwen en wezen uit de grote steden verbannen. Ze woonden in drie grote dwanggestichten, die waren gebouwd door de 'Maatschappij van Weldadigheid'. Het doel met deze gestichten was om met arbeid en discipline arme mensen te leren een nieuw bestaan op te bouwen. In 1859 werden de gestichten echter omgevormd tot gevangenissen. Om deze gevangenisgebouwen heen werd het dorp Veenhuizen gebouwd waar het personeel van de gevangenissen woonde. Het dorp was niet vrij toegankelijk voor publiek. Pas in 1981 werd het mogelijk om als buitenstaander het dorp Veenhuizen te bezoeken. Tot op de dag van vandaag zijn er nog drie strafinrichtingen aanwezig in Veenhuizen die plaats bieden aan enkele honderden gedetineerden.

Het Tweede Gesticht is het enige oorspronkelijke gesticht dat de tand des tijds heeft doorstaan en nog behouden is gebleven. In het voormalig gesticht is het Gevangenismuseum gevestigd (fig. 062) (Veenhuizen 2012).

Het Gevangenismuseum is gevestigd in het voormalige Tweede Gesticht, een carrévormig gebouw (fig. 064) dat gelegen is in het 'centrum' van het dorp Veenhuizen. Het dorp Veenhuizen is gelegen in het landelijk gebied van Drenthe dat gekenmerkt wordt door akkerlanden en kleinschalige bospercelen. Na de vestiging van het Gevangenismuseum was het nodig om de plek zo in te richten dat de bezoekers van het museum zich prettig voelden en de buitenruimte een samenhang vormde met het museum (afb. 061). Om het heden en verleden met elkaar in samenhang te brengen is er in 2004 door Buro Lubbers landschapsarchitectuur een ontwerp gemaakt voor de binnentuin van het museum.

In het ontwerp wordt het strenge en sobere karakter van het verleden versterkt door de inpassing van een nieuwe ontwerplaag, waarin gerefereerd wordt aan het verleden van de plek en tevens nieuwe functies worden ingepast (fig. 063). Het doorbreken van de historische vormgeving en het creëren van een hedendaagse cultuur dient als uitgangspunt binnen het ontwerp van Buro Lubbers. (Binnentuin met strenge structuur, n.d.)

Ontwerpanalyse

Context

Het Gevangenismuseum is gelegen in het ‘centrum’ van het dorp Veenhuizen. Het dorp Veenhuizen is een buurtschap dat gekenmerkt wordt door een zeer functionele opzet. De functionele opzet is zichtbaar in de rationele structuur die bepalend is voor de water-, wegen- en beplantingsstructuur die allen te onderscheiden zijn in de directe omgeving van het Gevangenismuseum (fig. 073).

Bij het naderen van het Gevangenismuseum is de rationele structuur zichtbaar in het kanaal dat loodrecht op het gebouw gesitueerd is (afb. 074). De aanwezigheid van het kanaal versterkt de zichtlijn vanaf de openbare weg naar de entree van het Gevangenismuseum.

De sfeer rond het Gevangenismuseum wordt bepaald door de aanwezigheid van een grote hoeveelheid aan bomen. Kenmerkend voor de positionering van de bomen is dat deze veelal gerelateerd zijn aan de water- en wegstructuren die het dorp Veenhuizen ontsluiten. Hiermee versterken ze de beleefbaarheid van de rationele structuur die kenmerkend is voor Veenhuizen.

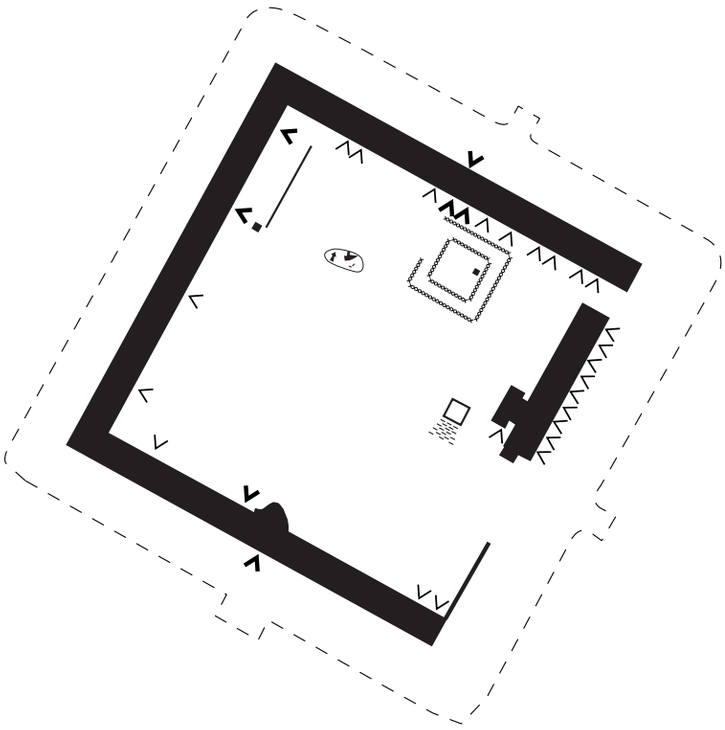
De vierkante vormgeving van het Gevangenismuseum wordt van buitenaf meer beleefbaar gemaakt door de aanwezigheid van de waterstructuur en de bomen die als lijnvormige elementen toegepast zijn (afb. 075).

◄ Figuur 073 | Context | Het Gevangenismuseum ligt in het centrum van het dorp Veenhuizen. De omgeving wordt gekenmerkt door een zeer rationele verkavelingsstructuur.

◄ ◄ Afbeelding 074 | Bij het benaderen van het museum is de sterk rationele structuur zichtbaar in een van de afwateringskanalen die loodrecht op de ingang van het museum is gesitueerd.

◄ Afbeelding 075 | De rationele structuur is aan de buitenzijde van het museum zichtbaar in de waterstructuur en de daarbij behorende bomenrijen.

N

0 35 m

Objecten

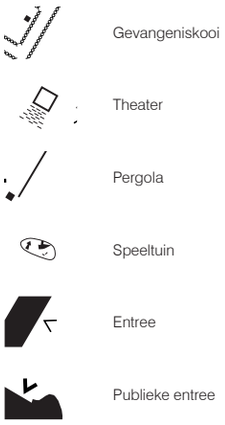
Het Gevangenismuseum wordt gevormd door één gebouwd object. Het gebouwde object is een historisch object dat geen vernieuwde toevoegingen kent. Wel zijn bij de omvorming van gesticht naar museum aanpassingen gedaan aan de entreepartijen tot het gebouw.

Het Gevangenismuseum wordt gekenmerkt door een vierkant vormgegeven bouwblok dat aan één zijde niet in zijn geheel is gesloten (fig. 074). Kenmerkend voor het bouwblok is dat het naar binnen toegericht is en daardoor de binnentuin geen tot weinig relatie heeft met de omliggende context.

Het gebouw bevat veel toegangsdeuren waarvan de meesten niet gebruikt kunnen worden door het publiek. De vetgedrukte ‘pijlen’ geven de entrees weer waar het publiek het museum en de binnentuin kunnen binnengaan. De hoofdentree tot het museum is aan onderzijde van het gebouw gesitueerd. Aan de bovenzijde van het gebouw is een doorgang aanwezig waardoor de binnentuin vanuit de context is te betreden.

De beide entrees staan lijnrecht tegenover elkaar waardoor bij binnenkomst van één van deze entrees een doorkijk is naar de andere entree. In het ontwerp van de binnentuin wordt deze doorkijk extra geaccentueerd door middel van het creëren van een visueel waarneembare looplijn. (afb. 061)

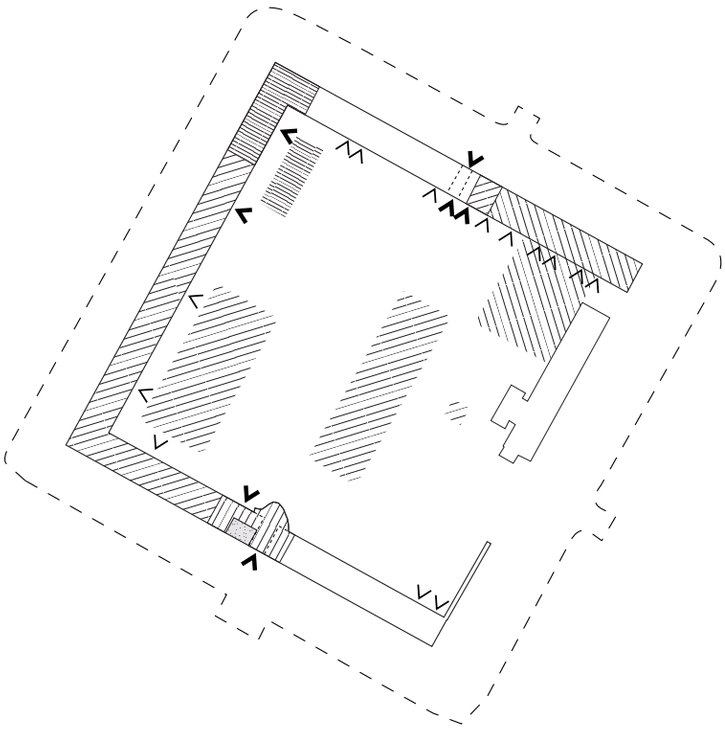
Naast het museumgebouw dat als historisch is te kenmerken zijn er nieuwe objecten toegevoegd aan de buitenruimte van het museum. Het meest opvallend object is die van het theater (afb. 077). Daarnaast is er nabij het terras een pergola gesitueerd (afb. 076). De zogenaamde ‘voetbalkooi’ die aan de bovenzijde van de binnentuin gesitueerd is doet de bezoeker tot de verbeelding spreken wat het is om opgesloten te zijn tussen allerlei hekwerken en prikkeldraadafscheidingen (afb. 063).

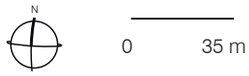

◄ Figuur 074 | Objecten | Het Gevangenismuseum wordt gekenmerkt door een vierkant bouwblok dat aan één zijde niet geheel gesloten is. In de binnenruimte zijn verschillende objecten te vinden die bijdragen aan de museale of recratieve functie van het gebouw.

◄ ◄ Afbeelding 076 | Aan de noordzijde van de binnenruimte is een terras gesitueerd die een afgescheiden heeft van een haag. Het terras is in de ruimte verankerd door middel van een pergola.

◄ Afbeelding 077 | Het meest opvallende object in de buitenruimte is het theater. Op dit podium met de bijbehorende zitelementen, worden regelmatig voorstellingen gehouden voor kinderen.

N
0
35 m

Functies

Het Gevangenismuseum heeft een museale functie die zijn invloed heeft op de buitenruimte van het gebouw. De binnentuin heeft een directe relatie met de museale functie die zich in het gebouw bevindt. Het museum is tegen betaling toegankelijk, de binnentuin is echter vrij toegankelijk voor publiek via de doorgang aan de bovenzijde van het gebouw.

Bij binnenkomst van het museum via de hoofdentree die aan de onderzijde van het gebouw gesitueerd is, heeft de bezoeker in de entreeruimte de keuze om het museum in te gaan of de binnentuin te betreden (fig. 075). Daarnaast bevindt zich op de begane grond de museumwinkel waar de bezoeker van het museum diverse museum aanverwante artikelen kan kopen. De museale functie van het Gevangenismuseum en de museumwinkel dragen beiden bij aan de exploitatie van het cultureel erfgoed maar hebben geen invloed op de inrichting van de buitenruimte. De horecagelegenheden zijn ook voor de niet betalende bezoeker van het museum te gebruiken. Deze zijn via de binnentuin te bereiken.

In een deel van het gebouw van het Gevangenismuseum zijn enkele vakantiewoningen gesitueerd. Deze functie draagt bij aan de exploitatie van het gebouw en heeft tevens invloed op de inrichting van de buitenruimte omdat er in de nabijheid van de woningen een voor de bezoeker van het museum niet toegankelijk terras aanwezig is (afb. 079).

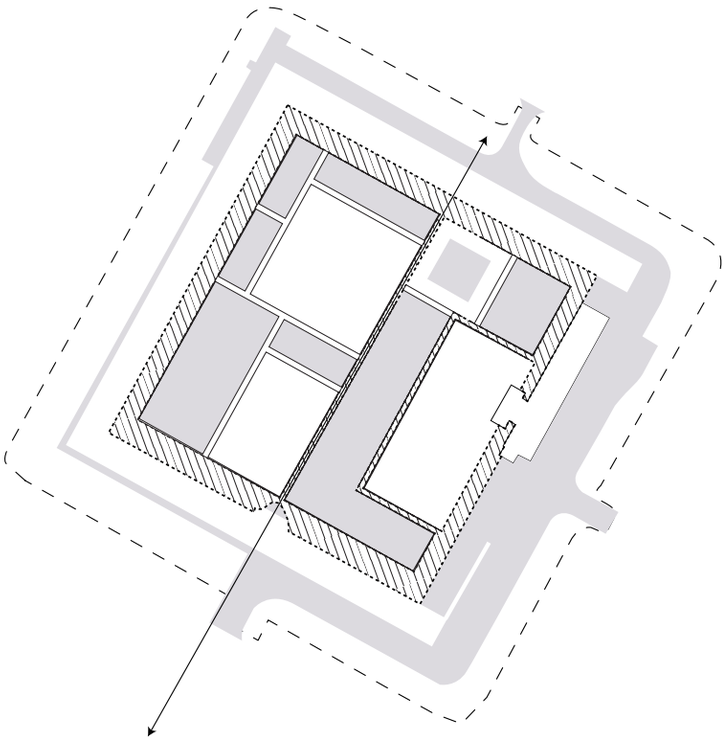
Het meest opvallend binnen het ontwerp van de binnentuin van het Gevangenismuseum is dat er een exploitatie van het museum in de buitenruimte aanwezig is. In de buitenruimte zijn enkele vlakken gekenmerkt als expositieruimte. Hier zijn museum aanverwante collecties te bezichtigen, zoals enkele vervoermiddelen (afb. 078). Uit de analyse kunnen we concluderen dat er een samenhang aanwezig is tussen de museale functie van het gebouw en de daarbij behorende buitenruimte. Exploitatie van de buitenruimte door de inpassing van verschillende functies, speelt een belangrijk rol binnen het ontwerp.

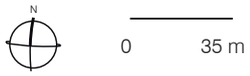

◄ Figuur 075 | Functies | In de entreeruimte van het museum heeft de bezoeker de keuze om het museum in te gaan of meteen naar de buitenruimte door te lopen. De buitenruimte is dus vrij toegankelijk. In de buitenruimte zijn voornamelijk museale functies aanwezig, maar ook de functie van horeca.

◄ ◄ Afbeelding 078 | In de buitenruimte zijn verschillende ruimtes gereserveerd voor museale doeleinden, zoals het exposeren van vervoermiddelen etc.

◄ Afbeelding 079 | In de buitenruimte is een ruimte aanwezig die als tuin dient voor de vakantiewoningen. Deze ruimte is niet toegankelijk voor het publiek.

N
0
35 m

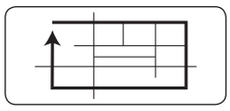

Planorganisatie

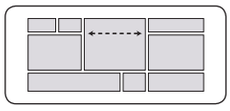
De planorganisatie van het Gevangenismuseum refereert aan de rationele structuur die kenmerkend is voor de omliggende context van Veenhuizen. Binnen het ontwerp voor de binnentuin is de rondgang die de vormgeving van het gebouw versterkt behouden (afb. 080). Daarnaast wordt de rondgang geaccentueerd door de toepassing van betonnen stelconplaten, die in contrast zijn met de rode klinkerverharding van de rondgang die een samenhang vormt met de architectuur van het gebouw.

De hoofdas die te onderscheiden is binnen het ontwerp doorsnijdt de binnentuin en verbindt de beide entrees met elkaar. Gerelateerd aan deze hoofdas is er een gridstructuur toegepast die de rationele structuur van de rondgang moet verbreken. De gridstructuur wordt gekenmerkt door een willekeurigheid van lijnen die met elkaar bepalend zijn voor de vlakverdeling in de binnentuin (afb. 081).

Kenmerkend voor de planorganisatie is dat de karakteristiek van het verleden wordt versterkt door het inpassen van een contrasterende lijnvorming (fig. 076). Hierdoor ontstaat er een samenhang tussen verleden en heden.

Doorbreken van rondgang

Visuele verbinding paden

Ondergeschikte routing

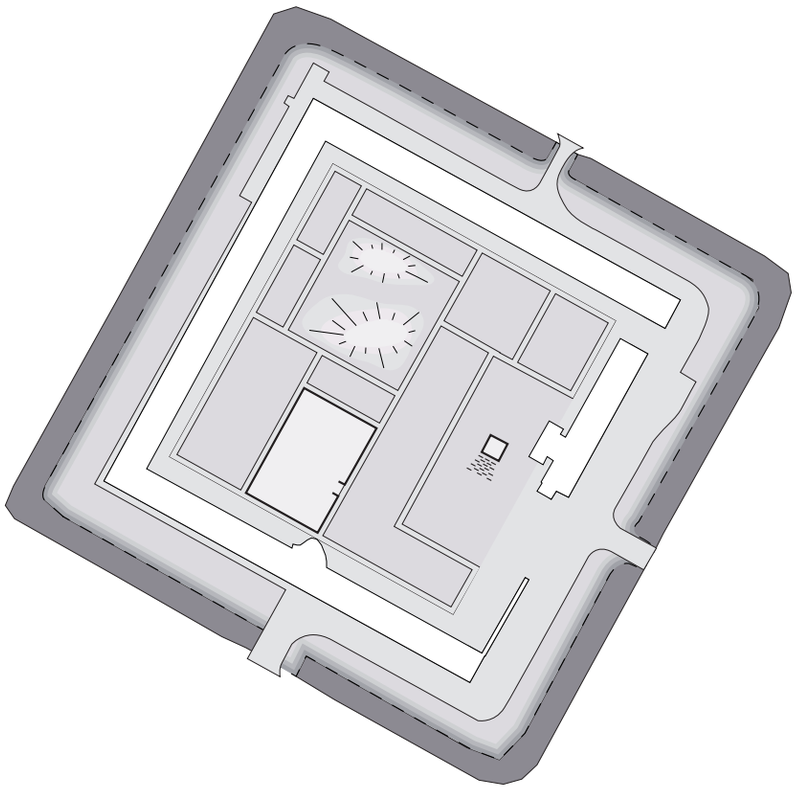

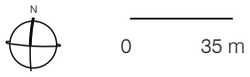
Belangrijkste routing

◄ Figuur 076 | Planorganisatie | De vormgeving van het gebouw wordt versterkt door de aanwezige rondgang. De vormgeving van de rondgang wordt sterk doorbroken door de inpassing van het zogenaamde gridstructuur, die refereert naar de rationele structuur van de context.

◄ ◄ Afbeelding 080 | De rondgang wordt binnen de buitenruimte benadrukt door een strook verharding langs het gebouw.

◄ Afbeelding 081 | In de buitenruimte wordt doormiddel van een gridstructuur de vormgeving van de rondgang doorbroken.

N
0
35 m

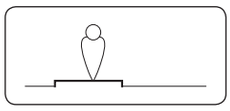

Geomorfologie

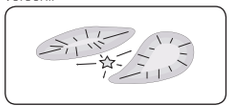
De geomorfologie binnen het ontwerp hangt samen met de gridstructuur die bepalend is voor de planorganisatie van de binnentuin (fig 077). De lijnvorming die de gridstructuur beleefbaar moet maken, wordt gekenmerkt doordat deze ca. 5 cm boven het vloerpeil van de vlakken is gelegen (afb. 083). Hiermee wordt de lijnvoering van de gridstructuur benadrukt en zijn ze dominant ten opzichte van het overige grondvlak.

Het meest opvallende gebruik van reliëf is van een functionele aard. In de binnentuin zijn enkele oude karakteristieke bomen aanwezig die behouden zijn in het nieuwe ontwerp. Door de hogere ligging ten opzichte van het huidig vloerpeil was een hoogteverschil onoverkomelijk. Nabij de hoofdentree van het museum is het hoogteverschil verwerkt in een betonnen band, die tevens als zitelement gebruikt kan worden (afb. 082).

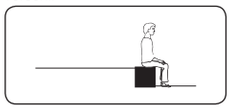
In het vlak waar de overige oude bomen gesitueerd zijn, is gebruik gemaakt van een meer organisch vormgegeven reliëf. Binnen de twee bolliggende grondlichamen zijn enkele speeltoestellen geplaatst. Dat de grondlichamen functioneel van aard zijn is ook hierin zichtbaar. De speeltoestellen mochten vanuit het museum gezien niet zichtbaar zijn voor de bezoeker. Vanaf het terras is het echter wel mogelijk om de speelplaats te zien. Hierdoor is het voor de ouders mogelijk om toezicht te houden op hun spelende kinderen terwijl zij op het terras gebruik maken van de horecagelegenheid.

Prioriteren verharding - hoogteverschil

Strategisch gebruik hoogteverschil

Accentueren hoogteverschil

Harde grens

Algemene hoogte

Laagste hoogte

Hoogste hoogte

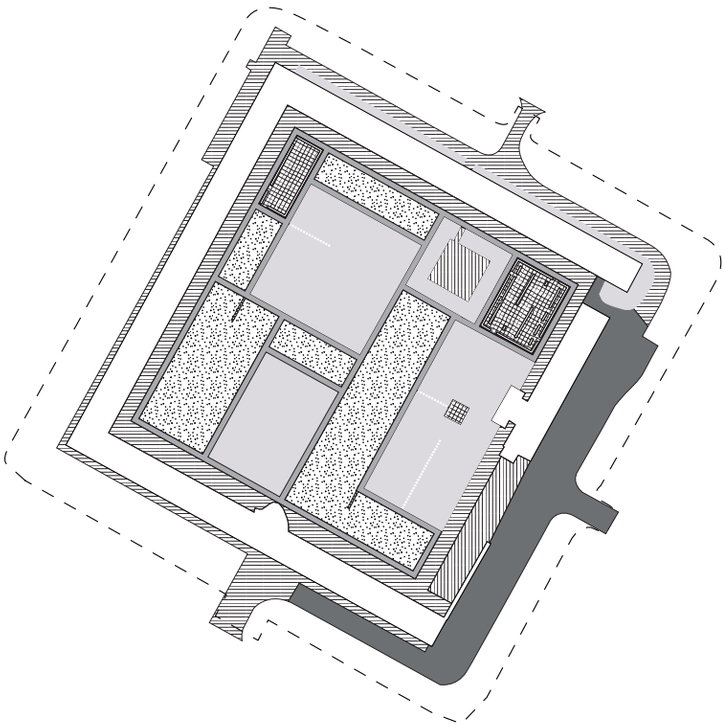

Water

◄ Figuur 77 | Geomorfologie | De lijnen van de gridstructuur worden in het plan geaccentueerd doordat deze 5 cm hoger liggen dan de rest van het grondvlak. Twee vakken liggen echter binnen het gridstructuur verhoogd ten opzichte van de paden.

◄ ◄ Afbeelding 082| Om een aantal bomen te kunnen behouden zijn twee vakken hoger gelegen dan het overige grondvlak. Bij de hoofdentree is het hoogteverschil opgevangen met een betonnen rand.

◄ Afbeelding 083 |De paden die de lijnvormige gridstructuur maken, liggen 5 cm verhoogd ten opzichte van de overige verhardingen waardoor ze sterk benadrukt worden.

N
0
35 m

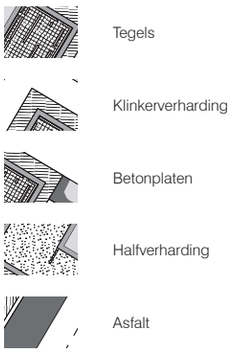
Sfeer | Grondvlak

Om het verleden van de plek als gevangenis te respecteren en te versterken, is er gebruik gemaakt van een eenvoudig materiaalgebruik dat een sobere uitstraling heeft. De eenvoud in materiaalgebruik zorgt ervoor dat de essentie van het ontwerp, de gridstructuur en de daaraan gerelateerde vlakverdeling goed leesbaar is voor de bezoeker van de binnentuin (fig. 078).

De gridstructuur wordt gekenmerkt door de toepassing van betonnen stelconplaten. Het gebruik van beton is een verwijzing naar de betonfabriek die op het binnenterrein in het verleden aanwezig was. Door het gebruik van het lichtkleurige beton in contrast met de rode klinkerverharding van de rondgang, wordt de lijnvoering en het doorbreken van de rationele structuur van de rondgang benadrukt (afb. 084).

De vlakken die ontstaan door de toepassing van de gridstructuur hebben een invulling van steenslag of gras. In de toepassing hiervan is geen structuur zichtbaar. De toepassing van steenslag versterkt de eenvoud die kenmerkend is voor de inrichting van het binnenterrein. Objecten die geplaatst zijn in het gras zijn toegankelijk door de aanwezigheid van stapstenen (afb. 085). Doordat deze stapstenen geen harde lijn vormen verstoren ze de gridstructuur met de daarbij behorende vlakverdeling niet.

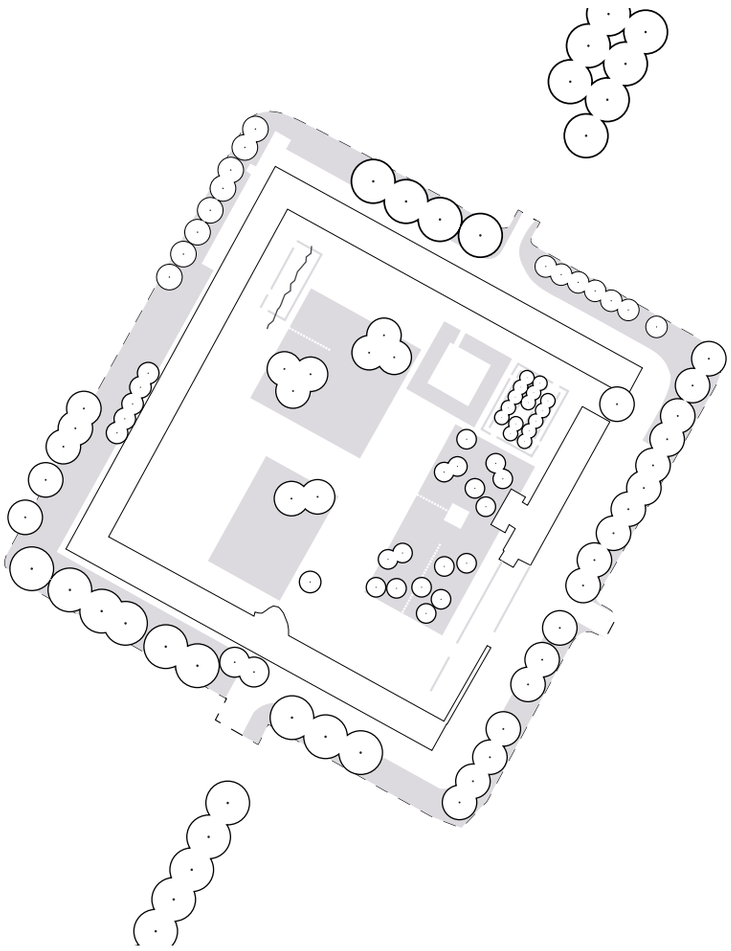
Door een toepassing van eenvoudige materialen die de leegheid en kilheid van het verleden van de gevangenis versterken, overschreewt de inpassing van de constrasterende gridstructuur niet de essentie van het verleden.

◄ Figuur 078 | Door een eenvoud in het materiaalgebruik is de essentie van het ontwerp, de gridstructuur, duidelijk leesbaar. De gridstructuur wordt gevormd door grote betonplaten. Binnen de gridstructuur liggen afgewisseld van elkaar grind- en grasvlakken.

◄ ◄ Afbeelding 084 | Door het gebruik van een rode klinker is de rondgang in samenhang met de architectuur van het gebouw. De lichte kleur van de betonrand contrasteerd hiermee waardoor zowel de oude als nieuwe inpassing leesbaar wordt.

◄ Afbeelding 085 | Objecten die in de grasvlakken zijn gelegen, zijn toegangelijk gemaakt door het toepassen van stapstenen. De stapstenen zijn niet dominant en verstoren hierdoor het beeld van de gridstructuur niet.

N
0
35 m

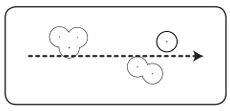
Sfeer | Beplanting

De beplanting in de directe omgeving van het Gevangenismuseum wordt gekenmerkt door een rationele structuur die gevormd wordt door bomenrijen. De bomenrijen aan alle vier de zijden van het gebouw versterken de vormgeving en de horizontale gelaagheid binnen de architectuur van het gebouw. (afb. 087).

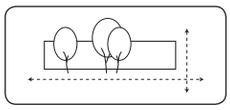
Gerelateerd aan de wegstructuur die loodrecht gesitueerd staat op de beide entrees van het gebouw, zijn bomenrijen aanwezig die de rationele structuur versterken en tevens de zichtlijn benadrukken vanuit de omgeving naar het gebouw en andersom (fig. 079).

In de binnentuin van het Gevangenismuseum is weinig beplanting aanwezig. De reden hiervan is dat ernaar gestreefd is binnen het ontwerp om de leegheid en kilheid van de plek te behouden. Zoals eerder beschreven is er in de binnentuin een zichtlijn aanwezig die versterkt wordt door de aanwezigheid van een looplijn. De karakteristieke oude bomen (afb. 086) die in het nieuwe ontwerp behouden zijn versterken de zichtlijn vanuit de beide entrees. Door de inpassing van een meerstammige plataan nabij de hoofdentree (afb. 061) wordt de zichtlijn benadrukt. Kenmerkend aan deze nieuwe inpassing is dat dit de enige boom in de hele binnentuin is die in een grindvlak geplant is. Hiermee wordt de positionering van de boom versterkt ten opzichte van de overige bomen.

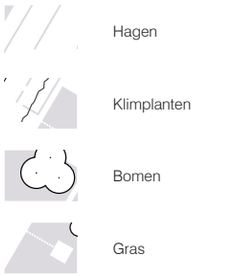
Het theater wordt geflankeerd door bomen die in een willekeur geplant zijn. Hiermee wordt de rationele structuur die op grondvlakniveau te onderscheiden is versterkt. Rond de beide terrassen zijn hagen aanwezig waardoor deze enige mate van beschutting hebben. Hiermee wordt tevens de rommelige informatie die aanwezig is op de terrassen (stoelen, tafels etc.) aan het oog ontrokken van de museumbezoeker.

Accentueren zichtlijn

Horizontale gelaagdheid

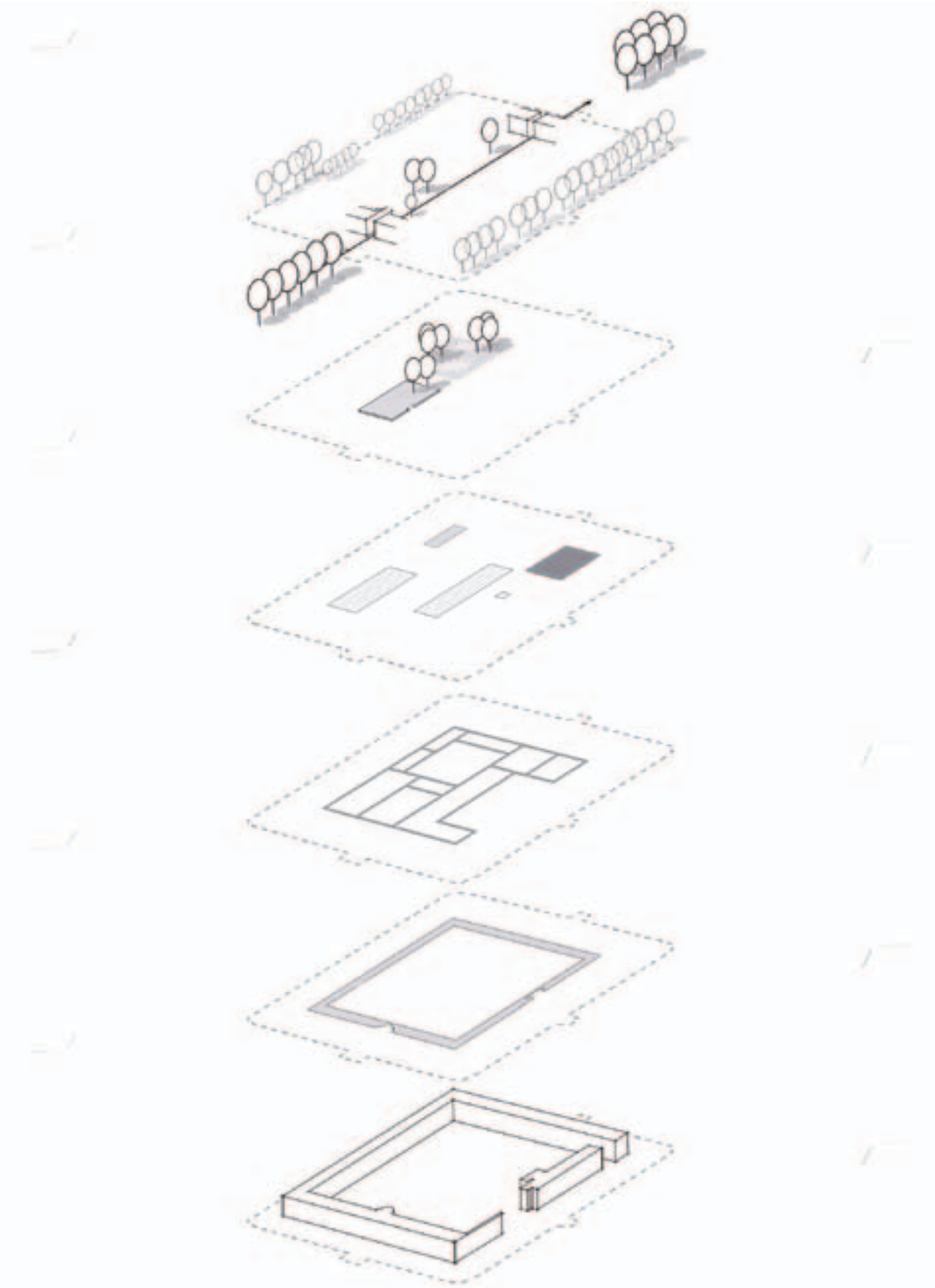

◄ Figuur 079 | Beplanting | De beplanting in de buitenruimte van het Gevangenismuseum versterken de rationele structuur die kenmerkent is voor de context. In de binnentuin versterken de twee boomgroepen de zichtlijn die door het gebouw heenloopt.

◄ ◄ Afbeelding 086. De karakteristieke boomgroepen versterken, wanneer ze in blad staan, de zichtlijn die door het gebouw heenloopt.

◄ Afbeelding 087 | De vier bomenrijen die rondom het gevangenismuseum staan, versterken de rationele structuur.

Essentie

De essentie van het ontwerp is in zes lagen uiteen te rafelen. De eerste laag die we hebben onderscheiden is de laag van het gebouw. Kenmerkend voor het gebouw is dat het een vierkant bouwblok vormt dat naar binnen gericht is. Hierdoor zijn er weinig tot geen relaties aanwezig tussen het binnenterrein en de omliggende context van het gebouw. (fig. 080).

In de tweede laag onderscheiden we de rondgang die naast dat deze functioneel is, vanwege de vele entrees, ook de vierkante vormgeving van het gebouwde object versterkt (fig. 081).

Het doorbreken van de rationele structuur wordt binnen het ontwerp gedaan door de inpassing van een zogenaamde gridstructuur waarbij de lijnen een willekeur hebben in de positionering ervan. De gridstructuur wordt geaccentueerd door deze ten opzichte van het vloerpeil te verhogen (fig. 082).

In de vierde laag onderscheiden we de functies die aanwezig zijn in de buitenruimte van het museum. De functies zijn gekoppeld aan de vlakverdeling die ontstaan is als gevolg van de inpassing van de gridstructuur. Exploitatie speelt een belangrijke rol binnen het ontwerp (fig. 083).

De geomorfologie binnen het ontwerp hangt samen met het behoud van de karakteristieke oude bomen. Door de inpassing van de geomorfologie binnen het ontwerp wordt de hoofdas binnen de planorganisatie benadrukt (fig. 084).

In de laatste laag onderscheiden we de boomstructuur die de rationele structuur van de context versterkt. De bomenrijen die loodrecht op de entrees van het gebouw in de context aanwezig zijn, worden in de binnentuin visueel doorgetrokken door het behoud van de oude karakteristieke bomen en een minimale toevoeging van één nieuwe boom. De hoofdas versterkt de visuele beleefbaarheid van de bomenrij (fig. 085).

In de synthesekaart (fig. 086) zijn de zes essenties bij elkaar gevoegd. Hieruit kunnen we concluderen dat de rationele vormgeving van de context gebruikt is als inspiratie voor de vormgeving van het binnenterrein. De hoofdas die de entrees met elkaar verbindt wordt visueel versterkt door de gridstructuur, de hoogteverschillen en de beplanting. Exploitatie van de buitenruimte speelt een belangrijke rol binnen de inrichting van het binnenterrein die gepaard gaat met het inpassen van nieuwe functies.

Uit de essentielagen kunnen we concluderen dat de ontwerper door het bewerken van de historische essentie en het scheppen van nieuwe hedendaagse cultuur de benaderingswijze van pragmatiserend heeft gehanteerd. Daarnaast zijn de kenmerken van karakteriserend aanwezig in het ontwerp. De invloed van deze benaderingswijze is zichtbaar in het kenmerk van het accentueren van hoogteverschillen en objecten.

◄ Figuur 085 | De zichtlijn die door het gebouw heenloopt wordt versterkt door een aantal bomen in de binnenruimte. Deze lijn sluit aan op de bomenrijen die gesitueerd zijn in de context.

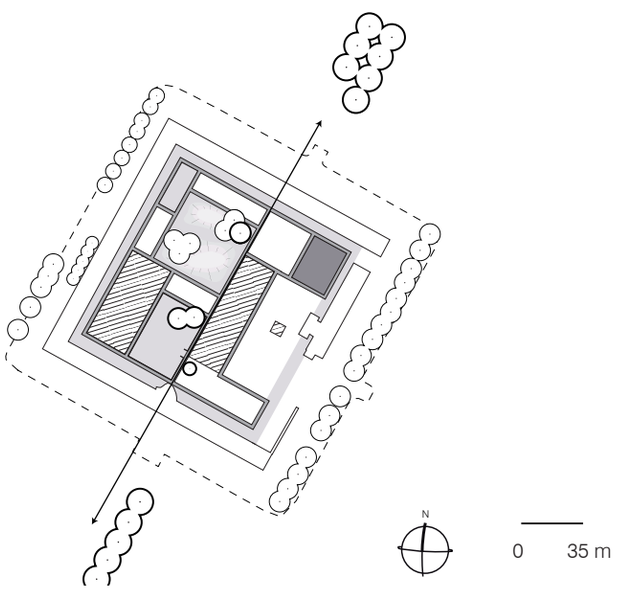
◄ Figuur 084 | De geormofologie hangt sterk samen met het behoud van een aantal karakteristieke bomen. Om deze te behouden is het grondvlak rondom de bomen op oude hoogte gehouden.

◄ Figuur 083 | Binnen de grid structuur zijn verschillende functies te onderscheiden. Voornamelijk museale functies, maar ook een terras voor de aanwezige horeca en een ruimte die gereserveerd is als tuin voor de aanwezige vakantiewoningen.

◄ Figuur 082 | De sterke rondgang in de binnenruimte wordt doorbroken door de toepassing van een gridstructuur.

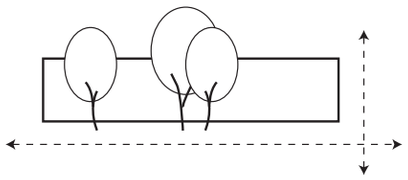
◄ Figuur 081 | De tweede laag is de rondgang die door de toepassing van een verharding versterkt wordt.

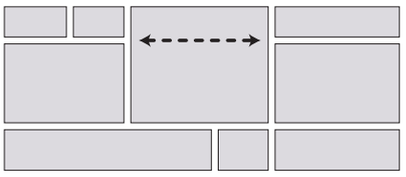
◄ Figuur 080 | Kenmerkend voor het gebouw is dat dit een vierkant bijna gesloten bouwblok dat echter aan één zijde niet gesloten is. De binnenruimte heeft dan ook weinig tot geen relatie met de context

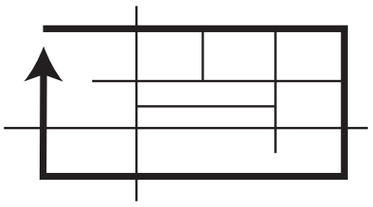

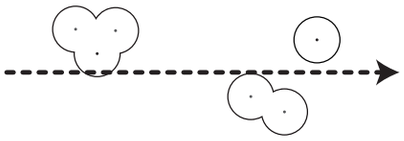
► Figuur 086 | Synthesekaart | In de synthesekaart kunnen we concluderen dat de functies een belangrijke rol spelen in de buitenruimte. De essentie in het ontwerp is dat de sterke rondgang doorbroken wordt door de inpassing van een afwijkende gridstructuur.

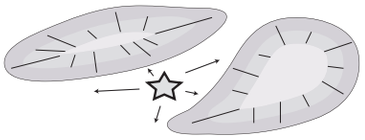
Ontwerpprincipes

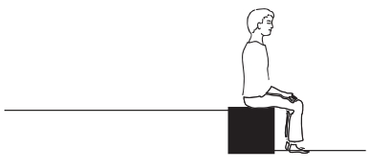

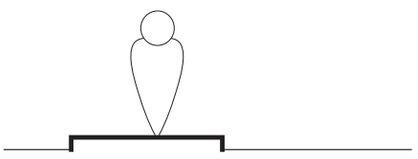

De onderstaande ontwerpmiddelen zijn verkregen uit de casestudie die gedaan is in het kader van de benaderingswijze pragmatiserend. Met de ontwerpmiddelen die wij hebben onderscheiden, is inzichtelijk gemaakt met welke middelen wij denken dat de vertaalslag van benaderingswijze naar ontwerp is gemaakt.

Horizontale gelaagdheid
Het versterken van een horizontaal gelaagd object wordt verkregen door het inzetten van verticaal gerichte objecten, zoals bomen. Beide elementen versterken in samenhang met elkaar de karakteristiek en architectuur van het gebouw, die de ontwerper in zijn ontwerp wil benadrukken. (fig. 087)

◄ Figuur 087 | Horizontale gelaagdheid

Visuele verbinding paden
De toepassing van een gridstructuur met een willekeur aan lijnen heeft tot gevolg dat sommige lijnen niet op elkaar aansluiten. Doordat de lijnen echter wel loodrecht tegenover elkaar liggen wordt visueel de lijn beleefbaar gemaakt. Met dit middel wil de ontwerper het ‘spel’ binnen de positionering van de looplijnen beleefbaar maken (fig. 088)

◄ Figuur 088 | Visuele verbinding paden

Doorbreken van rondgang (fig. 089
De rondgang die de geometrische vormgeving van het object versterkt wordt doorbroken door een inpassing van een gridstructuur met een willekeur aan lijnen. Met dit middel wil de ontwerper de rationele structuur van de rondgang versterken door het inpassen van een contrasterende gridstructuur.

◄ Figuur 089 | Doorbreken van rondgang

Accentueren zichtlijn
De zichtlijn die aanwezig is van entree tot entree in het ontwerp wordt versterkt door de toepassing van boomgroepen die een geleidende functie hebben. Met dit middel wil de ontwerper door de toepassing van enkele objecten de visueel beleefbare lijn in het ontwerp versterken, zonder daarin te overdrijven in de hoeveelheid objecten. (fig. 090)

◄ Figuur 090 | Accentueren zichtlijn

Strategisch gebruik hoogteverschil
Hoogteverschil in het terrein gebruikt de ontwerper om objecten aan het oog te onttrekken. Door een organische vormgeving van het hoogteverschil is deze niet dominant aanwezig in het ontwerp. (fig. 091)

◄ Figuur 091 | Strategisch gebruik hoogteverschil

Accentueren van hoogteverschil
Het hoogteverschil dat verkregen is door het optillen van het grondvlak wordt geaccentueerd door de toepassing van brede banden die tevens de functie van zitelement hebben. Door een toepassing van accentuatie wordt de essentie van het ontwerp (vlakverdeling) extra benadrukt. (fig. 092)

◄ Figuur 092 | Accentueren van hoogteverschil

Prioriteren verharding
Door de belangrijkste lijnen binnen het ontwerp ten opzichte van het omliggende grondpeil te verhogen, worden ze als dominant beschouwd binnen het ontwerp. Met dit middel wil de ontwerper hier de looplijnen benadrukken ten opzichte van de overige verhardingsvlakken. (fig. 093)

◄ Figuur 093 | Prioriteren verharding

‘In elk geval moet de ontwerper bereid zijn tot het voeren van een dialoog met de geschiedenis, waarbij nu eens de ontwerper dan weer het verleden het laatste woord heeft’

Jan Kolen
Universitairdocent Archeologie en bijzonder hoogleraar Erfgoed van Stad en Land,
VU Amsterdam
(geciteerd in Dings, M., Witsen, P. P. 2009: 171)

7.0
CONCLUSIE

Zoals reeds beschreven in hoofdstuk 3.4 (blz. 29) is dit onderzoek gebaseerd op de zogenoemde denkwijzen benoemd door Eric Luiten. In hoofdstuk 5.1 (blz. 36) zijn de denkwijzen van Eric Luiten gethematiseerd om zo benaderingswijzen te onderscheiden welke toepasbaar zijn bij het ontwerp voor de buitenruimte van cultureel erfgoed.

Het doel van het onderzoek is om straks een overzicht te geven waarbij de ontwerper kan bekijken welke benaderingswijze het beste bij de vraag van de opdrachtgever past. Het onderzoeken van de casestudies en de essenties daaruit zijn goede stappen om te achterhalen wat een benaderingswijze nu betekent voor het ontwerp. De volgende stap is dus om te beschrijven hoe een benaderingswijze zich kan uiten in het ontwerp en hoe de ontwerper dit kan bereiken door middel van ontwerpprincipes.

Ten tweede moet, zoals de hypothese in hoofdstuk 3.5 (blz. 33) omschrijft, gekeken worden of er invloeden van één of meerdere benaderingswijzen te herkennen zijn in de casestudies (hoofdstuk 7.1.2). Vervolgens is het nodig om de ontwerpprincipes die uit de casestudies voortkomen, hiervan los te koppelen om zo de ontwerpprincipes per benaderingswijze te kunnen formuleren. Het loskoppelen van de ontwerpprincipes wordt in dit conclusie hoofdstuk in drie stappen gedaan. Allereerst worden alle ontwerpprincipes in een overzichtstabel bij elkaar gevoegd (hoofdstuk 7.2). Vervolgens worden de ontwerpprincipes door middel van een venndiagram gekoppeld aan de benaderingswijze op basis van de overzichtstabel (hoofdstuk 7.2) en de in hoofdstuk 7.1 omschreven kenmerken van de benaderingswijzen. In dit diagram (hoofdstuk 7.3) zijn de ontwerpprincipes nog uitsluitend gerelateerd aan de dominante benaderingswijze. De volgende en tevens laatste stap is dus om de ontwerpprincipes nogmaals in het venndiagram te plaatsen (hoofdstuk 7.4), maar dit keer wordt er per ontwerpprincipe gekeken of hij past bij de dominante benaderingswijze of past bij de ondergeschikte benaderingswijze, zoals beschreven in hoofdstuk 7.1.2.

Uiteindelijk resulteren deze stappen in zes overzichtspagina's waarop de ontwerper kan zien welke benaderingswijze het beste past bij zijn opgave en welke ontwerpprincipes daarbij horen (hoofdstuk 7.5.1 t/m 7.5.6).

7.1 Essentie van de benaderingswijzen

Aan de hand van de essentie van de casestudies is de kern van de benaderingswijzen verhalend, karakteriserend en pragmatiserend onder woorden gebracht in twee onderdelen. Allereerst wordt per benaderingswijze kort benoemd hoe deze vooraf in het vooronderzoek omschreven is. Vervolgens wordt beschreven hoe de benaderingswijze zich uit in het ontwerp. Tot slot wordt benoemd op welke wijze, dus hoe de uiting van de benaderingswijze in het ontwerp bereikt kan worden en welke kernwoorden daarbij passen.

Verhalend

De benaderingswijze verhalend wordt gekenmerkt doordat de gehele geschiedenis van het cultureel erfgoed belangrijk wordt geacht. Het ontwerp is dus een collage van verschillende tijdslagen die verbeeld en/of verteld worden in de buitenruimte. Het uiteenrafelen van de verschillende tijdslagen is dan ook het belangrijkste uitgangspunt.

Een verhalend ontwerp wordt gekenmerkt door een veelvoud van informatie, doordat alle tijdslagen belangrijk worden gevonden. Het is bij een verhalend ontwerp dan ook het gevaar dat de 'collage' onleesbaar wordt en dus teveel informatie bevat. Het belangrijkste kenmerk van het ontwerp is dat de ontwerper gefascineerd is om de geschiedenis uit te dragen en deze beleefbaar te maken voor de bezoeker.

De wijze waarop dit door de ontwerper wordt gedaan is voornamelijk het visueel beleefbaar maken van de verschillende verhaallijnen. Dit moet vanwege de verhaallijn(en) dan ook de kracht in het ontwerp zijn. Het beleefbaar maken van de verhaallijn(en) wordt voornamelijk bereikt door de toepassing van beeldspraak. Het belangrijkste aandachtspunt in het verhalende ontwerp is het vormgeven van een duidelijke rangorde in het ontwerp. Door bepaalde objecten belangrijker te maken dan andere, door deze te benadrukken blijft de kern beter beleefbaar en verdwaalt de bezoeker niet in de gelaagdheid van het plan.

Karakteriserend

Zoals de naam van de benaderingswijze al omvat wordt deze gekenmerkt doordat de ontwerper zoekt naar het meest karakteristieke in de historische ontwikkeling van het erfgoed. De ontwerper zoekt dus naar de historische essentie die hij vervolgens versterkt.

Aan de hand van de casestudie van de Hermitage in Amsterdam (hoofdstuk 6.3 blz. 71) valt af te leiden dat een karakteriserend ontwerp zich uit in eenvoud en uniformiteit. Door-

dat de ontwerper een selectie maakt van de historie kan er met weinig middelen een krachtig ontwerp neergezet worden. Het ontwerp kenmerkt zich dan ook als ingetogen en terughoudend.
De ontwerper kan een karakteriserend ontwerp bereiken door de historische essentie te gebruiken en deze te overdrijven. Hij kan deze overdrijven door bepaalde onderdelen te accentueren en te dramatiseren. Het overdrijven van de essentie is dus het belangrijkste kenmerk van een karakteriserend ontwerp.

Pragmatiserend

De pragmatiserende benaderingswijze wordt gekenmerkt doordat de ontwerper gebruik maakt van de historie en deze naar zijn hand probeert te zetten in het ontwerp. Hij streeft dus naar het scheppen van een hedendaagse cultuur om daarmee het culturele erfgoed te behouden. Belangrijkste uitgangspunt is dat de ontwerper gebruik maakt van de aanreikingen die voorhanden zijn binnen het huidige erfgoed.

Een pragmatiserend ontwerp uit zich doordat het ontwerp de confrontatie opzoekt met de geschiedenis. Het kenmerkt zich dus door rationonele oplossingen en doordat de ontwerper extremen bewust tegenover elkaar zet. Hiermee zet de ontwerper de bezoeker bewust aan het denken.

De ontwerper kan deze benaderingswijze in zijn ontwerp bereiken door het doorbreken van vanzelfsprekende relaties en oplossingsrichtingen. De ontwerper is dus vrij de historie te interpreteren en daarmee een nieuw ontwerp te maken, zonder deze te negeren. De ontwerper schept dus een nieuwe cultuur die de historie van de plek visueel beleefbaar maakt.

7.1.2 Benaderingswijzen in casestudies

Zoals in de hypothese in hoofdstuk 3.5 (blz. 33) is omschreven wordt er verwacht dat er binnen één ontwerp meerdere benaderingswijzen van invloed kunnen zijn. Wel wordt er verwacht dat er altijd één benaderingswijze overheersend en dus dominant is. In deze paragraaf wordt per casestudie kort omschreven welke benaderingswijze dominant is en of er nog een invloed te herkennen is. De benaderingswijze zijn aan de casestudie toegekend op basis van de in hoofdstuk 7.1 beschreven kenmerken.

Vught

Bij het ontwerp voor Kamp Vught is zoals vooraf benoemd, gebruik gemaakt van een verhalend ontwerp. Dit is in het ontwerp goed uiteengezet en is het verhaal door de verschillende objecten goed te lezen. De ontwerper heeft bewust gekozen om gebruik te maken van een ingetogen ontwerp, waarin accentuatie en dramatisering een belangrijke rol spelen. In dit ontwerp heeft de benaderingswijze karakteriserend dus een belangrijke invloed gehad.

Hermitage

Bij de Hermitage Amsterdam heeft de ontwerper bewust gekozen om één deel uit de geschiedenis van de plek te gebruiken in het ontwerp en deze te overdrijven, accentueren en soms te dramatiseren. Het ontwerp kenmerkt zich dan ook doordat het zeer ingetogen is en het gebouw voor zich laat spreken. Bij de Hermitage is geen andere benaderingswijze van invloed geweest op het ontwerp.

Westergasfabriek

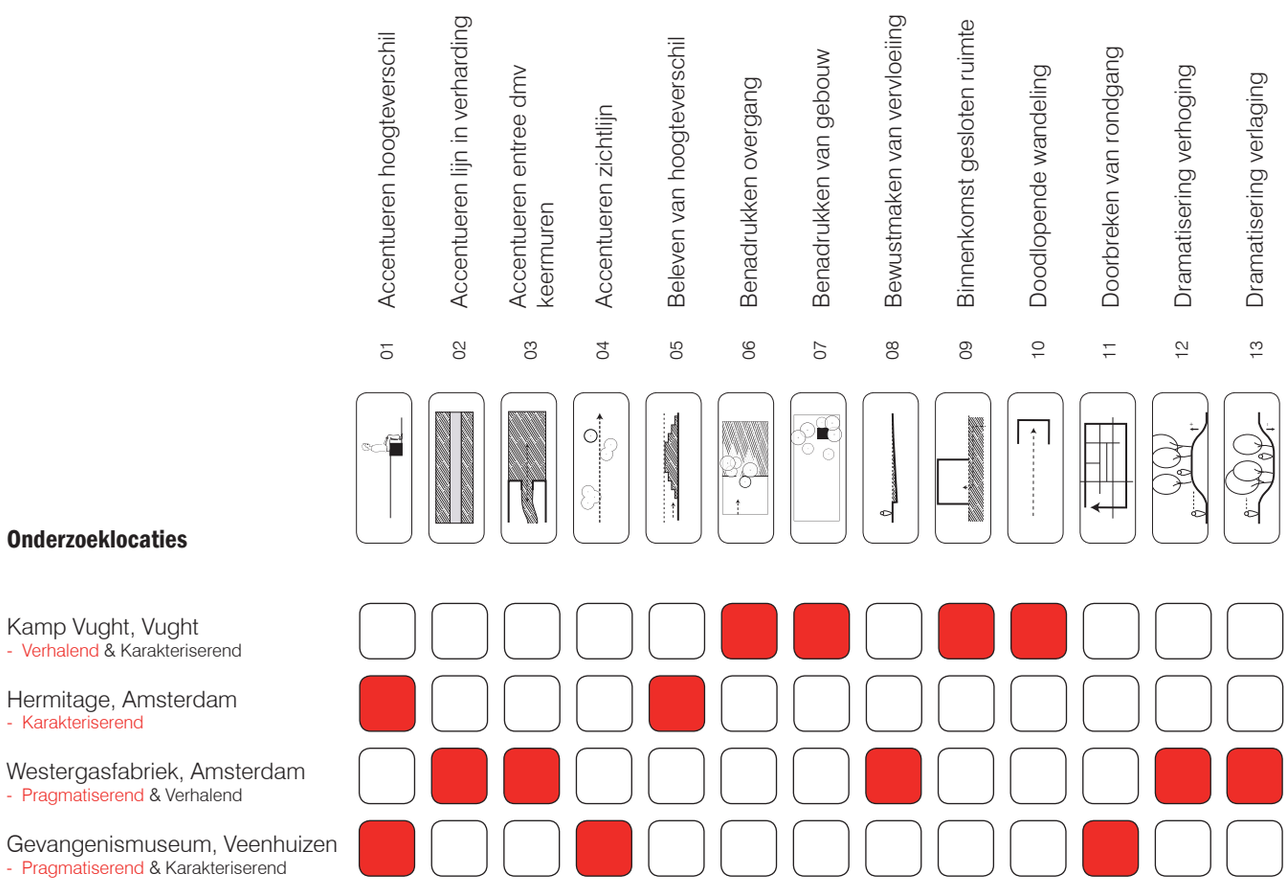
De Westergasfabriek is een kenmerkend voorbeeld van een pragmatiserend ontwerp. De ontwerper heeft zich bij het ontwerp voornamelijk gericht op het maken van een nieuwe cultuur op een historische plek. De historie van de plek is alleen nog zichtbaar in de overgebleven gebouwen. Daarnaast wil de ontwerper ook het verhaal vertellen van de mens en haar omgang met de natuur. Dit doet ze doormiddel van verschillende sferen die een rode draad vormen in het plan te creëren. Op de knooppunten van sferen ontstaat echter een veelvoud van informatie die onleesbaar dreigt te worden. Westergasfabriek is dus pragmatiserend met een belangrijke invloed van een verhalende benaderingswijze.

Veenhuizen

Ook Veenhuizen is een duidelijk voorbeeld van een pragmatiserend ontwerp. De ontwerper heeft duidelijk ingespeeld op de nieuwe functie van het gebouw, waarbij de historie nog zichtbaar is in de sobere sfeer van de buitenruimte. De vormgeving komt echter niet historiserend over. Doordat de ontwerper met weinig middelen een ingetogen ontwerp heeft gemaakt is er toch een invloed te herkennen van de karakteriserende benaderingswijze.

7.2 Overzichtstabel casestudies

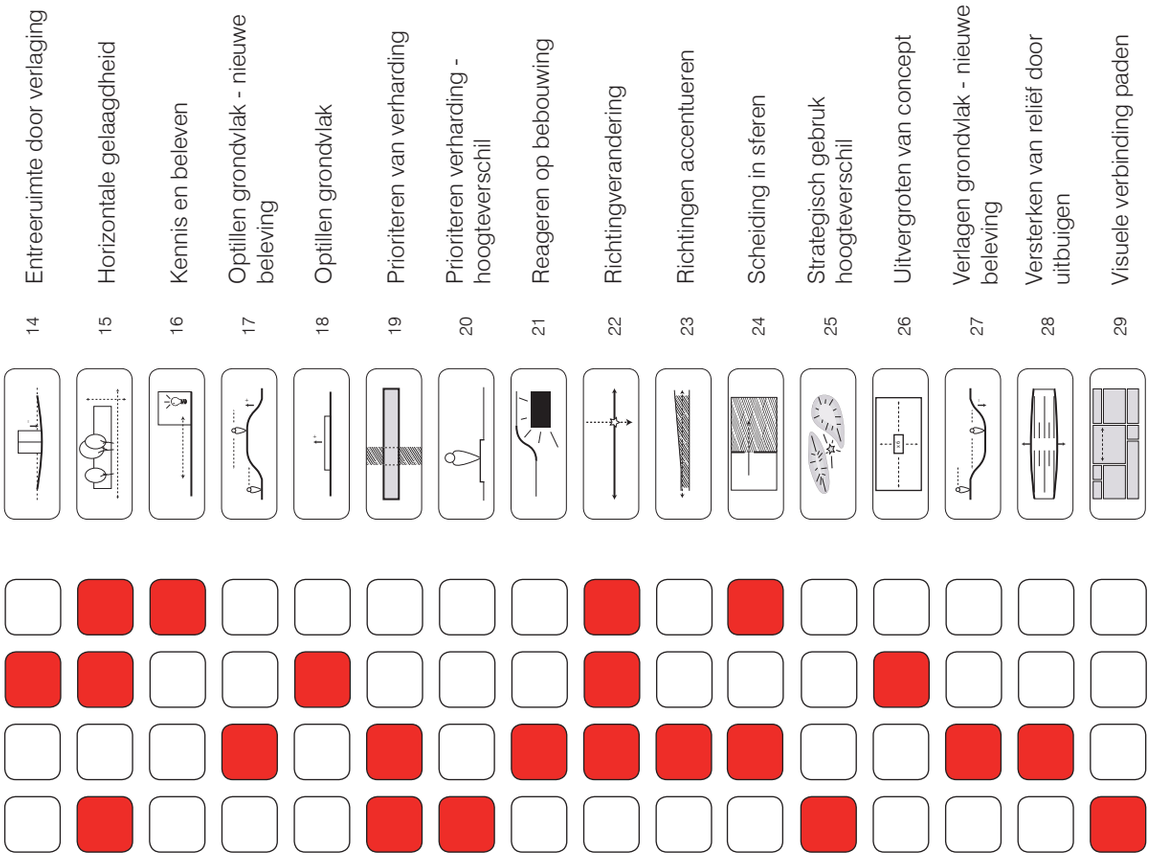
Stap 1:

Om uiteindelijk de ontwerpprincipes te kunnen koppelen aan de benaderingswijze en ze daarmee bruikbaar te maken voor het ontwerpproces is het nodig om de ontwerpprincipes, gevonden uit de casestudies, daarvan los te koppelen. Dit wordt in dit conclusie hoofdstuk gedaan door middel van drie stappen. In de overzichtstabel (fig. 094) worden allereerst alle ontwerpprincipes alfabetisch geordend en ingedeeld op casestudie. Door dit overzicht wordt inzichtelijk welke ontwerpprincipes bij één of meerdere benaderingswijzen (casestudies) kan voorkomen.

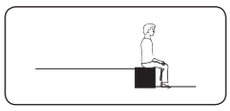
In het schema is goed te zien welke ontwerpprincipes voorkomen bij bij één casestudie en welke bij meerdere. Wat in het schema opvalt is dat ontwerpprincipe nummer 15 en 22 voorkomen bij alle drie de benaderingswijzen. Dat betekent dat beide ontwerpprincipes te algemeen zijn en geen richting kunnen geven aan een specifieke benaderingswijze. Deze zullen in de conclusie dan ook uitgesloten worden.

▼ Figuur 094 | Overzichtstabel casestudies | In de tabel worden alle ontwerpmiddelen overzichtelijk geordend per casestudies. Zo wordt inzichtelijk gemaakt waar welke ontwerpmiddelen voorkomen.

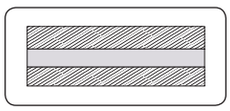

7.3 Overzicht benaderingswijzen

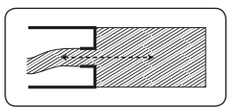
Stap 2: Voortkomend uit casestudie

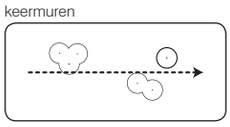
01 Accentueren hoogteverschil

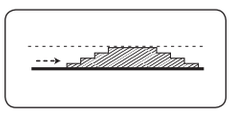
02 Accentueren lijn in verharding

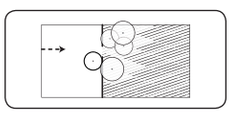
03 Accentueren entree dmv keermuren

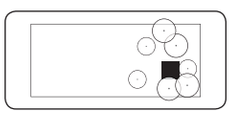
04 Accentueren zichtlijn

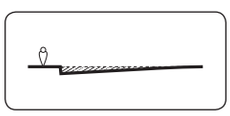
05 Beleven van hoogteverschil

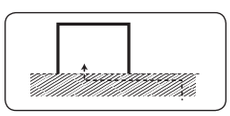
06 Benadrukken overgang

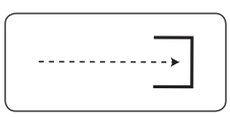
07 Benadrukken gebouw

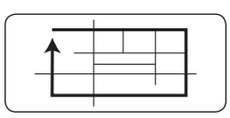
08 Bewustmaken van vervloeiing

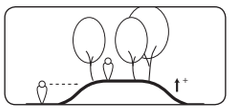
09 Binnenkomst gesloten ruimte

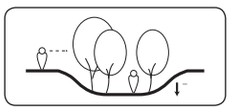
10 Doodlopende wandeling

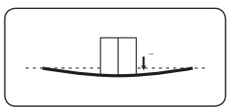
11 Doorbreken van rondgang

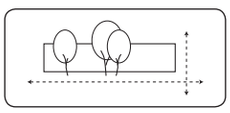
12 Dramatisering verhoging

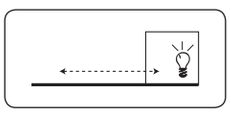
13 Dramatisering verlaging

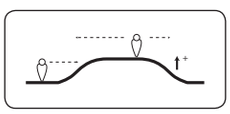
14 Entreeruimte door verlaging

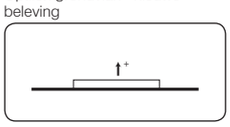
15 Horizontale gelaagdheid

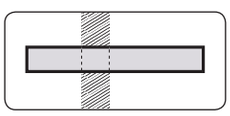
16 Kennis en beleven

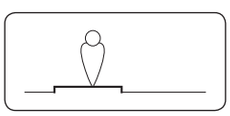
17 Optilen grondvlak - nieuwe beleving

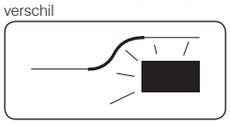
18 Optillen grondvlak

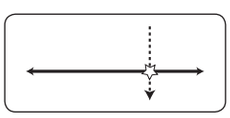
19 Prioriteren van verharding

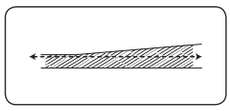
20 Prioriteren verharding - hoogte-verschil

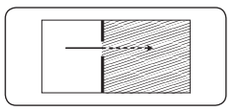
21 Reageren op bebouwing

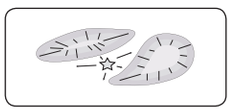
22 Richting verandering

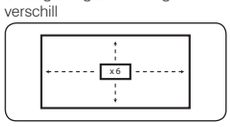
23 Richtingen accentueren

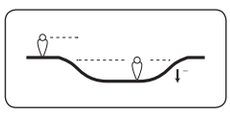
24 Scheiding in sferen

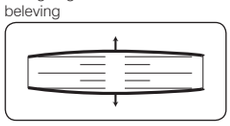
25 Strategisch gebruik hoogte-verschill

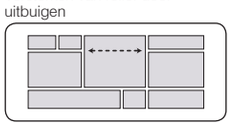
26 Uitvergroten van concept

27 Verlagen grondvlak - nieuwe beleving

28 Versterken van reliëf door uitbuigen

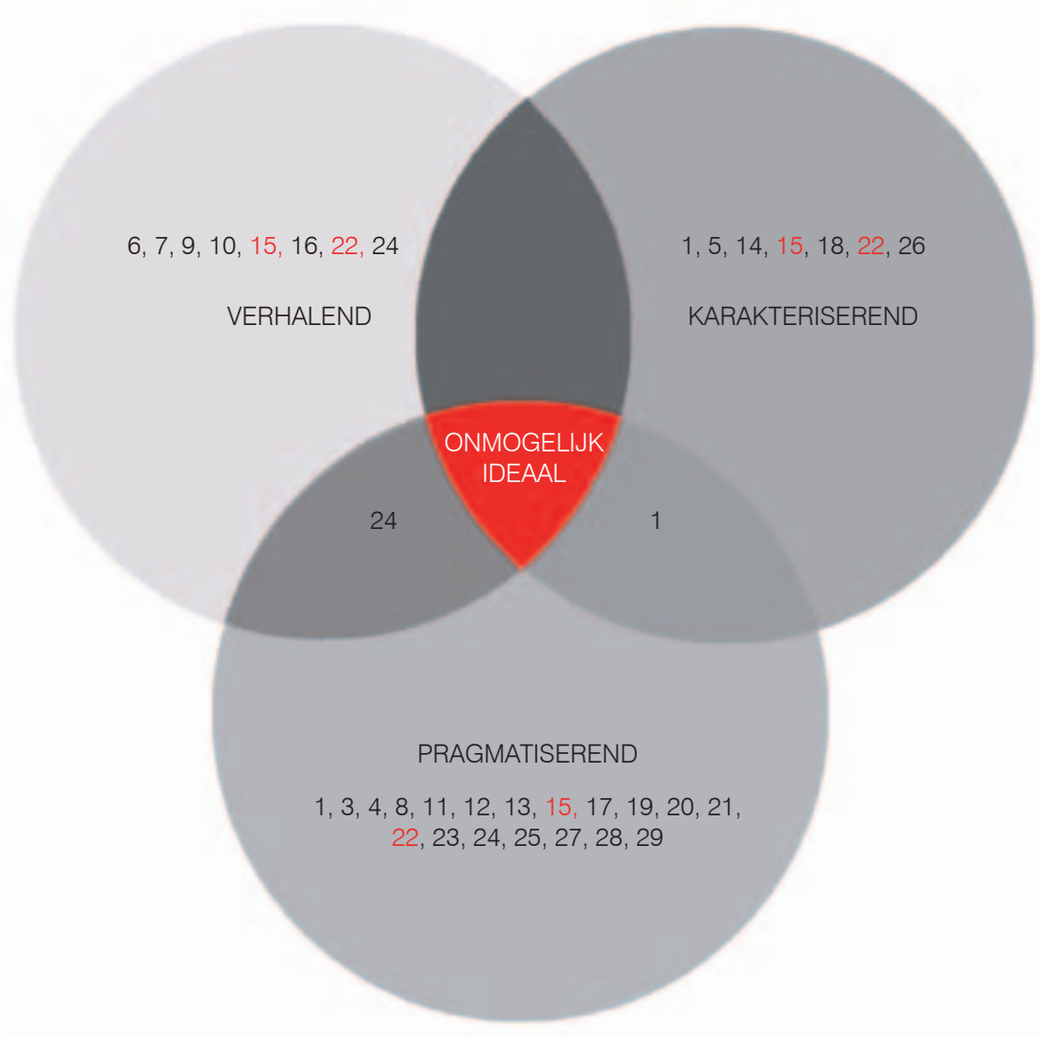
29 Visuele verbinding paden

Na het maken van het overzicht van ontwerpprincipes gekoppeld aan de casestudies en hun benaderingswijzen worden in de tweede stap de ontwerpprincipes uitsluitend gekoppeld aan de dominante benaderingswijze. De invloed van een eventuele tweede benaderingswijze binnen een casestudie wordt in dit diagram nog niet meegenomen. De ontwerpprincipes, voortkomend uit de casestudies, zijn vanuit de overzichtstabel in het venndiagram geplaatst (fig. 094). Door de ontwerpprincipes in het diagram uitsluitend te koppelen aan de benaderingswijzen komen ze los van de casestudies (fig. 095).

Allereerst is het belangrijk om nogmaals te benadrukken dat de ontwerpprincipes geordend zijn op basis van de meest dominante benaderingswijze die in de casestudie aanwezig te onderscheiden was (zie hoofdstuk 7.2.1). Voor het koppelen van deze ontwerpprincipes zijn een drietal wetmatigheden gevonden die bepalend zijn voor de plek van het ontwerpprincipe in het venndiagram:

- Komt het ontwerpprincipe bij één benaderingswijze voor dan is hij specifiek voor die benaderingswijze.
- Komt het ontwerpprincipe bij twee benaderingswijzen voor, dan komt hij automatisch ook voor in de tussen vorm.
- Komt het ontwerpprincipe bij drie benaderingswijzen voor, dan is het een algemeen ontwerpprincipe en dus niet bepalend voor een benaderingswijze. Deze zijn dan ook niet relevant voor dit onderzoek.

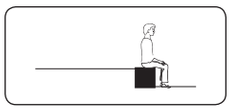
De ontwerpprincipes 15 en 22 komen, zoals eerder in hoofstuk 7.2 beschreven voor in alle benaderingswijzen. Deze zijn dan ook niet karakteristiek voor een benaderingswijze en worden in dit onderzoek uitgesloten. De ontwerpprincipes 1 en 24 zijn ontwerpprincipes die in twee benaderingswijzen voorkomen. Zoals de tweede wetmatigheid beschrijft komen deze ontwerpprincipes vervolgens automatisch ook voor in de tussenvorm.

► Figuur 095 | Venndiagram uit casestudies | In dit venndiagram worden op basis van de casestudies de ontwerpmiddelen gekoppeld aan de benaderingswijzen

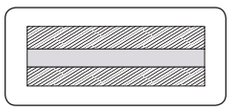
7.4 Overzicht benaderingswijzen

Stap 3: Afgeleide van benaderingswijze

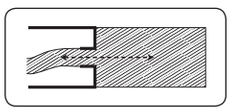
01

Accentueren hoogteverschil

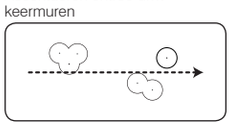
02

Accentueren lijn in verharding

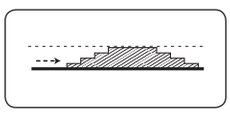
03

Accentueren entree dmv keermuren

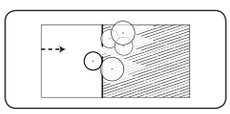
04

Accentueren zichtlijn

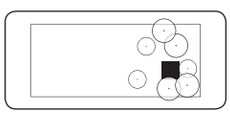
05

Beleven van hoogteverschil

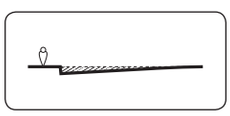
06

Benadrukken overgang

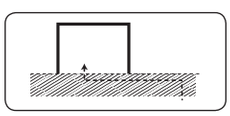
07

Benadrukken gebouw

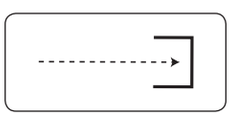
08

Bewustmaken van vervloeiing

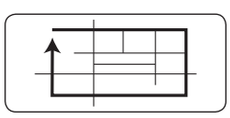
09

Binnenkomst gesloten ruimte

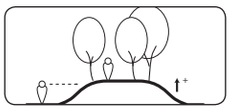
10

Doodlopende wandeling

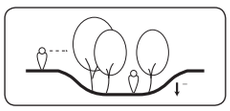
11

Doorbreken van rondgang

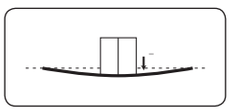
12

Dramatisering verhoging

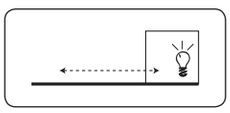
13

Dramatisering verlaging

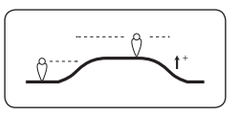
14

Entreeruimte door verlaging

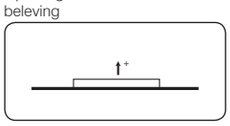
16

Kennis en beleven

17

Optilen grondvlak - nieuwe beleving

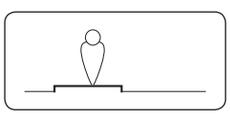
18

Optillen grondvlak

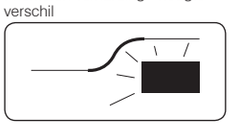
19

Prioriteren van verharding

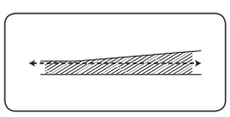
20

Prioriteren verharding - hoogte-verschil

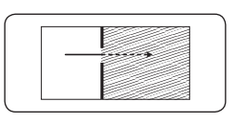
21

Reageren op bebouwing

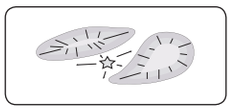
23

Richtingen accentueren

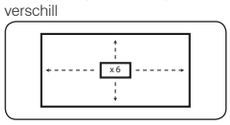
24

Scheiding in sferen

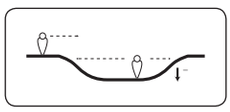
25

Strategisch gebruik hoogte-verschill

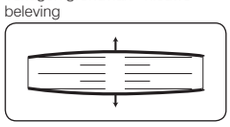
26

Uitvergroten van concept

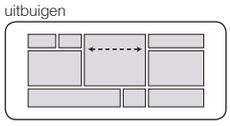
27

Verlagen grondvlak - nieuwe beleving

28

Versterken van reliëf door uitbuigen

29

Visuele verbinding paden

De derde en laatste stap in de conclusie is het loskoppelen van de ontwerpprincipes en het nogmaals plaatsen van de ontwerpprincipes in het venndiagram. In de tweede stap is uitsluitend gekeken naar de positie van de ontwerpprincipes ten opzichte van de dominante benaderingswijze zoals beschreven in hoofdstuk 7.1.2. In de derde stap wordt er per ontwerpprincipe gekeken of deze behoort tot de dominante benaderingswijze binnen een ontwerp of een ondergeschikte invloed heeft en dus behoort tot de ondergeschikte benaderingswijze (hoofdstuk 7.1.2).

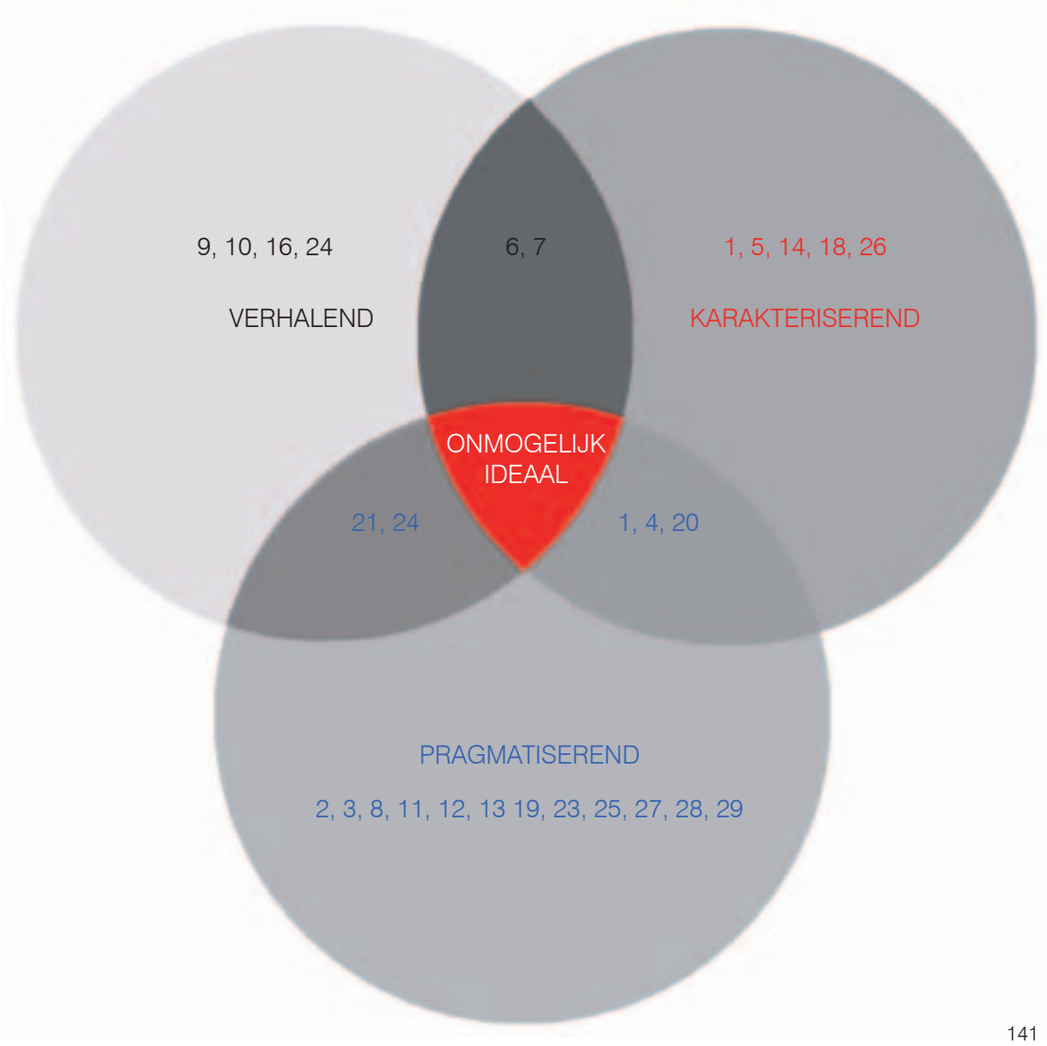
Een ontwerpprincipe die behoort tot de dominante benaderingswijze zal in het venndiagram dan ook geplaatst worden bij verhalend, karakteriserend of pragmatiserend. Wanneer een ontwerpprincipe behoort tot de afgeleide benaderingswijze dan zal deze in het venndiagram geplaatst worden in een van de drie overgangsvormen.

In figuur 096 is het venndiagram te zien zoals hierboven is beschreven. In dit diagram zijn de te algemene ontwerpprincipes 15 en 22 uitgesloten. De ontwerpprincipes zes en zeven kwamen in figuur 095 nog voor bij verhalend. Beide spelen binnen een ontwerp een dramatiserende of accentuerende rol en passen dus niet bij de kenmerken van verhalend (hoofdstuk 7.1). Beide ontwerpprincipes horen dus bij de overgangsvorm verhalend - karakteriserend.

De ontwerpprincipes 1, 4 en 20 kwamen in figuur 095 voor bij pragmatiserend. De drie ontwerpprincipes spelen een accentuerende rol binnen het pragmatiserende ontwerp en komen dus meer overeen met de kenmerken van een karakteriserend ontwerp. Ze zijn in het venndiagram dan ook geplaatst in de overgangsvorm pragmatiserend - karakteriserend.

De ontwerpprincipes 21 en 24 komen in figuur 095 nog voor bij pragmatiserend. Echter benadrukken deze ontwerpprincipes meer de rangorde binnen het ontwerp en hebben ze dus een verhalende invloed. Deze zijn dan ook in figuur 096 geplaatst in de overgangsvorm pragmatiserend - verhalend.

De benaderingswijzen die in dit schema voorkomen zijn: verhalend, verhalend-karakteriserend, karakteriserend, pragmatiserend, pragmatiserend-karakteriserend en pragmatiserend-verhalend.

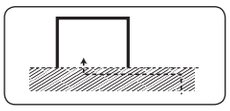

► Figuur 096 | Venndiagram op basis van benaderingswijzen | In dit venndiagram zijn de ontwerpprincipes geordend op basis van de dominante en afgeleide benaderingswijze. Op deze manier komen de ontwerpprincipes los van de casestudies.

7.5.1 Verhalend

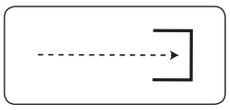
Deze benaderingswijze kan gebruikt worden wanneer de ontwerper de gehele geschiedenis van het cultureel erfgoed in zijn of haar ontwerp wil verwerken. De historische volkomendheid wordt in dat geval dan ook erg belangrijk geacht.

Het ontwerp laat verschillende tijdslagen zien die door de ontwerper verbeeld en/of verteld worden in de buitenruimte. Kernpunten om deze benaderingswijze in het ontwerp te verbeelden is visuele beleefbaarheid van de verschillende verhaallijnen. Dit kan bereikt worden door de toepassing van bijvoorbeeld beeldspraak. Belangrijk in het ontwerp is het vormgeven van een duidelijke rangorde zodat de verschillende verhaallijnen een overzichtelijk geheel blijven vormen.

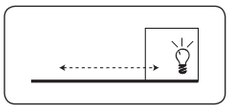
09

Binnenkomst gesloten ruimte

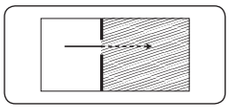
10

Doodlopende wandeling

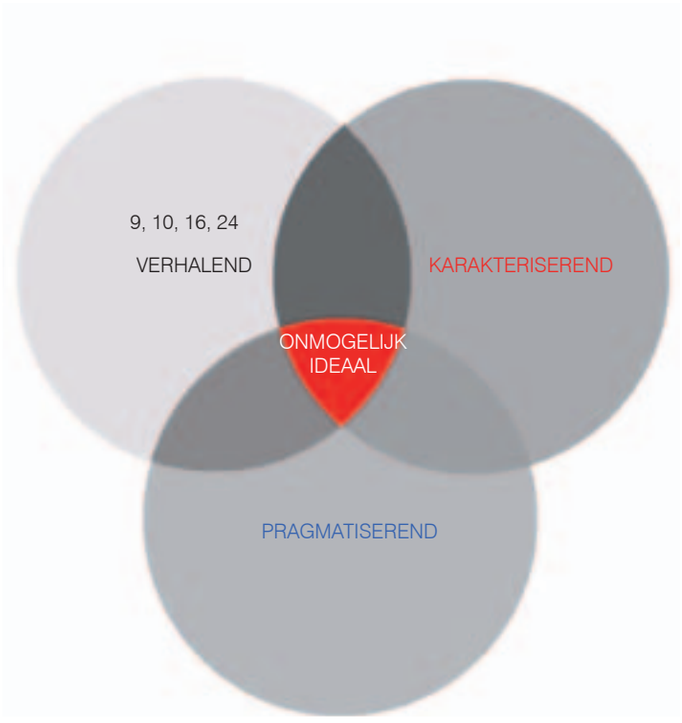
16

Kennis en beleven

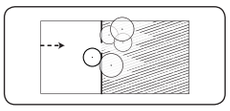

24

Scheiding in sferen

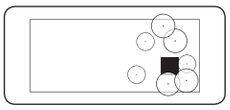

7.5.2 Verhalend - Karakteriserend

06

Benadrukken overgang

07

Benadrukken gebouw

De benaderingswijze verhalend-karakteriserend is een tussenvorm van de benaderingswijzen verhalend en karakteriserend. De ontwerpprincipes zijn gevonden vanuit de casestudie verhalend (hoofdstuk 7.5.1 blz.142).

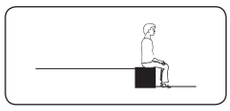
Het concreet beschrijven van deze tussenvorm vereist nader onderzoek door middel van meedere casestudies. Alleen op die manier kan er een goede beschrijving worden gegeven voor deze benaderingswijze.

7.5.3 Karakteriserend

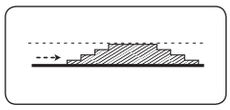
De benaderingswijze karakteriserend kan gebruikt worden wanneer de ontwerper het meest karakteristieke uit de rijke historische ontwikkeling van het erfgoed wil verbeelden en/of versterken. De ontwerper zoekt dus naar de historische essentie

Het ontwerp kenmerkt zich doordat er met weinig middelen een krachtig ontwerp neergezet wordt. Het ontwerp is dan ook veelal een ingetogen ontwerp waarin de eenvoud de kracht in het ontwerp vormt. De ontwerper kan dit bereiken door de historische essentie te overdrijven, accentueren of dramatiseren.

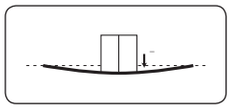
01

Accentueren hoogteverschil

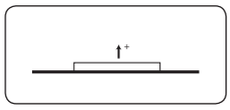
05

Beleven van hoogteverschil

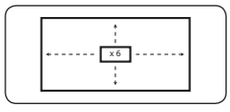
14

Entreeruimte door verlaging

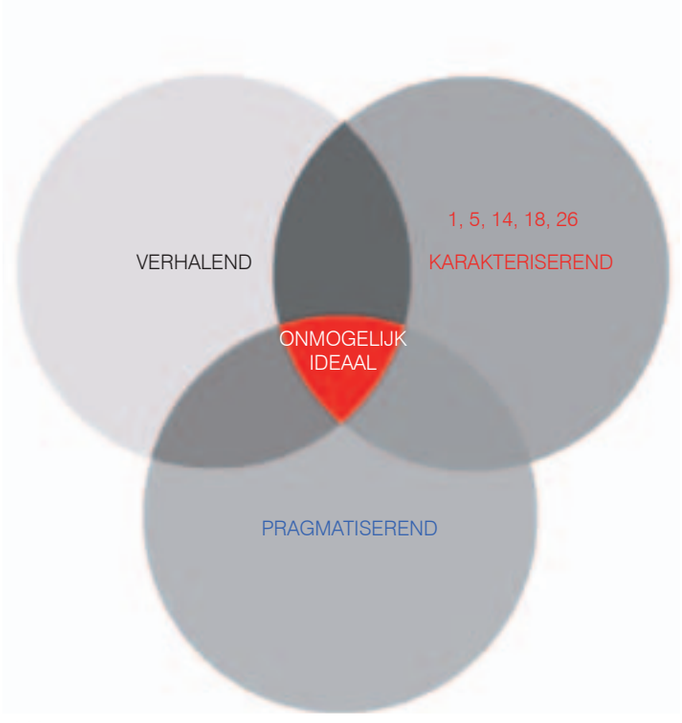
18

Optillen grondvlak

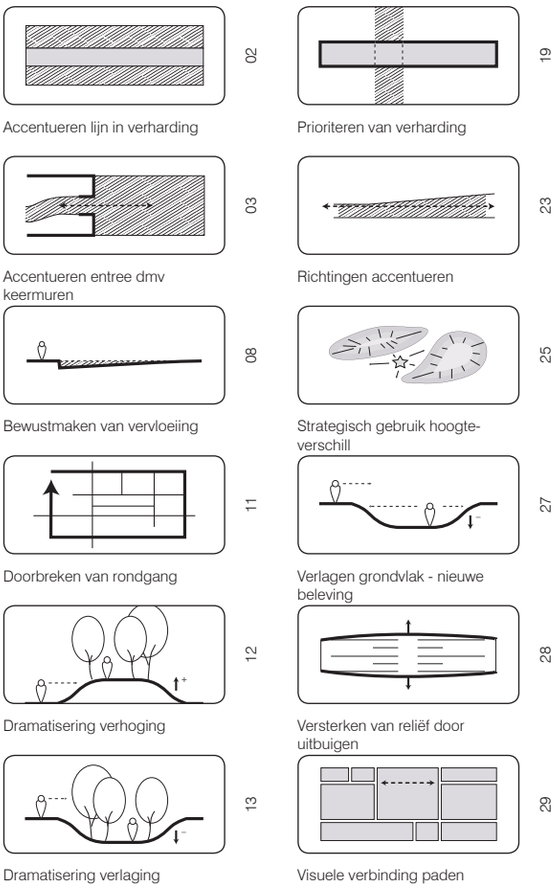

26

Uitvergroten van concept

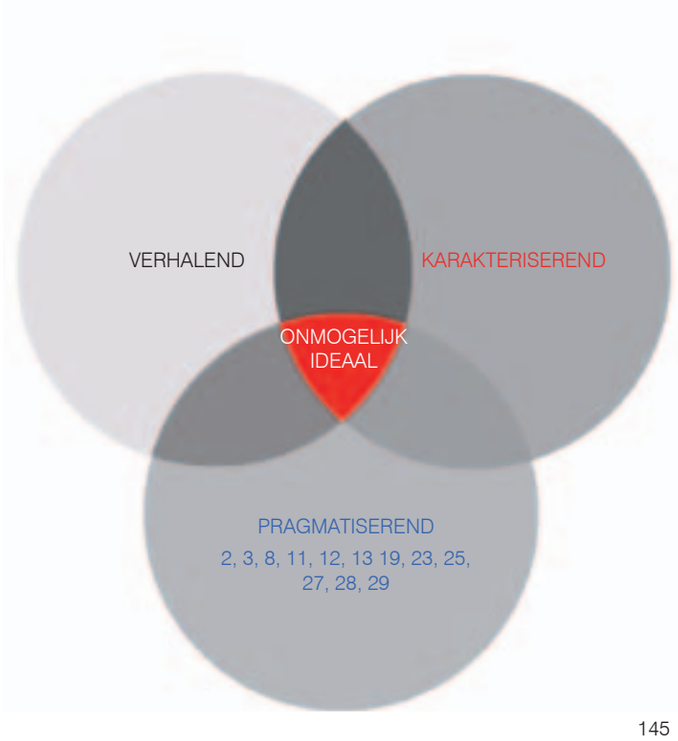

7.5.4 Pragmatiserend

Een pragmatiserende benaderingswijze kan gehanteerd worden wanneer de ontwerper de historie belangrijk acht, maar ook ervan los kan komen. De ontwerper wil daarmee gebruik maken van de historie en probeert deze naar zijn eigen hand te zetten. Hij probeert dus een nieuwe cultuur te scheppen.

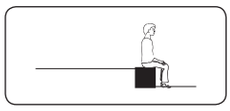
Het ontwerp kenmerkt zich doordat het tegen het verwachte in gaat en op gevoelige punten de confrontatie opzoekt met de geschiedenis. De ontwerper zoekt dus bewust extremen op om vanzelfsprekende relaties te doorbreken. Hij kan daarmee dus de historie vrij interpreteren en daarmee een nieuw ontwerp maken, zonder de historie te negeren.

7.5.5 Pragmatiserend - Karakteriserend

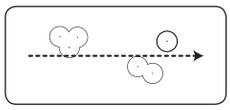
De benaderingswijze pragmatiserend-karakteriserend is een tussenvorm van de benaderingswijzen pragmatiserend en karakteriserend. De ontwerpprincipes zijn gevonden vanuit de pragmatiserende casestudie (hoofdstuk 7.5.4 blz.145).

Ook het beschrijven van de tussenvorm pragmatiserend - karakteriserend vereist nader onderzoek. Door nader onderzoek kan er een betere beschrijving gemaakt worden van de benaderingswijze en hoe deze zich uit in het ontwerp.

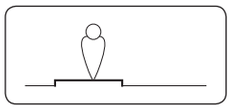
01

Accentueren hoogteverschil

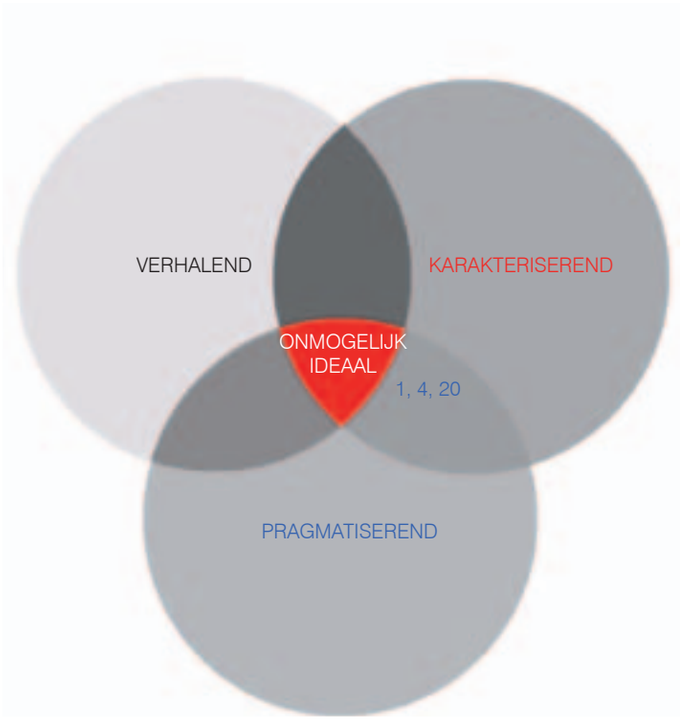
04

Accentueren zichtlijn

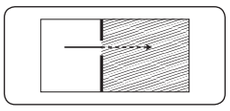

20

Prioriteren verharding - hoogteverschil

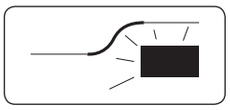

7.5.6 Pragmatiserend - Verhalend

24

Scheiding in sferen

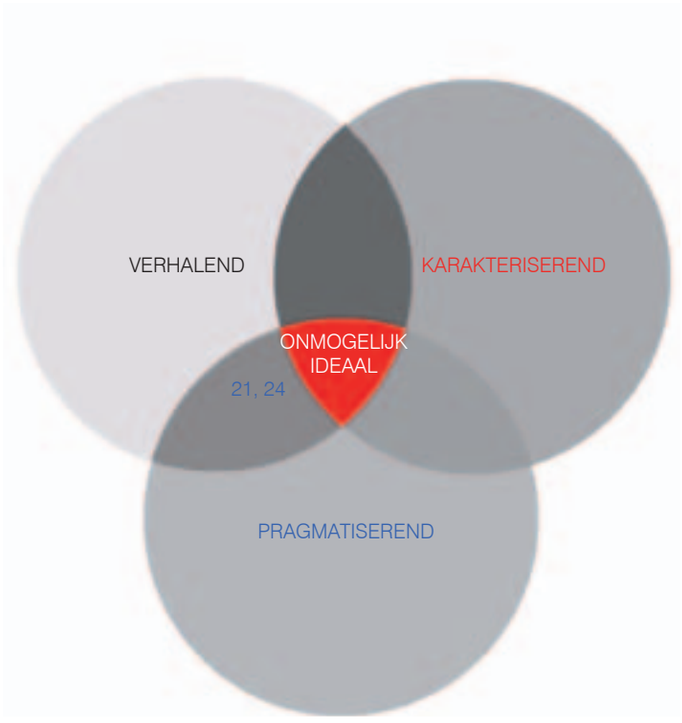

21

Reageren op bebouwing

De benaderingswijze pragmatiserend - verhalend is een tussenvorm van de benaderingswijzen pragmatiserend en verhalend. In deze tussenvorm heeft de benaderingswijze pragmatiserend een dominante rol ten opzichte van de benaderingswijze verhalen. De ontwerpprincipes bij deze tussenvorm zijn gevonden vanuit de casestudie pragmatiserend (hoofdstuk 7.5.4 blz.145).

Het concreet beschrijven van deze tussenvorm vereist nader onderzoek door middel van meedere casestudies. Alleen op die manier kan er een goede beschrijving worden gegeven voor deze benaderingswijze.

7.6 Conclusie

Bij de start van het onderzoek hebben wij onszelf de vraag gesteld “Welke benaderingswijzen kunnen toegepast worden bij de herinrichting van de directe buitenruimte van cultureel erfgoed, en dragen tevens bij aan de exploitatie?”. Het doel was om benaderingswijzen of methoden van aanpak te onderscheiden om een ontwerp te maken voor de buitenruimte van cultureel erfgoed die tevens exploitatie verhogend zijn. Gedurende het ontwikkelen van de onderzoeksmethode is gebleken dat het in dit onderzoek niet meetbaar is welke benaderingswijzen bijdragen aan de exploitatie. Exploitatie van cultureel erfgoed hangt voornamelijk samen met de functies die in de gebouwde objecten aanwezig zijn. Het onderzoek doen naar buitenruimte die daaraan bijdragen zou dus een onderwerp op zichzelf zijn en niet passen binnen het kader van dit onderzoek. Het onderzoek is zich dus specifiek gaan richten op de benaderingswijzen die gebruikt kunnen worden bij de herinrichting van cultureel erfgoed en met welke middelen een vertaalslag gemaakt kan worden van de benaderingswijze naar het ontwerp.

Als eerste beantwoording op de hoofdvraag is geconstateerd dat de beschrijving van de huidige denkwijzen over cultureel erfgoed van professor Eric Luiten, die hij na wetenschappelijk onderzoek gevonden heeft, een goede basis vormt voor het onderzoek. De denkwijzen die Luiten onderscheidt zijn de conservator, biograaf, taxonoom en pragmaticus (hoofdstuk 3.3 blz. 21). Deze denkwijzen vormen binnen het onderzoek de basis voor de benoeming van de zogenoemde benaderingswijzen die toegepast kunnen worden bij de herinrichting van cultureel erfgoed. De benaderingswijzen die binnen dit onderzoek onderscheiden worden zijn conserverend, verhalend, karakteriserend en pragmatiserend (hoofdstuk 5.1 blz. 36).

Een conserverend ontwerp is een benaderingswijze die gericht is op het behoud van één bepaalde tijdsperiode in de ontwikkeling van het erfgoed. De belangrijkste ingreep is dan ook het restaureren of reconstrueren van de buitenruimte naar het beeld van die tijdsperiode.

De benaderingswijze verhalend wordt gekenmerkt doordat de gehele geschiedenis van het cultureel erfgoed belangrijk wordt geacht. Het ontwerp is dus een collage van verschillende tijdslagen die verbeeld en/of verteld worden in de buitenruimte. Het uiteenrafelen van de verschillende tijdslagen is dan ook het belangrijkste uitgangspunt.

Karakteriserend is de benaderingswijze waarbij de ontwerper zoekt naar het meest karakteristieke in de historische ontwikkeling van het erfgoed. De ontwerper zoekt dus naar de historische essentie die hij vervolgens versterkt.

De pragmatiserende benaderingswijze wordt gekenmerkt doordat de ontwerper gebruik maakt van de historie en deze naar zijn hand probeert te zetten in het ontwerp. Hij streeft dus naar het scheppen van een hedendaagse cultuur om daarmee het culturele erfgoed te behouden. Belangrijkste uitgangspunt is dat de ontwerper gebruik maakt van de aanreikingen die voorhanden zijn binnen het huidige erfgoed.

In dit onderzoek is vervolgens een verdieping gemaakt, waarbij onderzocht is op welke manier de benaderingswijzen toegepast kunnen worden in het ontwerp. Om dit te achterhalen zijn er vier casestudies gedaan waarin onderzocht is welke ontwerpprincipes gebruikt zijn om de vertaalslag te maken van benaderingswijze naar ontwerp.

De hypothese die voor het onderzoek is opgesteld is gebaseerd op de aangepaste onderzoeksrichting, de verdiepingsslag die binnen het onderzoek is gemaakt. In de hypothese (hoofdstuk 3.5 blz. 33) is gesteld dat verwacht wordt dat er binnen een ontwerp nooit één benaderingswijze te onderscheiden is. Er is altijd een verweving aanwezig van twee benaderingswijzen. Zoals het venndiagram aantoont is een combinatie van drie benaderingswijzen een onmogelijk ideaal (hoofdstuk 3.4).

Laat voorop gesteld worden dat vanwege het relatief kleine onderzoek en het daarmee klein aantal casestudies waarop de onderzoeksresultaten gebaseerd worden ervoor zorgen dat

de conclusie voorzichtig gesteld moet worden. Met deze conclusie kan de vooraf gestelde hypothese gedeeltelijk bevestigd worden. In de hypothese is omschreven dat een ontwerp nooit gekenmerkt wordt door één benaderingswijze. Uit de casestudie van de Hermitage in Amsterdam is gebleken dat dit niet gesteld kan worden en dat het wel degelijk mogelijk is om één benaderingswijzen toe te passen in een ontwerp (hoofdstuk 7.1.2). Zoals de hypothese gedeeltelijk omschrijft wordt er ook gebruik gemaakt van de combinatie van verschillende benaderingswijzen.

Zoals in het venndiagram in figuur *** te zien is, zijn er op basis van de casestudies verschillende combinaties van benaderingswijzen mogelijk, namelijk de combinatie verhalend - karakteriserend, pragmatiserend - karakteriserend, pragmatiserend - verhalend. Bij deze combinaties is steeds de eerste benaderingswijze dominant en de tweede benaderingswijze heeft een ondergeschikte invloed. Deze combinaties zijn zo divers dat we voorzichtig kunnen stellen dat alle combinaties van twee benaderingswijzen mogelijk zijn.

De hypothese kan bevestigd worden doordat we na dit onderzoek voorzichtig hebben kunnen stellen dat een combinatie van drie benaderingswijzen niet mogelijk is. Elke willekeurige combinatie van twee benaderingswijzen, waarvan er een dominant en de ander ondergeschikt is, zorgt ervoor dat de invloed van een derde benaderingswijze uitgesloten wordt.

Als verduidelijking nemen we het voorbeeld van Kamp Vught. In hoofdstuk 7.1 zijn de benaderingswijzen beschreven en aan de hand daarvan is benoemd dat de ontwerper in zijn ontwerp de combinatie heeft gebruikt van een verhalend - karakteriserende benaderingswijze. De ontwerper verteld in het ontwerp het verhaal van het concentratiekamp door middel van een heel ingetogen ontwerp (verhalend en karakteriserend). Bij het beleefbaar maken van de gehele historie door een ingetogen ontwerp is het niet denkbaar om een kenmerk van pragmatiserend toe te voegen, zoals een confrontatie opzoeken met de geschiedenis of een interpretatie daarvan toe te voegen.

Als tweede voorbeeld het ontwerp voor Gevangenismuseum Veenhuizen. Hier heeft de ontwerper gebruik gemaakt van de combinatie pragmatiserend en karakteriserend (hoofdstuk 7.1.2). De ontwerper heeft een groot deel van de historie losgelaten en een ontwerp gemaakt dat aanlsuit op de nieuwe functies van het gebouw en is daarmee de confrontatie aangegaan met de geschiedenis. Wel gebruikt de ontwerper weinig middelen en ontstaat er een uniform beeld. Bij deze combinatie is het niet denkbaar dat de ontwerper de gehele geschiedenis uit wil dragen of deze visueel beleefbaar wil maken.

Terugkoppelend naar de (aangepaste) onderzoeksvraag “Welke benaderingswijzen kunnen toegepast worden bij de herinrichting van de directe buitenruimte van cultureel erfgoed?” kunnen we concluderen dat er negen benaderingswijzen te onderscheiden zijn, namelijk de drie karakteristieke benaderingswijzen:

- Verhalend;
- Karakteriserend;
- Pragmatiserend.

En alle mogelijke combinaties van twee benaderingswijzen, waarbij de eerst genoemde het meest dominant is. Dus nog eens zes benaderingswijzen:

- Verhalend-karakteriserend;
- Karakteriserend-pragmatiserend;
- Pragmatiserend-verhalend;
- Verhalend-pragmatiserend;
- Pragmatiserend-karakteriserend;
- Karakteriserend-verhalend.

7.9 Aanbevelingen

Na het voltooien van het onderzoek is het noodzaak om een aantal kanttekeningen te plaatsen bij de onderzoeksmethode en de onderzoeksresultaten. De benaderingswijzen die gehanteerd zijn binnen het onderzoek zijn verkregen uit de presentatie die dhr. Eric Luiten op vrijdag 30 maart 2012 heeft gegeven op Hogeschool van Hall Larenstein. Gebaseerd op de daaruit verkregen informatie en het verdere literatuuronderzoek, zoals beschreven in hoofdstuk 3.0 van dit onderzoeksrapport is een beschrijving gegeven van de benaderingswijzen.

In het onderzoek is er voor de benaderingswijze verhalend en karakteriserend één casestudie gedaan. Voor de benaderingswijze pragmatiserend zijn twee casestudies gedaan. Op basis hiervan is het noodzaak om te vermelden dat met het doen van één of twee casestudies niet alle ontwerpprincipes onderscheiden zijn kunnen worden, die gebruikt kunnen worden om de vertaalslag van benaderingswijze naar ontwerp te maken. Voor het verkrijgen van meer ontwerpprincipes in het nodig om meer casestudies te doen per benaderingswijze.

Doordat we in het kader van dit onderzoek te weinig casestudies per benaderingswijze hebben gedaan, hebben we lang niet alle ontwerpprincipes kunnen onderscheiden die gebruikt kunnen worden om de vertaalslag van benaderingswijze naar ontwerp te maken. Daarom is het goed om te vermelden dat de conclusies die gesteld zijn binnen het onderzoek, met enige mate van voorzichtigheid zijn gesteld. De conclusies zijn gebaseerd op de resultaten die we verkregen hebben uit de casestudies die wij per benaderingswijze hebben gedaan. Voor het kunnen stellen van harde conclusies is het nodig om verder onderzoek te doen.

In de conclusie van het onderzoek is er per benaderingswijze een beschrijving en overzicht gegeven van de ontwerpprincipes, die gebruikt kunnen worden om de vertaalslag te maken van de benaderingswijze naar het ontwerp. Uit het onderzoek is gebleken dat er naast de benaderingswijzen die we hebben gehanteerd binnen het onderzoek, zogenaamde overgangsvormen te onderscheiden zijn waarin naast een dominante benaderingswijze een tweede benaderingswijze invloed heeft op het ontwerp. Voor deze zogenaamde overgangsvormen, die we wel beschouwen als benaderingswijzen, is geen juiste beschrijving of conclusie te geven. Om dit te kunnen doen is verder onderzoek naar deze zogenaamde tussenvormen nodig.

Met betrekking tot het onderzoek kunnen we nog enkele aanbevelingen doen. Zoals gebleken uit de bovengenoemde kanttekeningen is het nodig om nader onderzoek te doen naar de benaderingswijzen om een goede conclusie te kunnen stellen. In het kader van het onderzoek hebben we nu onderzoek gedaan naar de drie benaderingswijzen die dhr. Eric Luiten heeft onderscheiden in zijn wetenschappelijk onderzoek. Met het doen van het onderzoek hebben we naar onze mening een bruikbare methode ontwikkeld die gebruikt kan worden om de vertaalslag van benaderingswijze naar ontwerp inzichtelijk te maken. De conclusie van het onderzoek is dat er geen drie benaderingswijzen zijn te onderscheiden binnen het ontwerpen van cultureel erfgoed maar dat het gaat om negen benaderingswijzen. Hierin zijn de zogenaamde tussenvormen gerekend tot volwaardige benaderingswijzen, die gehanteerd kunnen worden bij het ontwerpen van cultureel erfgoed.

Onze aanbeveling is dan ook het onderzoek met de door ons ontwikkelde methodiek nogmaals uit te voeren en hiermee alle negen benaderingswijzen te analyseren. Belangrijk hierbij is dat het nodig is om meerdere casestudies per benaderingswijze te doen, zodat het mogelijk is een juiste conclusie te kunnen stellen.

Bronvermelding

Literatuurlijst

Architectuurcentrum Makeblijde (2011). *Lezingenreeks HISTORISCHE TUINEN_NU.* Lezing 3, 21 januari 2011. pp 7

Bakker, M., Boeijenga, J., Hendriks, M. (2010). *De nieuwe museumingang voor de Hermitage in Amsterdam verrijkt de stad met een publiek hof. De tuin van Mien Ruys maakte plaats voor een doeltreffend vormgegeven stadstuin.* In Ettema, M. . Landchapsarchitectuur en stedenbouw in nederland 2010. 1e dr. Wageningen: Uitgeverij Blauwdruk. pp. 60-63

Dings, M., Witsen, P. P. (2009). *<BELVEDERE.NU> Praktijkboek cultuurhistorie en ruimtelijke ordening.* 1e dr. Utrecht: Uitgeverij Matrijs.

Hendriks, M. (2007). *Ontwerp buitenruimte landelijk gevangenismuseum, gevoelig ontwerp voor een strenge ex-gevangenis.* In Ettema, M.. Landschapsarchitectuur en stedenbouw in nederland 2003/2007. 1e dr. Wageningen: Uitgeverij Blauwdruk. pp. 144-147

Huls, M., Meulen, B. van der, Wit, S. de (2011). Gestapelde tijd, Historische tuinen als eigentijdse ontwerpopgave. *Blauwe Kamer,* 2011 / 5, 36-41

Kolen, J. (2005). *De 'geheugenprothese' en andere verhalen. Over de historische ervaring in het tijdperk van massaconsumptie.* In Brons, R., Rodermond, J., Wallagh, G.. Ontwerpen aan geschiedenis, Een cultuur van ruimte maken. 1e dr. Rotterdam: Stimuleringsfonds voor Architectuur. pp. 6-13.

Kolen, J. (2010). *Die nieuwe agenda voor erfgoed.* In Aarsen, A., Brons, R.. Cultuur als confrontatie. 1e dr. Rotterdam: Stimuleringsfonds voor Architectuur. pp. 33-40

Luiten, E. (2008). *Tot hier… en nu verder.* In During, R., Eerden, M., Kolen, J. e.a.. Op Historische gronden, Erfgoed in een context van ruimtelijk ontwerp, planning en democratie. pp. 33-55

Witsen, P. P. (2004). *Voormalige gasfabriek verbindt groen met cultuur*. In Harsema, H. e.a.. Landschapsarchitectuur en stedenbouw in Nederland 01 03. 1e dr. Bussum: Uitgeverij THOTH. pp. 138-141

Witsen, P. P. (2004). *In stille ontreddering*. In Harsema, H. e.a.. Landschapsarchitectuur en stedenbouw in Nederland 01 03. 1e dr. Bussum: Uitgeverij THOTH. pp. 142-145

Bronnenlijst

Gessel van, M.. *Groeneveld Estate Baarn.* http://www.michaelvangessel.com/. Geraadpleegd op 10 april 2012

Hermitage Amsterdam. *Geschiedenis van het gebouw*. http://www.hermitage.nl/nl/hermitage_amsterdam/geschiedenis_van_het_gebouw.htm Geraadpleegd 23 april 2012

Hermitage Amsterdam. *Van Amstelhof naar Hermitage Amsterdam*. http://www.hermitage.nl/nl/hermitage_amsterdam/van_amstelhof_naar_hermitage_amsterdam.htm Geraadpleegd 23 april 2012.

Nationaal Monument Kamp Vught. *Nationaal Monument*. http://www.nmkampvught.nl/index.php?id=80. Geraadpleegd op 21 april 2012

Nationaal Monument Kamp Vught. *SS- Kamp*. http://www.nmkampvught.nl/index.php?id=69. Geraadpleegd op 21 april 2012

Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed. *Aantal rijksmonumenten en beschermde stads- en dorpsgezichten in 2010*. http://www.cultureelerfgoed.nl/node/1830. Geraadpleegd op 10 april 2012

Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed. *Missie*. http://www.cultureelerfgoed.nl/organisatie/over-rijksdienst/missie. Geraadpleegd op 10 april 2012

Rijksgebouwendienst. *De Rijksgebouwendienst beheert en behoudt monumenten.* http://www.rgd.nl/onderwerpen/themas/monumenten/. Geraadpleegd op 10 april 2012.

Van Dale, *Dikke van Dale*. http://www.vandale.nl/vandale/zoekservice. Geraadpleegd op 10 april 2012. Zoektermen: Erfgoed, Cultureel

Westergasfabriek. *Geschiedenis*. http://www.westergasfabriek.nl/westergasfabriek/geschiedenis. Geraadpleegd op 24 april 2012

Westergasfabriek. *Park.* http://www.westergasfabriek.nl/westergasfabriek/cultuurpark. Geraadpleegd 24 april 2012

WZNH. *Wat is munumentenzorg?.* http://www.wznh.nu/over-wznh/monumenten-advisering/wat-is-monumentenzorg. Geraadpleegd 10 april 2012

Buro Lubbers (n.d.). *Binnentuin met strenge structuur en vrolijke krokussen*. http://www.burolubbers.nl/projecten/projectbladen/812_Gevangenismuseum_projectblad_red_S.pdf

Het gevangenis museum. *Veenhuizen.* http://www.gevangenismuseum.nl/in-en-rond-het-museum/veenhuizen.html. Geraadpleegd op 25 april 2012

Afbeeldingen

Afbeelding 002:
http://www.onzenatuur.nl/2010-2011/mei/TuinenHetLoo

Afbeelding 003:
http://api.ning.com/files/cw7CIXbpjQcO7zJuf9gZ/nxp8kripUOTYtTJN0e8fl5clVmTe5ilvnv/L-flk/Kz-OrsonbdXlPrR0clfVJ19Q__/Apeldoorn05

Afbeelding 004;
http://v15.lscache7.c.bigcache.googleapis.com/static.panoramio.com/photos/original/48925287

Afbeelding 005:
http://3.bp.blogspot.com/_haWuSt2snHo/TBqK_qMAVuI/AAAAAAAAALw/WNZW39jcjhQ/s1600/IMG_3851

Verklarende woordenlijst

Barokstijl
Kunststijl vanaf omstreeks 1600 die zich kenmerkte door het streven naar het grootste, verhevene. In de barok wordt veel gebruik gemaakt van contrasten, bogen en diagonalen. De barokstijl werd vaak gebruikt om het publiek te imponeren.

Belvederebeleid
Een Nederlandse beleidsnota over de relatie tussen cultuurhistorie en ruimtelijke inrichting (Nota Belvedere 1999).

Benaderingswijze
De denkwijze als aanleiding tot het ontwerp, methode van aanpak. (zie denkwijze)

Biograaf
Een persoon die de historische gelaagdheid van een plek het belangrijkste vindt, alle tijdslagen zijn in zijn ogen waardevol (benaderingswijze).

Casestudie
Gedetailleerde studie van een enkel onderzoeksobject, met de bedoeling het onderzoeksobject in zijn verschillende aspecten inzichtelijk te krijgen.

Conservator
Een persoon die gericht is op het teruggrijpen naar één tijdsperiode uit de historie, met een ontkenning van de historische gelaagdheid (benaderingswijze)

Cultureel erfgoed
In het kader van het onderzoeksonderwerp verstaan we onder cultureel erfgoed, enkel gebouwde monumenten en de daarbij behorende buitenruimte.

Denkwijze
Gedachtengang van een persoon, visie op een bepaald onderwerp (zie benaderingswijze).

Engelse landschapsstijl
Stijl waarin een ideaal of wijds landschap wordt nageboots; kenmerkt zich door slingerende paden, waterpartijen en onverwachte vergezichten.

Erfgoedontwikkeling
Ontwikkelingen van het cultureel erfgoed; hierbij kunnen we in het kader van dit onderzoek denken aan ontwikkelingen van cultureel erfgoed in relatie tot de huidige maatschappelijke ontwikkelingen.

Exploitatie
Werkzaamheden die het mogelijk maken dat alle activiteiten, die voor de instandhouding nodig zijn, uitgevoerd kunnen worden. In het kader van het onderzoek onderscheiden we de volgende vormen van exploitatie, namelijk museum, horeca en evenementen.

Fatalist
Een persoon waarbij alles draait om de geschiedenis en dus gericht is op het behoud van de totale historische gelaagdheid.

Geleding
Een ruimtelijke verdeling van het geheel; waaruit onderdelen (ruimten) ontstaan die met elkaar weer het geheel vormen.

Nihilist
Een persoon die niets met de historie te maken wil hebben en volledig op het heden gericht is.

Ontwerpprincipe
Algemeen middel om aan te tonen hoe iets werkt; principe

Pragmaticus
Een opportunistisch persoon die probeert het hier en nu, het heden en verleden tegen elkaar af te wegen.

Ruimte voor de Rivier
Uitvoeringsprogramma van het ministerie van Verkeer en Waterstaat met als opdracht de grote rivieren de ruimte te geven zodat ook bij hoge rivierafvoeren de afvoer gewaarborgd blijft.

Taxonoom
Een persoon die een beschouwende benadering hanteert op de historie, Hij zal daarom afwegen wat de uniciteit van de plek is, die vervolgens bepalend is voor de waarde ervan.

Venndiagram
Een grafische voorstelling van de logische relaties tussen de verschillende onderdelen